

T.C

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

HİDAYETE EREN BELÇİKALİ MÜSLÜMANLAR
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
Belçika Anvers Örneği

HAZIRLAYAN
MÜMTAZ ELMAS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HAYRİ ERTEN

KONYA-2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	6
1. Din.....	6
2. İhtida	9
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	10
D. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNİN NİTELİKLERİ	11
E. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	14
F. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	15
G. BELÇİKA VE ANVERS HAKKINDA BİLGİ	16

I.BÖLÜM

BELÇİKA'DA İSLAM DİNİ VE BU ÜLKEDEKİ MÜSLÜMANLAR

A. BELÇİKA'DAKİ GÖÇMEN MÜSLÜMANLAR	18
B. GÜNÜMÜZDE DURUM	19
C. MÜSLÜMANLARIN TEMEL SORUNLARI, MARUZ KALDIKLARI AYRIMCALIKLAR SORUNLAR / PROBLEMLER	21
1. Belçika'da Yaşayan Göçmenlerde Suç, Şiddet ve Sapma.....	22
2. Eğitim Alanında Genel Durum Ve Sorunlar.....	23
3. Barınma Alanında Genel Sorunlar.....	24
D. DİNİ KURULUŞLAR	
1. Belçika Diyanet Vakfı	24
2. Belçika İslam Federasyonu	25
3. Belçika Müslümanları Temsil ve Yürütme Kurulu	25

II. BÖLÜM

HİDAYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇ VE DİN DEĞİŞTİRMEDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER

A. HİDAYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇ VE HAYAT	27
B. DİN DEĞİŞTİRME SÜRECİNDE MÜHTEDE	32
1. En Çok Kaygı Duyulan Konular	37
2. Müslüman Olma Sebepleri.....	38
C. DİN DEĞİŞTİRMEDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER	40
1. Anlama İsteği	43
2. Kimlik Bunalımı, Varoluşsal Güvenlik İsteği (Kendini Güvende Hissetme İsteği).....	46
3. Dramatik Tecrübeler	48
4. Sosyal Etkileşim	49
4.1. Evlilik Yoluyla İhtida	50
4.2. Komşuluk İlişkisi	52
4.3. İş veya Okul Arkadaşlığı İlişkisi	53
5. Eski Dine Karşı Tepkiler.....	56

III. BÖLÜM

İHTİDA SONRASI DEĞİŞİM

A. İHTİDA SONRASI SOSYAL YAŞAM	57
B. İHTİDA SONRASI YENİ BİR KİMLİK	61
1. İnanç ve Davranış Değişikliği	64
2. Yeni Bir İsim	65
3. Günlük Yaşamda Değişim	69
4. Hidayet Sonrası Sosyal Çevre ile Olan İlişkiler.....	71
4.1. Aile ve Yakınlarla Olan İlişkileri	71
4.2. Hidayet Sonrası Arkadaş Çevresinin Tepkisi	76
5. Mühtedilerin İçinde Yaşadıkları Batı ToplumundaYadırgandıkları / Eleştirildikleri / Tepki Aldıkları Konular.....	77
6. Hidayet Öncesi Hayattan Kalan Alışkanlıklar	79

7. Yeni Kimliğin Tezahürü: İbadet Hayatı	80
8. Mühtedilerin Hidayet Sonrası Yeni Dinlerinde En Çok Zorlandıkları Konular.....	81
9. Mühtedilerin Hidayet Sonrası İslam’la İlgili Faaliyetleri	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88

ÖNSÖZ

Günümüzde bütün dünyada artık dine dönüş olayı yaşanmaktadır. Yapılan araştırmalar, Tanrı'ya ve dine dönüşün pek çok ülkede hızlı bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yaşı otuz beşin altında olanlar yaşlılardan daha çok dine ilgi göstermekte, Tanrı'ya, Ahirete ve yeniden dirilişe inanmaktadırlar. Ateist sayısında ise dünya nüfusunun artış hızına göre büyük bir düşme olduğu bilinmektedir.

Uzun yıllar yurtdışında kalmış birisi olarak, İslam'ı sonradan seçen mühtedilerin hayatlarının belki de en zor tercihlerinden birisi olan din değişimini nasıl yaptıkları, onları bu hidayet sürecine götüren etkenler, bu süreçte hangi duyguları hissettikleri ve yeni bir dinin hayatlarında nasıl değişiklikler meydana getirdiği gibi konular daima ilgimi çekmiştir. Onlarla çeşitli vesilelerle bir araya gelme imkânıyla edindiğim bilgiler ve izlenimler bu anlamdaki merak ve ilgimi iyice artırmıştı.

Tüm bu sorulara cevap bulabilmek için 2015 yılında Belçika'da yapılan bir alan araştırmasının sonuçlarını bulma imkânınız olacak bu tez sayfalarında. İslam'ı seçen 52 Belçikalı Müslüman ile yapılan, onların İslam'ı seçmeden önceki ve sonraki hayatlarına genel bir perspektif ile bakmak hedeflenmektedir. Anket ve mülakatları temel alarak, Belçikalıların İslam'a giriş hadisesini, genel anlamda sosyolojik kısmen de psikolojik açıdan tahlil eden bir yüksek lisans araştırmasının sonuçlarını okuyacaksınız.

Birinci bölümde, Belçika'da bulunan hem göçmen Müslümanların hem de mühtedilerin tarihi ve şu andaki durumları hakkında genel bilgi verilmektedir. Mühtedilerin ihtida sürecinde göçmen Müslümanların ne gibi bir payı olduğu da bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise mühtedilerin din değıştirme sürecinde önemli olan etkenler, şu ana kadar dini değışim ile ilgili ortaya konulan teori, görüş ve yaklaşımların doğrultusunda ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise mühtedilerin sosyal ve psikolojik durumları, Müslüman olmadan önceki dönemi ile beraber, ihtida sonrası sosyal hayatı ve sosyal hayatındaki değışimi, farklılığı ele alınmakta, mühtedilerin aile ve çevresi ile olan ilişkilerine yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde ise araştırma bulgularına, sonuçlarına yer verilmiştir.

Bu çalışmada bana vakit ayırdıkları ve iç dünyalarına ait özel bilgileri benimle paylaştıkları için kendileriyle görüştüğüm 52 Mühtediye, Anvers şehrinde Belçikalı Müslümanlara ait olan “De Koepel” cami ve külliyesinin başkanı Bart (Ali) Buytaert’e, idari heyetine ve özellikle bu çalışmamda her türlü desteğini esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Hayri Erten’e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Araştırmamızın birinci bölümde, Belçika’da bulunan hem göçmen Müslümanların hem de mühtedilerin tarihi ve şu andaki durumları hakkında genel bilgi verilmektedir. Mühtedilerin ihtida sürecinde göçmen Müslümanların ne gibi bir payı olduğu da bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Mühtedilerin din değiştirme sürecinde önemli olan etkenler şu ana kadar dini değişim ile ilgili ortaya konulan teori ve görüşlerin, yaklaşımların doğrultusunda ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise mühtedilerin sosyal ve psikolojik durumları, Müslüman olmadan önceki dönemi ile beraber, ihtida sonrası sosyal hayatı ve sosyal hayatındaki değişimi, farklılığı ele alınmakta, mühtedilerin aile ve çevresi ile olan ilişkilerine yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde ise araştırma bulgularına, sonuçlarına yer verilmiştir.

ABSTRACT

In first part of our exploration, general information about both history of muslim immigrants and history of apotates and their current situation is given. The role of muslim immigrants in the progress which apotates changed their religion is also given in that part.

In second part, the important factors in progress in which apostates changed their religions is handled with the theories and ideas that has been told about the progress so far.

In the third part, with the period before becoming muslim, the social and psychological situation of apostates, the life after becoming muslim, social life is handled with distinction and its geven place to apostates relations with their families and their surroundings.

In the fourth part, findings and results of the research is given.

TABLULAR LİSTESİ

Tablo- 1: İslam'ı seçme yaşı	12
Tablo- 2: Din Değiştirenlerin Eğitim Durumu.....	13
Tablo- 3: Din Değiştirenlerin Meslek Durumu.....	14
Tablo- 4: Cinsiyete göre İslam'dan önceki inanç durumu.....	29
Tablo- 5: Kiliseye gitme oranı	31
Tablo- 6: Müslüman olmadan önce kiliseye gitme sıklık oranı.....	31
Tablo- 7: Mühtedilerin İslam'ı tercih etmeden önce Müslümanlar hakkındaki düşüncesi	33
Tablo- 8: Hidayet öncesi ve sonrası İslam'a ve Müslümanlara bakışı	34
Tablo- 9: İslam'ın seçilmesinde etken unsur.....	35
Tablo- 10: Cinsiyete göre İslam'ı seçmede etken unsur.....	35
Tablo- 11: Eğitim durumunun İslam'ı seçmede etken unsurla olan bağı.....	44
Tablo- 12: Sosyal çevre Tepkisi	75
Tablo- 13: Hidayet sonrası sosyal çevreden alınan tepki.....	76
Tablo- 14: Hidayet sonrası İbadet hayatı / Namaz kılma oranı	81
Tablo- 15: Hidayet sonrası mühtedilerin İslam'ı tebliğ Çalışmaları.....	83

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsan fıtratının temel unsurlarından biri olan "inanç" olgusu, insanlık tarihi içerisinde farklı biçimlerde var olagelmıştır. Bu nedenle inanç farklılıkları, din değiştirme ve dine yöneliş ve ilgi hareketleri kelim, felsefe, sosyoloji ve psikolojinin daima ilgi alanına girmiş, bu konularla ilgili değişik araştırmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹

Batı kaynaklı literatürlerde genelde “religious conversion”, Türkçede ise “ihtida” ya da “Hidayete erme” diye ifade edilir. “Din değiştirme” veya “dinî değişim” kavramı oldukça geniş bir alanla ilgilidir. İnanıldığı dinin sorumluluklarını yerine getirmeyen bir kişinin, inancına daha bir önem vermesi, dindarlaşması; kendisini inançsız olarak niteleyen bir kişinin, kendi toplumunun dini kurallarını kabul ederek dindarlaşması veya eski inancını reddederek, bir başka dini kabul etmesi, inanması “conversion” kelimesi ile tanımlanır.² Bu araştırmanın konusu ise, kişinin eski inancını veya inançsızlığını terk ederek, başka bir inancı, dini kabul etmesidir.

Din değiştirme, farklı sonuçları ortaya çıkaran durum ve şartlarda gerçekleşebilir. Mühtedi bazen kendi toplumunun dini değerlerinin, kendi iç dünyasındaki sorunlara cevap veremediğini düşünerek, samimi ve içten bir arayışla, başka dinlerde gerçeği arayarak bu tecrübeyi yaşayabilmektedir. Bazen de evlenmek istediği farklı bir dine mensup birisi için yeni bir dine adım atmaktadır.

¹ Dursun, Ahmet, Hidayet: “Dine Yöneliş Zamanı” *Köprü Dergisi*, 91.sayı, 2005, s.3

² Rambo, Lewis, *Understanding Religious Conversion*, New Haven and London, Yale University Press, 2011, s.5

XX.yy'ın ilk yıllarından itibaren sosyal bilimciler ve ilahiyatçılar din değiştirme (veya dinî değişim) olayının mahiyeti konusunda farklı bakış açıları ortaya koymuşlardır.

Sosyal bilimciler hidayet sürecinde birtakım psikolojik ve sosyolojik tesirlerin mevcut olduğunu iddia ederken, ilahiyatçılar da hidayet hadisesinde, bir ilahî kaynağın insan üzerindeki tesirinin daha ağır bastığını öne sürmüşlerdir.³

Dinlerin tarihi kadar eskilere dayanan din değiştirme olgusunun, sosyal bilimlerin ilgi alanına girmesi çok eskilere dayanmaz, henüz yenidir. Konuyla ilgili Avrupa ve Amerika'da bilimsel araştırma ve çalışmaların varlığı 1900'lü yıllara dayanır. Din değiştirme ile ilgili ilk bilimsel çalışmaların daha çok bir mezhep değişikliği kapsamında değerlendirilebilecek olan, Hıristiyanlık dini içinde, bir kiliseden başka bir kiliseye geçiş ile ilgili olduğu görülmektedir.⁴

1960'lara kadar din değiştirme daha çok psikolojik açıdan ele alınmıştır. Çünkü bu alanda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun din psikologlarınca yapıldığı görülmektedir. 1965 yılında Earl H. Furgeson kaleme aldığı bir makalesinde, insan davranışlarını nasıl birçok açıdan – psikolojik, sosyolojik, etik, felsefi ve teolojik vb. ele alınıp değerlendirilebilirse, din değiştirme de farklı açılardan ele alınabileceğini belirtmiş ve din değiştirme konusuna yaklaşımın, konuyu çalışanın ilgisine, amacına ve yönelimine göre de değişiklik gösterebileceğini belirtmiştir. Furgeson'un makalesinde ortaya koyduğu bu düşünce, bu alanda yapılan çalışmalar için bir başlangıç kabul edilmiştir.⁵

1970'den sonra farklı bilimsel disiplinler din değiştirme konusuna ilgi duymaya başlamıştır. Hatta Sosyologlarca din değiştirme olgusunu sosyolojik bir

³Lofland, J. and R.Stark, "Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective", *American Sociological Review*,1965, s.30

⁴ Demir, Zekiye, "Din Değiştirmede Cinsiyet Faktörü: Belçika Örneği", *Milel-Nihal*, cilt:10, sayı:1, 2013, s.158; Neumueller, Caroline A., *The 21st Century New Muslim Generation Converts in Britain and Germany*, Saarbrücken: Scholars' Press. 2013, s.42

⁵ Demir, Zekiye, **agm.** s.158; Earl H. Furgeson, "The Definition of Religious Conversion", *Postoral Psychology*, 1965, ss.8-16

açından değerlendirmek için, “*Din Değiştirme Sosyolojisi*” adıyla yeni bir alt disiplin ortaya konmuştur.⁶ Bütün dünyada, evrensellik iddiası olan ideolojilerin, bir nevi çöküşüyle, özellikle 1980’ler sonrasında, evrensel bir yapıya sahip olan dinlerin etkinliği artmıştır. Dini inanç ve değerlerin etkinliğinin artmasıyla, din değiştirme konusuna bir yönelme olmuştur. Günümüz modern toplumlarda artık din değiştirme önemli bir sosyal olgudur. Hatta öyle ki yetişkin Amerikalıların neredeyse yarısının yaşamları süresince en az bir defa dini tercihlerini değiştirdiği ve bu kişilerin büyük bir kısmının da bir defadan çok din değiştirdikleri ifade edilmektedir.⁷

Bugün, özellikle Avrupa ve Amerika’da, birçok sosyal bilim dalı kendi bakış açısına göre din değiştirme konusunu çalışmaktadır. Sosyologlar din değiştirmeyi izah ederken toplumsal faktörleri öne çıkarmışlar, psikologlar en önemli etken olarak insan ruhunun iç işleyişini kabul etmişlerdir. Antropologlar ise kültürel faktörlerin daha etkili olduğunu savunurlar. Farklı sosyal bilimler kendi perspektifleri açısından din değiştirmeye ilgili kayda değer açıklamalar ortaya koymuşlardır. Ancak din değiştirme olgusunda birçok faktör etkili olabileceğinden, konunun tek bir sosyal bilimin perspektifiyle, araç ve yöntemleriyle değerlendirmek yeterli olmayacaktır. Bu nedenle, din değiştirme konusundaki çalışmalarda farklı sosyal bilimlerden faydalanmak elzemdir.⁸

Bir asırdan fazla din değiştirme konusunda ortaya konan bilimsel çalışmalara karşın, ülkemizde bu alandaki çalışmalar çok eskilere dayanmaz. Özellikle 2000’li yıllardan sonra bu alandaki çalışmaların nispeten arttığı görülmektedir. Mesela Yök’ün 2014 yılı tez katalogunda din değiştirme veya ihtida kavramlarıyla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ve ayrıca yayınlanan makalelerin az olduğu görülür. Nitekim bu alanda yazılmış olan toplam 17 tez bulunmaktadır. Bu tezlerin psikoloji, tarih, felsefe, tasavvuf, edebiyat, kelam ve sosyoloji gibi farklı alanlarda yapıldığı görülmüştür. Başlığı ihtida kelimesiyle ilgili olan 9 tezin 8 tanesi tarih

⁶ Kirman, M.Ali, “Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Dini Araştırmalar*, cilt.VI, 2004, s.87

⁷ <http://www.pewforum.org/Faith-in-Flux.aspx> (13 mayıs 2016)

⁸ Rambo, Lewis, *age.*, ss.205-207

sahasında gerçekleştirilmiştir. Din sosyolojisi ile doğrudan ilgili sadece üç tez çalışması yapılmıştır. ⁹ Bu çalışmalardan birisi Bulgaristan örneğiyle din değiştirmenin sosyolojik sonuçlarını tahlil ederken, bir diğeri Hıristiyan olan Türklerin misyonerlik çalışmalarını ele almaktadır. Bir başka yüksek lisans tezinde ise, din değiştirme üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların analizi çalışılmıştır.

İslam’ı seçip Müslüman olan kişilerin hidayet hikâyelerinin anlatıldığı derleme mahiyetindeki kitaplar dışında¹⁰ din değiştirme konusunu doğrudan çalışan akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Dünyadaki çalışmalar gibi Türkiye’de de din değiştirme konusu ile ilgili ilk çalışmaların daha çok din psikolojisinin perspektifiyle ele alınıp, değerlendirildiği görülmektedir. Türkiye’de din değiştirme üzerine yapılan ilk çalışma Hüseyin Peker’in 1979’daki “Din Değiştirmede Psiko Sosyal etkenler” isimli doktora tezidir.¹¹

İnsanlar hayatlarının belli dönemlerinde kendilerini tatmin edecek dini arayışlar içerisine girerler. Öte yandan dini arayışın aksine dine karşı önem vermeme, önemsememe gibi duygulara da bürünebilmektedirler. İnsanların dini inançlarını, düşüncelerini, alışkanlıklarını değiştirmeleri doğal bir olaydır. Ancak kabul etmek gerekir ki bir dini inancı veya bir kültü terk edip yeni bir inanç veya kültü benimsemek pek de kolay değildir. Bir dinden veya dini gruptan ayrılmasının zorluğunda bazen kişinin zor karar vermesi bir etken iken, çoğu zaman ise çevre ve toplumun tepki ve baskısı ayrılma sürecini yavaşlatması açısından daha önemli bir etken olarak gösterilebilir.¹² Netice olarak, bir inancı bırakıp yeni bir inancı

⁹ Sevinç , Bayram . *Hıristiyan Olan Türkler ve Türk Misyonerler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi 2006 ; Hadzhi, Mustafa Alish , *Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları (Bulgaristan Örneği)*, Marmara Ün, Sosyal Bil. Ens. yayınlanmamış doktora tezi, 2007; Kesen Kurçak, Ayşe, *Türkiye’de Din Değiştirme Üzerine Yapılan Çalışmaların Sosyolojik Analizi*, K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, 2012

¹⁰ Karabaşoğlu, Metin, *Yollarda: İhtida Öyküleri*, İstanbul: Kara Kalem yayınları., 2000; Arı, Aydoğan ve Karabulut, Yusuf, *Neden Müslüman Oldum? İhtida Öyküleri*, Ankara: DİB Yayınları 2011

¹¹ Demir, Zekiye, *agm.*, s.160

¹² Kirman, M.Ali, *agm.*, s.81

benimsemek, sanıldığı gibi bir anda olup biten basit bir hadise olmayıp, bazen aylar hatta yerine göre yıllar alabilen uzun bir zaman olayıdır.¹³

Şüphesiz, uzun bir süreç olan din değiştirme olayında sosyal etkenlerin etkisi yok sayılamaz. Bir başka ifadeyle din değiştirme hadisesini, teolojik ve psikolojik yönü ile değerlendirmek mümkün olduğu gibi, din değiştirmenin toplumsal bir yapı içerisinde bir takım etkenlerle gerçekleşen uzun bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴

Sonuçta din değiştirmek olayına karşı iki temel yaklaşımın ortaya konduğu görülmektedir: Pasifist ve Aktivist yaklaşımlar.

Pasifist yaklaşım, din değiştirme olgusunda esas rolün insanın hayatındaki tecrübeleriyle oluşan motivasyonel faktörlere ait olduğunu savunur. Pasivist yaklaşım din değiştirme olayında kişinin aktif bir rol oynamadığını, genellikle olumsuz bazı olaylarla sarsılan kişinin, yeni arayışlar içerisinde dini gruplarla oluşan sosyal ilişkilerinin neticesi olarak din değiştirmenin gerçekleştiği görüşündedir. Pasifist yaklaşımçılara göre, gruplar kişinin bu durumundan yararlanmaktadır. Psikoloji ve sosyoloji literatürlerinde din değiştirmeye geleneksel bakış açısı böyle olmuştur. Ve yeni dini karakterler yayılma devrelerinde hep bu yaklaşımla incelenmişlerdir.¹⁵

İkinci yaklaşım olan aktivist yaklaşım ise pasifist yaklaşımın aksine, din değiştirmeyi kişiyi etkileyen sosyal, psikolojik ve benzeri şartlardan ziyade kişi açısından bir başarı olarak görmektedir. Aktivist yaklaşım gerek felsefi manada bir arayış içerisinde olsun, gerekse kendine sıkıntı veren sosyal ve psikolojik ortamlardan kurtuluş yollarını arasın, kişiyi kendisini tatmin edecek bir hayat tarzı bulma çabası içinde görür ve aslında grupların kişiyi değil, kişinin grupları

¹³ Barker, Eileen , "Bringing Them In: Some Observation on Methods of Recruitment Employed by New Religious Movements", *New Religious Movements and the Church*, 1987 s.22

¹⁴ Johnstone, Ronald L., *Religion in Society: A Sociology of Religion*, 2nd edition, New Jersey, Prentice-Hall Inc. 1983 s.110

¹⁵ Wilson, Bryan; *Religion in Sociological Perspective*, Oxford University Press, Oxford 1992, s.118 ; Lofland, J. "Becoming a World-Saver Revisited", *American Behavioral Scientist*, 1977, s.6

kullandığını iddia etmektedir.¹⁶ Burada bir arayış içinde olan insanın bu süreç içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak için çıkarıcı, menfaatçi bir duyguyla hareket ettiği savunulur.

Her iki yaklaşımın Belçikalı Müslümanlar için ne kadar geçerli olduğu ileriki bölümlerde çalışmamızın verileriyle daha netlik kazanacaktır.

Çalışmamız, İslam dinini kabul etmiş Belçikalı Müslümanları konu edinmektedir. Mühtedilerin İslam'a giriş sebepleri ve din değiştirmelerine neden olan sosyo-psikolojik sebeplerin neler olabileceği konularına yer verilecektir. Ve dinî değişim sonrası sosyal hayatlarında meydana gelen sosyal değişimler ve karşılaşılan sorunlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

B. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Araştırmada kavramların belirlenmesi ve bunların çerçevelerinin çizilmesi, konunun doğru anlaşılması, tespiti ve tahlili için oldukça önemli ve yararlıdır. Çalışmamızda yer alacak olan bazı kavramları ele alacağız.

1.Din

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan 'din' sözcüğü, Batı dillerinde 'religion' kelimesiyle karşılanmaktadır. Din kavramının bugüne kadar birçok tanımı yapılmış, bu tanımlamalarda dinin farklı yönleri vurgulanmıştır. Nurettin Topçu bu tanımları üç başlık altında toplamaktadır:

1. Din doğüstü ve esrarlı güçlerin varlığına inanmaktır.
2. Din Tanrı'nın varlığına inanmaktır.
3. Din zorunlu inançlardır.¹⁷

¹⁶ Heirich, Max, "Change of Heart: A Test of Some Widely Held Theories about Religious Conversion", *American Journal of Sociology*, 1977, s.83; Gartrell, C.D. and Z.Shannon, "Contacts, Cognitions, and Conversion:A Rational Choice Approach" *Journal of Nervous and Mental Disease*, 1993, s.10 ; Straus, R.A. "Religious Conversion as a Personal and Collective Accomplishment", *Sociological Analysis*, 1979, s.161

Mesela E. Durkheim'e göre, "dinî bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan âyin ve inançlar sistemidir." Dinin temel fikri kutsallıktır, bu da sosyal yaptırıma dayanır. Kutsal, toplumun kutsal kabul ettiği'dir. Böylece Durkheim toplumun, aslında kendi koyduğu değerleri kutsal kabul ederek yine kendine tapındığını ifade etmektedir. Bu görüşün kabul edilebilir bir yanı bulunmamakla birlikte, dinî hayatta toplumun rolü ve içtimaî yaptırımı konusunda din sosyolojisinin bugün vardığı sonuçlara Durkheim'in nazariyesi ağırlık verir.

Durkheim dinin, içinde yaşadığımız dünyadaki varlıkları kutsal (sacred) ve kutsal dışı (profane) şeklinde ikiye ayırdığını öne sürer. Kutsal, inananların saygı ve korku duyduğu toplumsal yaşamın olağanüstü yönlerini ifade eder. Örneğin cami, kilise, sinagog vb. kutsal yerlerdir. Kutsal dışı ise hayatın sıradan, faydacı, kutsal olandan ayrı tutulması gereken yönleridir. Din, kutsal olana inanmaktır. Durkheim'e göre kutsal olan yer, kişi veya olay doğuştan sahip olunan bir özellik değildir. Ona kutsallığı insanlar atfeder. Bir grup için kutsal olan bir baksa grup için kutsal dışı olabilir. Örneğin birçok ülkede inekler etinden ve sütünden faydalanılan hayvanlardır. Ancak Hindu dininde inekler kutsal varlıklar olarak kabul edilir. Kamu görevlilerinden ineklerin yaşlı ve hastalarının rahat etmeleri için gerekli özeni göstermeleri beklenir.¹⁸

J.P. Pratt'a göre ise, "Fert veya gruplarda onların menfaat ve kaderlerinin son kontrolünü elinde tutan kudret veya kudretlere karşı ciddi bir içtimaî tavırdır."¹⁹

Elmalı Hamdi Yazır'a göre ise Din, akıl sahiplerini kendi kendi tercihleriyle bizzat hayır ve nimete sevk eden, ilahi bir nizam, şeriat ve millet, beşerin hal ve hareketlerinde hayır ve saadete sevkini temin eden bir yol, bir kanundur.²⁰

Mühtedilerle ilgili olarak din kavramıyla daha çok İslam kavramına atıfta bulunacağız. İslam; kelime olarak kurtuluşa ermek, iradi olarak uymak suretiyle,

¹⁷ Topçu, Nurettin, *Sosyoloji*, Dergah yay. İstanbul 2001, ss.104-105

¹⁸ Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlk Şekilleri*, TDV, Ankara 2009, ss.42-43

¹⁹ Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 2014, s.214

²⁰ M.H. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.1, s.83

barış ortamına girmek anlamlarına gelmektedir. Çalışmamızda bu tanımlamayı esas alacağız.

Bütün dinlerde bulunabilen, din bilimleri açısından dinî oluşturan hususlar olarak kabul edilen unsurların başlıcaları şunlardır: Tabiatüstü, insanüstü varlıklara inanç (Tanrı, melekler cinler, ruhani varlıklar); kutsalla kutsal olmayanı ayırma (ibadet, dini âyin ve törenler); yazılı veya yazısız gelenek (kutsal kitap, ahlakî kanunnâme); tabiatüstü, insanüstü varlık veya kutsalla ilgili duygular (korku, güven, sır, günahkârlık, tapınma, bağlılık duyguları gibi); insanüstü ile irtibat (vahiy, peygamber, dua, niyaz, ilham gibi vasıta ve yollarla), bir âlem ve insan, hayat ve ölüm ötesi görüşü; hayat nizamı; içtimaî grup (cemaat) ve bu gruba mensubiyet. Bazı dinlerde bunların hepsi, bazılarında ise bir kısmı bulunur.²¹

Din, en önemli toplumsal kurumlardan biri olmuştur. 19. yüzyılda sosyal bilimcilerin önemli bir kısmı, modern dünyada dinin etkisinin azalacağını ve onun bıraktığı boşluğu pozitif bilim anlayışının dolduracağını iddia etmiştir. Ancak günümüzdeki gelişmeler toplumsal yaşamda dinin etkisinin azalacağı tezini doğrulamamaktadır. Sadece bir toplumsal kurum olarak dinin işlevleri farklılaşmıştır. Dinlerin mevcut temel metinleri değişmezse de toplumsal değişme sürecine paralel olarak, mensuplarının metinleri yorumlayış şekli değişmiştir.

Din, insanlara yaşamında “gönül huzuru” verir. Akılla açıklamakta zorlandığı sorulara cevap bulmasında yardımcı olur. Bu dünyadaki varoluş sebeplerini izah eder ve hayata anlam kazandırır. Belirsizlikler, tehlikeler ve mutsuzluklarla dolu bir dünyada insanın güvenlik ihtiyacını karşılar. Dinlerin büyük bir bölümü, ölüm karşısında korku duyan insana, onun korkusunu azaltacak “ruhun yeniden bedenleşmesi” veya “ölümden sonra da hayatın olduğu” şeklinde çözümler sunar.²²

²¹ Tümer, Günay “Din”, *DİA*, 1994, cilt 9, s.316

²² Lundberg, G.A., Schrang, C.C.,Larsen, *Sosyoloji*, çev. Ö.Ozankaya ve Ü.Gürkan, 2.cilt, Ankara, 1970, s.152

2. İhtida:

Sözlükte, gerçeğe ulaşmak, doğru yolu bulmak anlamlarına gelir. Diğer dinlerden veya dinsiz iken İslâm'a girme anlamında bir terim. Mensubu bulunduğu dinin kendisine yüklediği mükellefiyetleri yerine getirmeyen bir kimsenin dine yaklaşması, kendisini "inançsız" olarak niteleyen kişinin kendi toplumunun dinî kurallarını kabul edip dindar hale gelmesi veya bir dini reddederek başka bir dine inanmasıdır. İslâm'a göre ihtida, bir anlamda kişinin yeni bir dini kabul edişi değil eski dinine dönüşüdür. Çünkü İslâm'a göre insan fitrat dini (İslam) üzere doğar. Anne ile baba çocuğun bu tabii halini korumakla görevlidir ve İslâm'da, mesela Hıristiyanlıkta olduğu gibi ergenlik çağına ulaşan çocukların dine girişini simgeleyen bir tören de yoktur. İslamiyet'in bu anlayışı, insanın doğuştan Allah'ı tanıma kabiliyetine işaret eder. Buna göre ihtida eden kimse fitratını hatırlamış ve ona dönmüştür.²³

Kur'an-ı Kerim'de, Allah'la insanlar arasında yaratılışları döneminde yapıldığı ifade edilen sözleşme²⁴ ve her doğan çocuğun fitrat üzere dünyaya geldiğini, fakat anne babanın onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusî yaptığını bildiren hadis de²⁵ bu gerçeği vurgular. Bundan dolayı batılı mühtedilerden birçoğu, din değiştirenler için kullanılan "convert" (dönme yerine) "Revert"(geri dönen) kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler. Çünkü onlara göre hidayet bir öze dönüşür.²⁶

Din değiştirme olgusu kişinin dini inanç ve davranışlarında radikal bir değişiklik olmasının tezahürüdür.²⁷ Sosyologlar din değiştirmeyi nötr bir kavram olarak ele alırlar. Din değiştirme ile mühtedi bir "yeniden toplumsallaşma" süreci

²³ Köse, Ali, "İhtida", *DİA*, 2000, cilt: 21 s.555

²⁴ El- Araf suresi 172.ayet

²⁵ Buhari, "Cenaiz", 93, Muslim "kader", 22-25

²⁶ Köse, Ali, *agm.*, s.555

²⁷ Bainbridge, William S. "The Sociology of Conversion", *Handbook of Religious Conversion*, (eds.) H. Newton Malony and Samuel Southard, Birmingham, Alabama, Religious Education Press, 1992, ss.178-191

içine girer.²⁸ Bir bakıma kabul edilen yeni din ile inanç, ibadet, maneviyat, yaşam tarzı, hayata bakışın değişimidir.²⁹

Türkçede din değiştirme kavramı Arapça kökenli “ihtida” ve “hidayet” kelimeleriyle belirtilmektedir. Nitekim bu kavram İslam’a girme anlamında kullanılmaktadır. İslamı terk etme eylemi için ise “irtidat” kavramı ile ifade edilmektedir.³⁰

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Araştırmalarda belli bir yöntem ve tekniğin izlenmesi araştırmanın amacına ulaşabilmesi için çok önemlidir. Din değiştirme ile ilgili çalışmalara bakıldığında anketlere ve otobiyografiler gibi yazılı dokümanlara başvurulduğu görülmektedir. Buralardan elde edilen bilgiler imkân dâhili içerisinde mülakatlar ile desteklenir ve nihayetinde sonuçlar istatistikler ve verilerle değerlendirilebilir.³¹

Bu araştırmamızda hem anket hem de mülakat ve nadiren de olsa katılımcı gözlem metodu kullanılmıştır.

Anket Türkçe hazırlanmış, daha sonra Flamanca’ya çevrilmiştir. 5 katılımcı ile yapılan ön uygulama ile, tam anlaşılmadığı görülen bazı sorular yeniden düzenlenmiş ve son şeklini verdiğimiz anketler uygulanmıştır. Ankette 22 soruya yer verilmiş, bu sorularda mühtedilerin cinsiyetleri, yaşları, meslekleri, hidayet öncesi inanç durumları ve sosyal hayatta inançlarının yeri ve önemi, hidayetlerinde en çok etkili olan faktörler, hidayet öncesi ve sonrası İslam’a bakış arasındaki fark, hidayet sonrası ibadet ve sosyal hayatı, hidayet sonrası sosyal çevrenin tepkisi gibi konular tespit edilmeye çalışılmıştır. 2014 yılında yaptığımız bu görüşmeler ve anketler, cemaatini daha çok Belçikalı mühtedilerin oluşturduğu De Koepel³² camiinde

²⁸ Wilson Bryan, **age.**, s.119

²⁹ Köse, Ali, *Neden İslam’ı Seçiyorlar*, İstanbul, 2012, s.102

³⁰ Kirman, M.Ali, **agm.**, s.76

³¹ Clark, W.H. *The Psychology of Religion*, NY: Macmillan 1958, s.191

³² Anvers şehrinde mühtedi Flaman Müslümanların açtığı cami.

uygulanmıştır. Ayrıca kartopu yöntemiyle (Aranılan özellikteki bir denek bulunur, bu deneğin yönlendirdiği başka deneklere ulaşılır)³³ bizzat veya elektronik posta yoluyla ulaştığımız mühtedilerden tanıdıkları başka bir mühtedinin iletişim bilgileri istenerek başka mühtedilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan mühtedilerin bazısıyla randevu alınarak evlerinde veya uygun bir yerde görüşülmüştür. Anket ve mülakatlarda mühtedilere, araştırmanın değerlendirilmesinde objektif olunacağı ve araştırmanın sonuçları yazıya dökülürken isimlerinin belirtilmeyeceği hususunda hem yazılı (ankette) hem de sözlü (mülakatta) teminat verilmiştir.

Anket ve mülakat sorularının birinci bölümünde kişisel bilgiler ve İslam öncesi dini hayat gibi konular sorgulanmıştır. İkinci bölümde ise mühtedinin İslam ile nasıl tanıştığı, İslam'ı nasıl seçtiği ve kendisini motive eden olayların neler olduğu gibi konular incelenmiştir. Üçüncü bölümünde ise, mühtedinin günümüz Müslümanlarına bakışı, İslam'ı kabulden sonra sosyal çevrenin tepkisi, dini hayatında ve davranışlarında ne gibi değişikliklerin olduğu gibi konular ele alınmıştır.

D. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNİN NİTELİKLERİ

Araştırmaya katılanlardan 33'ü kadın, 19'u erkektir. Bir haftalık Müslüman olanlar bulunduğu gibi 30 yılı aşkın Müslüman olanlarda vardır. Yaşları 17 ile 65 arasında değişmektedir. Bunların %75'inin 17-40 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların İslam'ı seçtiği yaş aralıkları incelendiğinde, %78'i 18-40 yaş arasındadır. İslam'ın en çok seçildiği yaş aralığı %50 ile 17 ile 28 arası yaşlardır. (Tablo 1)

Din değiştirerek İslam'a dahil olanların % 50'sinin 17 ile 28 yaş aralığında hidayete erdikleri görülmektedir. Tablo 1'e bakıldığında hidayete erenler arasında en yüksek oranın 23-28 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. 23-28 yaş aralığında

³³ Özdemir, Ali, *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*, İstanbul, 2008, s.96

bulunan örneklem üyelerinin diğer yaş kategorilerine göre %27 ile en yüksek oranda buldukları görülmektedir. Nitekim bu yaş aralığı, insanın kimlik ve kişiliğinin büyük ölçüde belirlendiği ve şekillendiği bir dönemdir. İnsanlar bu yaş aralığında artık kararlılık gösterme konusunda daha cesaretli davranabilmektedir.

Bu verilerden hareketle, din değiştirme olayının daha çok genç yaşlarda ortaya çıktığı söylenebilir. Daha ileriki yaşlarda din değiştirme oranının düştüğü gözlemlenmiştir. Amerika’da yapılan bir çalışmaya göre din değiştirme olaylarının büyük bir oranı 24 yaşından önce gerçekleşmiştir.³⁴ Diğer bir çalışmada ise, İngiltere’de din değiştirenlerin %88,6’sının 45 yaş altında olduğu verisine ulaşılmıştır.³⁵

Tablo- 1 İslam’ı seçme yaşı

Yaş Aralığı	Sayı	%
17-22	12	23
23-28	14	27
29-34	5	9,6
35-40	9	17,3
41-46	4	7,7
46 ve yukarısı	8	15,4
Toplam	52	100,0

İnsanlar hayatları boyunca devamlı olarak değişim ve gelişim içindedirler. Ergenlik dönemi bu değişimlerin en yoğun olarak yaşandığı dönemlerden biridir. Ergenlik döneminin ise yaklaşık olarak 10-18 yaş arasında olduğu belirtilmiştir. Ve bu dönemin erken, orta ve ileri ergenlik olmak üzere üç alt evreden oluştuğu tezi savunulmaktadır.³⁶ Erikson’a göre ergenlikte kazanılması gereken temel özellik kimlik gelişimidir. Kimlik, farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanan kavramlardan

³⁴ Demir, Zekiye, “Din Değiştirmede Cinsiyet Rolü:Belçika Örneği” *Milel ve Nihal*, cilt 10 sayı 1 Ocak-Nisan 2013, s.161; <http://www.pewforum.org/faith-in-Flux.aspx> (18/08/2015)

³⁵ Köse, Ali, *age.*, s.80

³⁶ Steinberg L., *Adolescence*, 6th Ed. New York, McGraw Hill, 2002, Atak, Hasan, “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Current Approaches in Psychiatry*, 2011, s.165

biridir. Kimlik kavramının tanımında ortak bir noktada buluşulamamasının nedeni kavramın fiziksel, bilişsel ve toplumsal öğeleri içeriyor olmasıdır. Erikson kimlik kavramını açıklarken bazen bir duyguya, bazen de psikolojik bir yapıya işaret etmekte ve kimlik oluşum sürecini bilinç ve bilinç-dışı mekanizmaların bileşimi olarak açıklamaktadır.”³⁷ Marcia’ya göre kimlik, “bireyin dürtülerinin, inançlarının ve kişisel geçmişinin dinamik bir örgütlenmesinden oluşmaktadır. Kimlik literatürde en genel anlamıyla, bireyin “ben kimim?” sorusuna verdiği yanıt olarak tanımlanmaktadır.”³⁸

Belçika’da din değiştirenlerin eğitim durumunu incelediğimizde ise, çoğunluğunun lise ve dengi (%42,3) veya yüksek okul / üniversite (%34,6) mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Meslek kurslarını bitirenlerin oranı ise %23,1’dir (Tablo 2)

En yüksek oranda lise mezunu olanların din değiştirmesinde, kimlik ve kişilik gelişimi etkilidir. Nihayet kimliğin ve kişiliğin oturması büyük ölçüde yaklaşık % 80 oranında 18 yaşa kadar tamamlanır. Bu oran 24 yaşta ise %90 kadar ulaşır. Sonraki yaşlarda özellikle 45 yaş sonrası kimlik ve kişiliğin değişimi güçleşmektedir. Bunun bir neticesi olarak insan hayatında büyük bir değişim olan yeni bir din seçme oranı oldukça düşmektedir.

Tablo- 2 Din Değiştirenlerin Eğitim Durumu

	Sayı	%
Lise	22	42,3
Ön lisans	9	17,3
Yüksek okul	8	15,4
Lisans	10	19,2
Meslek kursları	3	5,8
Toplam	52	100,0

³⁷ Erikson E.H., *Identity: Youth and Crisis*, New York, W.W. Norton Company, 1968.

³⁸ Marcia J., *The relational roots of identity. In Discussions on Ego Identity* (Ed J Kroger), England, Lawrence, Erlbaum Associates, 1993 ss.34-65

Tablo- 3 Din Değiştirenlerin Meslek Durumu

	Sayı	%
Memur	13	25,0
İşçi	6	11,5
İşveren	9	17,3
Öğrenci	9	17,3
İşsiz	7	13,5
Emekli	8	15,4
Toplam	52	100,0

Tablo 3’te görüldüğü gibi, Belçikalı mühtedilerin genel anlamda ya eğitim camiası içinde çalışan bir öğretmen veya kamu/özel sektörde çalışan bir memur, ya da sağlık alanında diyetisyen, hemşire gibi (%25) orta düzey diyebileceğimiz meslek grubunda yer almaktadır. Memur oranının yüksek olmasında, iş kaygısının olmamasının yanı sıra okuyup araştırmaya ve bunlar üzerinde düşünmeye imkân bulmaları önemli bir yer tutabilir. İşsizlerin çalışan işçilerden nispeten biraz daha yüksek oranda yeni bir dini seçmelerinde, mevcut durumu sorgulamaları ve bir arayış içinde olmalarının etken oldukları söylenebilir.

E. ARAşTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmalarımızın amacı İslam dinini kabul etmiş 52 Belçikalı mühtedinin İslam’ı seçme sebepleri ve din değiştirmelerinde etkili olan sosyo–psikolojik sebeplerinin bazılarını ortaya koymak ve ayrıca dinî değişim sonrası sosyal hayatta meydana gelen sosyal değişimlerin ve karşılaşılan sıkıntıların neler olabileceğini anlamaya çalışmaktır.

Araştırmanın neticelerinden yola çıkarak batılıların İslamiyet'i seçiş nedenleri, önceki yaşamları ile hidayet sonrası yaşamlarını mukayese imkânı, İslam'ı seçmedeki etkenlerin bilinmesi, mühtedilerin sosyal ilişki durumları, İhtida ile birlikte sosyal hayatlarında karşılaştıkları sorunlar, zorluklar, sosyal etkileşim ve ihtida sonrası yeni hayatlarındaki sosyal değişimleri hakkında bir perspektif sağlanması amaçlanmaktadır.

Aynı zamanda bu çalışmamızla dinin, insanın sosyal hayatı üzerindeki etkisinin de müşahede edilmesine katkı sağlayacağı kanaati ve ümidi taşınmaktadır.

F. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın kapsamı, Belçika'daki mühtediler daha çok Anvers bölgesinde yaşadıkları için ve diğer mühtedilerin ikame ettiği yerler dağınık bir hal gösterdiğinden dolayı Anvers şehri ve çevresi ile sınırlıdır.

Araştırmamızın bazı dezavantajları da olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Bunlardan birisi Belçika'da yaşayan mühtedilerin farklı şehirlerde yaşaması onlarla iletişimi güçleştirmiştir. Araştırmamızın Temmuz ayında yapılmış olması sebebiyle, izne gidenlerin çok olması gözden kaçırdığımız başka bir dezavantaj olmuştur.

Yine 11 Eylül gibi olaylarla İslamofobinin Avrupa toplumunda artmasının vuku bulduğu bir süreçte, böyle bir çalışma insanlarda ister istemez bazı şüphe ve endişe gibi kaygılara sebep olmuştur. Nitekim referansımızın olmadığı kimseler çalışmamıza dâhil olmak istememişler, elektronik posta ile kendilerine ulaşmak istediğimiz birçok mühtedi cevap vermemiştir.

Diğer bir dezavantaj ise mühtedilerin İslam öncesi ve sonrası hayatlarındaki değişikliklerle ilgili beyanlarını tasdik üzere ailelerine ve eski arkadaşlarına müracaat etme konusundaki sınırlılıktır. Bir diğer dezavantaj da araştırmanın sonuçları kendisiyle anket ve mülakat yapabildiğimiz mühtedilerle sınırlıdır. Farklı mekân, zaman ve mühtedilerle yapılabilecek olan çalışmalarda, veri ve sonuçların değişebilme imkânı vardır.

G.BELÇİKA VE ANVERS HAKKINDA GENEL BİLGİ

Belçika

Belçika Batı Avrupa'da Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve Almanya'ya sınırları olan bir ülkedir. 1830 yılında Hollanda'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. Ülke 3 eyalet ve Brüksel dahil 11 il ile 2016 yılı verilerine göre 11. 267. 910 nüfusa sahiptir. Brüksel ülkenin ve aynı zamanda Avrupa Birliğinin başkentidir. Belçika'da Felemenkçe, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç resmi dil bulunmaktadır. Anvers, Gent, Liege, Brugge ve Namur diğer önemli şehirleridir.³⁹

Belçika %27 ateist, %4 Müslüman, %1 Protestan ve %1'den az Yahudiler ile farklı inançların yer bulduğu bir ülkedir. Ülkedeki kilise ve katedraller Katolik inancın daha yoğun olduğunun bir işaretidir. 2005 yılına ait kilise verilerine göre Belçika nüfusunun %70'i vaftiz olmuştur. Buna karşın haftalık kiliseye gidenlerin oranı %7 civarındadır. 2012 verilerinde ise halkın %27'si kilisede evlenmeyi tercih ederken, kilisedeki cenaze ayinleri oranı ise %61'i bulmaktadır.⁴⁰

³⁹ www landen.net/belgie/ (15/09/2017)

⁴⁰ <https://wikikids.nl/België> (15/09/2017)

Anvers

Anvers Flaman bölgesinin en büyük ve aynı zamanda en önemli liman şehridir. Şehir günümüz dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Anvers'teki liman Avrupa'nın en önemli ticari lojistik konteynır merkezlerindedir. Yine elmas ticaret borsası ve elmas tüccarları şehrin gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Şehirdeki büyük pazarlar ve alış veriş merkezleri iç turizm konusunda tercih edilen bir şehir olmasını sağlamıştır. Ayrıca Hollanda'ya yakın olmasından dolayı günü birlik veya hafta sonu Hollandalı turistlerin uğrak yerlerindedir.

Geçmiş 14 yüzyıllara kadar giden tarihi dokusu ve yaklaşık yarım milyona yakın nüfusu ile Anvers, farklı milletlerden, inançlardan, kültürlerden insanların yaşadığı çok kültürlü bir şehirdir. Nitekim şehirde kiliselerin yanında farklı inançlara mensuplarına ait cami, sinagog gibi ibadethaneleri görmek mümkündür.⁴¹

⁴¹ www.allesoverantwerpen.nl/ (15/09/2017)

I.BÖLÜM

BELÇİKA'DA İSLAM VE MÜSLÜMANLAR

A.BELÇİKA'DAKİ GÖÇMEN MÜSLÜMANLAR

Göç kavramı İngilizcede 'migration', Arapçada 'hicret' ve Osmanlı Türkçesinde ise 'muhaceret' kelimeleriyle ifade edilmektedir.

Göç olgusunun bireysel ve toplumsal yönleri yanında süreklilik ve kalıcılık özellikleri de bulunur.⁴² Ekonomik etkenler göçün nedenlerinden birisidir. Sosyolog açısından açlık göçlerin sebepleri arasında önemli bir faktördür.⁴³ Nitekim Belçika'ya gelen Türklerin ve diğer Müslümanların da ekonomik nedenlerle işçi statüsüyle göç ettikleri görülmektedir. Ekonomik nedenin yanı sıra, sosyal, siyasal ve dini etkenler de sayılabilir.⁴⁴

Göç hadisesinde göçmenlerle göç ettikleri yerde yaşayan toplum arasında bir etkileşim olması gayet normaldir. Göçle bir karşılaşma ve yayılma söz konusudur.⁴⁵ Böylece göç kültürel anlamda bir etkileşim ile toplumda kültürel bir zenginliğe imkân sunmaktadır.⁴⁶

Belçika'da yaşayan Müslümanların sayısı 415.000 civarındadır. Bunların büyük çoğunluğunu dışarıdan göç edenler oluşturmaktadır. Belçika'ya dışarıdan Müslüman göçü II. Dünya savaşından sonra bazı Arnavut Müslümanlarının bu ülkeye yerleşmeleriyle başlamış, arkasından Türkiye'den işçi olarak çalışmak üzere Belçika'ya gelenler olmuştur. Daha sonra Kuzey Afrika ülkelerinden Fas, Tunus ve Cezayir'den bu ülkeye göçler gerçekleşmiştir.

⁴² Korkmaz, Arif, *Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği)*, Çizgi yayınevi, Konya 2011, s.8

⁴³ Sorokin, Pitirim Alexandrovitch, *Çağdas Sosyoloji Kuramları II*, (Çev.: M. Münir Rasit Öymen), T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.161

⁴⁴ Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?*, (Çev.): Nilgün Çelebi), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları 1990, s.78

⁴⁵ Fichter, Joseph, *age*. s.165

⁴⁶ Bal, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi* (2. Baskı), Fakülte Kitabevi, İsparta 2002, ss.51-53

Müslümanların Belçika'daki varlıkları 1910'lü yıllarda Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlere kadar gitmektedir. O yıllara ait fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Belediye kayıtlarında yer alan bilgilere göre, 1964-74 yılları arasında yapılan düzenlemelerle binlerce Müslüman işçiye Belçika'da resmi oturma izni verilmiştir.⁴⁷ Müslümanların sayısı göçün devam etmesi ve mühtedi Belçikalıların da katılımıyla her geçen gün artmıştır. Bunun sonucunda Belçika, 1974 yılında İslamiyet'i resmi din olarak tanımıştır. İslam'ın resmi din olarak tanınması, Belçika'daki Müslümanlara sosyal hayatlarında bazı kolaylıklar sağlamıştır. Okullarda seçmeli İslam dersleri, dini bayramlarda Müslüman öğrencilere tatil hakkı tanınması, kurban bayramında Müslümanlara kesimhanelerin tahsis edilmesi, camilerin tanınması ile cami giderlerinin bir kısmının ve imam maaşlarının devlet tarafından ödenmesi gibi bazı imkânlar bu tanınma neticesinde olmuştur.

B.GÜNÜMÜZDE DURUM

Toplumunun %4'ünü temsil eden, Belçika'daki Müslümanların sayısı 415.000 civarındadır. Mevcut resmi verilere göre bu oran ülke ve milletlere göre dağılımı yaklaşık olarak;

Fas asıllı Müslümanlar 229.000,

Türk asıllı Müslümanlar 135.000,

Cezayir ve Tunus asıllı Müslümanlar 25.000 şeklindedir.

Müslümanların nüfus oranında 1990 yılından 2000'li yıllara kadar %1 oranında bir artış görülmektedir. Bu artışta Müslüman nüfusunun %35 gibi büyük bir oranının 18 yaş altında olması en önemli etkidir. Bu da bize Müslüman toplumunun -genç nüfusunun da etkisiyle- yaşlı bir nüfus oranına sahip Belçikalılara göre daha

⁴⁷ Aydın, Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, "Belçika'da İslamofobi ve Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık" *C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/1-2008, ss.14-15

yüksek doğum oranlarına sahip olduğunu göstermektedir.⁴⁸ Ayrıca toplumda %4 nüfus oranına sahip olan Müslümanların aşağı yukarı yarısının, çifte vatandaşlık uygulamasıyla Belçika vatandaşlığını elde ettiği bilinmektedir.⁴⁹

Belçika’da mevcut eyalet sistemin içerisinde yaklaşık olarak Flaman bölgesinde 162.000; Brüksel bölgesinde 161.000; Valon bölgesinde 92.000 Müslüman yaşamaktadır.⁵⁰ Müslümanlar yoğun olarak Belçika’nın başkenti Brüksel’de ikamet etmektedirler. Şehir nüfusunun %17’i gibi yüksek bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu da Brüksel’in, en yoğun Müslüman nüfusa sahip Avrupa şehirleri içerisinde ilk sıralarda yer almasını sağlamıştır.⁵¹

Çeşitli ülkelerden Müslümanların Belçika’ya geliş sebepleri incelendiğinde ekonomik nedenlerin ağır bastığı, ön plana çıktığı görülmektedir. Çoğunluğu kalifiye olmayan işçilerden oluşan bu insanların çoğunluğu kendi dil ve kültürlerinde dahi temel eğitimden yoksun kimselerdir.

Amaçları birkaç yıl Belçika’da çalışarak biraz para biriktirerek ülkelerine geri dönmektir. Ancak Belçika’nın yurt dışından gelen göçleri sınırlama kararı almasıyla, birçok işçi önce eşlerini sonra çocuklarını ve başka yakınlarını Belçika’ya getirdi. Ve artık onlar için bu ülkede yerleşmek artık bir gerçek olmuştu. Ve doğal olarak Müslümanlar dini ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek dernekler, camiler, eğitim örgütleri ve benzeri kuruluşlar oluşturma ihtiyacı duydular. Onların sosyal yaşam içindeki yeri ve konumunu anlamak için nitelikleri bakımından kategorilere ayırmakta yarar vardır.

⁴⁸ Manço, Ural, “les Musulmans de Belgique et d’Europe”,

<http://www.medeainstitute.org/index.html?page=&lang=&doc=1122>. (15.01.2014)

⁴⁹ Manço, Ural ve H.Bouhoute, L’Islam, Vous Connaissez, En collaboration avec EMB et du Ministère de l’Enseignement, Bruxelles 2003, s.20

⁵⁰ Aydın, Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, **agm.**, s.15

⁵¹ **agm.**, s.15

Belçika’da yaşayan Müslümanlar genel olarak şu şekilde gruplandırılabilir:

- a) Göçmen işçiler
- b) Meslek sahibi olanlar (öğretmen, doktor, avukat, mimar, iş adamları vb.)
- c) İslam ülkelerinden gelen üniversite öğrencileri
- d) Oturum izni olmayan sığınmacılar
- e) Diplomatik görevliler
- f) Belçikalı mühtediler

Birinci ve ikinci gruptakiler çoğunluğu oluşturmaktadırlar ve bunlar Belçika’ya tam anlamıyla yerleşmişlerdir. Diğerleri ise belli bir zaman diliminde Belçika’da bulunmaktadır.

Belçikalı mühtedilerin sayısı her yıl artış göstermektedir. Bu artışla ilgili olarak, Anvers’te bulunan “ De koepel” camii başkanı Bart (Ali) Buytaert’a göre her yıl en az 400 Belçikalı İslam’a gönlünü açmakta, İslam’ı seçmektedir.

C. MÜSLÜMANLARIN TEMEL SORUNLARI, MARUZ KALDIKLARI AYRIMCALIKLAR, SORUNLAR/ PROBLEMLER

Avrupa’da yaşayan Müslümanlar gibi Belçika’daki Müslümanlar da etnik kimlikleri ve dini inançlarından ötürü iş, eğitim ve barınma gibi farklı alanlarda ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir. Nitekim bu konudaki şikâyetler ve sorunların artması sonucu 1993’te kurulan Avrupa ırkçılık ve yabancı düşmanlığı izleme merkezi (EUMC) belli dönemlerde raporlar hazırlamaktadır. Mesela 2006 tarihli raporunda, Belçika’daki Müslümanların etnik kimlik ve inançlarından dolayı farklı sahalarda ayrımcılık sorunları yaşadıklarını belirtmiştir. Söz konusu kuruma 2003 yılında 2500 gibi yüksek bir sayıda şikâyette bulunmuş olması, bu konuda sorunun ciddi boyutlara ulaştığının bir işaretidir. Merkezin raporlarında Müslümanların

eğitim-öğretim alanında -bazen okulda öğretmen veya diğer öğrenciler tarafından dışlanma-, çalışma şartlarında -iş bulma imkânları- ve barınma konularında -sosyal konutların kiralanması- ayrımcılık ve ırkçılıkla karşılaştıkları ifade edilmektedir.⁵² Bu ayrımcılıkların yanında Müslümanların karşılaştıkları belli başlı sorunlar da bulunmaktadır.

1.Belçika'da Yaşayan Göçmenlerde Suç, şiddet ve Sapma

1998 yılında, Belçika'da hüküm giyen mahkûmlar arasında yabancıların oranı %32,7 gibi yüksek orana sahiptir. Bu mahkûmlar arasında Türkler de vardır. Ural Manço'nun araştırmalarından edindiğimiz bilgilere göre, Türk mahkûmlar genel olarak 30 yaştan daha küçük, vasıfsız, eğitimsiz, bekâr ve genellikle erkeklerden oluşmaktadır. Özellikle, şiddete yönelik eylemler mahkûm edilme sebeplerinin başında gelmektedir. Türk mahkûmlardan %5'i uyuşturucu kullanmak/satmak ve tecavüz gibi suçlardan hüküm giymişlerdir.⁵³

Fas kökenli Müslümanlarda ise uyuşturucu ve hırsızlık suçları daha yoğun olarak görülmektedir. Suların genelde grup halinde işlendiği tespit edilmiştir. Kayıt altına alınan verilere göre genel olarak suç oranları Faslılarda %5, Türklerde ise bu oran az bir farkla %4'tür. Erkeklerde özellikle 18-25 yaş grupları arasında suç oranları daha bir artış göstermektedir. Bu yaş grubundaki erkeklerin suç oranları incelendiğinde Belikalılarda bu oranın %9, Fas kökenli Müslümanlarda %13, Türklerde ise %10 olduğu görülmüştür.⁵⁴ Onların suç işlemelerinde bazı nedenler rol oynamışlardır. Bu nedenleri genel olarak, göçmen gençliği için bir çıkılmaz olan maddi sorunlar, gelecek endişe ve kaygısı, aile içi şiddetler, sorunlar, kültür anlaşmazlığı ve sosyal dışlanma psikolojisi olarak sayabiliriz. Korumasız, sahipsiz ve de en kötüsü yeterli eğitimi alamayan bu gençler, bir değirmen gibi her şeyi öğüten tüketici toplumların kıskacında bocalayıp durmaktadırlar.

⁵² Aydın,Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, **agm.**, s.16

⁵³ Aydın, Mehmet Zeki ve Manço, Altay,“Belçika'daki Türk Yerleşiminin Sosyal, Ekonomik ve Tarihî Boyutları” *Belçika'da Türkler*, Brüksel 2002, s.868; Manço, Altay ve Manço,Ural (yön.), *Turcs en Belgique: Identites et Trajectoires d'une Minorite*, Info-Türk et CESRIM, Brüksel 1992, s.288

⁵⁴ Aydın, Mehmet Zeki ve Manço, Altay, **agm.**, s.868

2. Eğitim Alanında Genel Durum Ve Sorunlar

Belki de en önemlisi eğitim alanında yapılan ayrımcılıktır. Nitekim göçmenler arasında, Müslümanların eğitimdeki başarı oranları pek fazla yüksek olmadığı gibi eğitimi tamamlama oranlarının da düşük olduğu ve ortalama olarak çoğunluk nüfusundan daha düşük vasıflar elde ettikleri görülmektedir.⁵⁵

Ayrıca, yapılan çoğu şikâyetlerde yabancı asıllı olduğundan dolayı okula kaydedilmeyen öğrenciler yer almaktadır. Öte yandan, öğretmenlerin öğrencilere ve öğrencilerin öğretmenlere karşı ayrımcı eylem veya sözleri de ayrımcılığın önemli bir yönünü teşkil etmektedir.

Belçika'da çoğu yabancılar gibi Müslümanların da iş bulma konusunda çok fazla zorlandıkları kesin olmakla beraber, bu konuyla ilgili fazla şikâyetin bulunmamasının sebebi, iş görüşmelerinde çokça rastlanan ayrımcılığa kanıt getirememesi ve maruz kalınan bu ayrımcılığı sıradanlaştırmalarından, birçok kişinin bu durumu yetkili yerlere bildirme gereğini duymamalarıdır.⁵⁶ Fakat Belçika'da yapılan istatistikler, Türk ve Faslıların işsizlik oranının (%38), Belçikalılarınkinden (%7) beş kat daha fazla olduğunu ve bu çerçevede yabancıların ve özellikle Müslümanların ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve sınırlı istihdam imkânlarına sahip olduklarını göstermektedir.⁵⁷

3. Barınma Alanında Genel Sorunlar

Belçika'da yaşayan Müslümanların, mülk (ev, daire) satın almak veya kiralamak istediklerinde ayrımcılıkla karşılaştıkları sosyal bir olgudur. CECLR'in

⁵⁵ EUMC : *Les Musulmans au Sein de l'Union Européenne: Discrimination et Islamophobie*, 2006, s.60, file:///C:/Users/%C4%B0lahiyat/Downloads/156-Manifestations_FR.pdf

⁵⁶ ENAR, Juin 2003, s.23

⁵⁷ Okkerse, L. ve Termote, A. *Statistische Studiën nr 111: Hoe Vreemd is Vreemd op de Arbeidsmarkt / Etudes Statistiques n° 111: Singularité des Etrangers sur le Marché de l'Emploi*, Bruxelles: Nationaal Instituut Voor de Statistiek / Institut National de la Statistique, 2009, s.52

raporlarına göre 2004 yılında Müslümanların yoğun yaşadığı Anvers ve Brüksel şehirlerinde, Türk ve Fas asıllı Müslümanların barınma konusundaki kiralama veya satın alma istekleri bazen dini inanç ve etnik kimlik kaynaklı ayrımcılık sebebiyle geri çevrilmiştir.⁵⁸ Söz konusu mülk ile ilan yürürlükte olmasına rağmen Müslümanlardan gelen taleplere verilen olumsuz cevaptan sonra, aynı mülkün daha sonra Belçikalı birisine verildiğinin örnekleri oldukça fazladır. Konuyla ilgili olarak aşağıdaki belirtilen anket oldukça dikkat çekicidir:

*“CECLR’in Alarm (Molenbeek Mülteciler için Konut Hareketi) ile ortaklaşa yaptığı bir ankette, yabancı ismini çağrıştıran veya yabancı aksan ile konuşan kişilerin %58’nin aldığı cevap şöyledir: Ne yazık ki başvurduğunuz mülk artık müsait değildir.”*⁵⁹

D. DİNİ KURULUŞLAR

1. Belçika Diyanet Vakfı

Belçika Diyanet Vakfı, kurulduğu 1982 yılından bu yana dini, sosyal ve kültürel alanlarda hizmetler vermektedir. Nitekim bugün de kendisine bağlı 67 camisi ve yüzden fazla derneği, din görevlileri ile aile bazında kayıtlı 28.000 üyesi vardır. Takriben 140.000 kişiye hizmet veren Cenaze Nakil, Yardımlaşma ve Dayanışma fonu ile cami ve derneklerinde oluşturulan yüzlerce derslikte toplamda 5000 civarında öğrenciye hitap etmektedir. Türkçe, Kültür ve din derslerinin verildiği eğitim ve kültür merkezleri bulunmaktadır. Genel merkez ve dernekleri bünyesinde oluşturulan kadın ve gençlik kolları ile ve her sene titizlikle hazırladığı hac ve umre organizasyonları ile Belçika’da yaşayan Müslüman Türk Toplumunun

⁵⁸ Aydın, Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, **agm.**, s.10-11

⁵⁹ EUMC raporu: Les Musulmans au sein de l’union Europeenne: Discrimination et Islamophobie, 2010

bir kuruluğu olarak hem Türk toplumuna hem de Belçika'da yaşayan diğer topluluklara hizmet vermeye devam etmektedir.⁶⁰

2. Belçika İslam Federasyonu

Belçika İslam Federasyonu, 28 teşkilatı ve teşkilatlarında bulunan camilerinde dinî, sosyal ve kültürel hizmetler veren bir kuruluştur. Camiler, günlük ibadetlerin yerine getirilmesi için gerekli ibadet alanlarının ve imamların görevlerini yerine getirme imkânlarının alt yapısını oluşturur. Camiler, diğer pek çok hizmetin yanı sıra, Kadın Kolları ve Gençlik Teşkilatları ile ilgili hedef grubun özel ihtiyaçlarına yönelik hizmetler verir. Cemiyetlerde ayrıca kültürel değerlerin korunması amacıyla programlar geliştirilip, her yaş grubuna yönelik eğitim çalışmaları da yapılmaktadır.

Hafta sonu kursları ile ev ödevlerine yardım programları da cemiyetlerin çalışmalarından bazılarıdır. Kurumun okul tatillerinde düzenlediği tatil kursları ve Mons şehrinde hizmet veren İbn Sina İslamî Bilimler kız Enstitüsünün yanında, Türkiye Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır.

Kuruluş aynı zamanda zekat, kurban ve hac organizasyonlarıyla da hizmetlerini sürdürmektedir.⁶¹

3. Belçika Müslümanları Temsil ve Yürütme Kurumu

Avrupa'da İslam dinini resmi olarak tanıyan ilk lke Avusturya olmuştur. Belçika ise, Avusturya'dan sonra 19 Temmuz 1974 tarihinde İslam dinini resmen tanımıştır. Belçika Anayasası her vatandaşına kendi inancına uygun din eğitimi alma hakkı vermektedir. Bu kapsamda 1978 tarihinden itibaren öğrenciler okullarda

⁶⁰ <http://www.diyamet.be> (12 Ağustos 2015)

⁶¹ www.fibif.be (13 Ağustos 2015)

velilerinin tercihi doğrultusunda seçmeli İslam din dersi alabilmektedirler.⁶² O tarihten bugüne kadar okullarda bu uygulama devam ede gelmektedir.

Belçika’da İslam dininin resmi temsil yetkisi Adalet Bakanlığına bağlı bir kuruluş olan EMB (Belçika Müslümanları temsil ve yürütme) kurumuna verilmiştir. Müslümanlara ait meselelerde ilk muhatap olarak, resmi işlemlerin takibini yapan bu kurum seçimle oluşturulan 17 üyeli kurul tarafından temsil edilmektedir.

EMB’nin görevleri şunlardır:

1. İslam dersi öğretmenlerinin özlük işlemlerini takip etmek, İslam dersi programları hazırlamak ve bunları geliştirmek, eğitim ve öğretimi kontrol etmek, öğretmenlere hizmet içi eğitimi vermek.
2. Din görevlilerini organize etmek, imam yetiştirmek, cenaze işleri
3. Belçika’da İslam’ın doğru şekilde tanıtarak, Müslümanların toplumda uyumunu sağlamak
4. Resmen tanınmış ibadet alanlarına maddi yardım sağlamak. (İmam maaşlarının ödenmesi, elektrik, su, gaz, faturalarını ödenmesi vb.)
5. Mezbahane denetiminin sağlayan sistem oluşturmak; kesilen hayvanların etlerinin helalliğini belgeleyen etiketlerin verilmesi (Helal sertifikası), mezbahanelerde hayvan kesmek isteyenlerin tespiti ve bu kimselere ehil sertifikası verilmesi.
6. Kitle İletişim araçlarında İslam’la ilgili yayınlanan haberleri takip edip varsa yanlış bilgileri düzeltmek, bunlara cevaplar vermek; İslamla ilgili dergi bültenleri çıkarmak; devlet televizyonlarında ve radyolarda İslam dinini tanıtan kısa (sürelili) yayınlar yapma.⁶³

⁶² C.Sagesser ve V. De Coorreyter, “Cultes et Laicite en Belgique” , *Dossier du CRISP*, Bruxelles, Février, 2000

⁶³ Aydın, Mehmet Zeki ve Yardım, Müşerref, *agm.*, s.15-16

II.BÖLÜM

HİDAYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇ VE DİN DEĞİŞTİRMEDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER

Bu bölümde mühtedilerin geçmişlerini dini inanç ve sosyal statüleri açısından ele alacağız. Müslüman olmadan önceki yıllardaki hayat tarzlarını, dini inançlarını, İslam'ı seçmelerinde etkili olan etkenleri, ihtida motiflerini inceleyeceğiz. Bu bağlamda mühtedilerin hidayet süreçlerinde onları etkileyen faktörleri ana hatlarıyla belirlemeye çalışacağız.

A. HİDAYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇ VE HAYAT

Sosyologlar, dinin temel toplumsal kurumlardan birisi olduğu konusunda mutabıktırlar. Fakat dinin nasıl incelenmesi gerektiği üzerinde uzlaştıklarını söylemek pek mümkün değildir. Ayrıca din alanında herkesi tatmin eden bir teori de mevcut değildir.

Marx, dinsel dünyanın gerçek bir dünyanın yansımasından baksa bir şey olmadığı görüşündedir. Ona göre, insan dini inşa eder, din insanı değil. Bütün dinler, insanların gündelik hayatlarını kontrol eden güçlerin, insan beynindeki fantastik bir yansımasından başka bir şey değildir.⁶⁴

Marx için “Din, kalpsiz bir dünyanın kalbidir”. İnsanlar bu acımasız dünyada dine sığınır ve orada huzur ararlar.⁶⁵

Marx, dinin belirli sınıfların hakimiyetini meşrulaştırdığını iddia eder. İnsanlara uysal olmayı ve efendilerine boyun eğmeyi öğretir; din insanın afyonudur. Marx'a göre din asıl mutluluğu öbür dünyaya bıraktığı için, bu dünyadaki

⁶⁴ Marx, K. ve Engels, F., *Din ve İdeoloji*, Din Sosyolojisi Derleme, Y. Aktay, M.E. Köktaş, Vadi Yay., Ankara 1998, ss.124-125

⁶⁵ *age.*, s.120

adaletsizliklere karşı çıkmayı engellediğini (insanları uyuşturduğunu) düşünmektedir.⁶⁶

Marx için din olumsuz bir anlam ifade etmesine karşın, Durkheim dinin bir toplumsal bütünleşme aracı olduğunu düşünmektedir. “*Dini Hayatın İlk Biçimleri*” adlı çalışmasında, genel bir din teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Durkheim, insanların sadece bilgilerin büyük bir kısmını dinden almakla kalmadıklarını, aynı zamanda bu bilgilerin düzenlenme biçimini de dinden aldıklarını iddia eder.⁶⁷

Durkheim’e göre din, kolektif düşüncenin en uç şeklidir. Nitekim etimolojik olarak da Latince bağlanmak, birleşmek anlamına gelen bir sözcükten (to bind) türediğini iddia eder. Ona göre din insanları ilk ve en sıkı bir şekilde bütünleştiren güçtür. Din, mensuplarına ülkeye ve yöneticilere bağlılık duygusunu teşvik eder ve onlara ahlaki yükümlülükler getirir.⁶⁸

Özetle ifade etmek gerekirse Durkheim’e göre, kolektif bilinç dinin kaynağıdır. Ancak kolektif bilincin kaynağı da toplumdur. Dolayısıyla toplum, kolektif bilincin, dinin, Tanrı kavramının ve nihai olarak kutsalın kaynağıdır. Ritzer’in de belirttiği şekilde Durkheim’in teorisinde, kutsal ile toplum bir ve aynıdır.⁶⁹

Weber ise, “Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu” adlı çalışmasında dini düşüncelerin (Protestan etiğinin) kapitalizmin gelişim süreci üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Modern kapitalizm ruhunu Protestan ahlakından almıştır. Protestanlığın çok çalışmaya, meslek kavramına, tutumlu olmaya ve yatırıma yaptığı vurgu erken kapitalizmin teşvik edici bir unsuru olmuştur. Ancak günümüzde kapitalizm, Weber’in incelediği dönemin çok ötesindedir. Örneğin tüketime yapılan

⁶⁶ Marx, K. ve Engels, F., **age.**, s.120

⁶⁷ Durkheim, E.; “Din Sosyolojisi ve Bilgi Teorisi”, *Din Sosyolojisi Derleme*, Y. Aktay, M.E. Köktaş, Vadi Yay., Ankara 1998, s.140

⁶⁸ Coser, Rhea and Steffan, Nock, *Introduction Sociology*, HBJ., 1983, s.385

⁶⁹ Ritzer, G., *Sociological Theory*, Forth Edition, The McGraw-Hill Companies, Inc., New York, 1996, s.95

vurgu bugüne kadar hiç olmadığı kadar kapitalist toplumun en önemli kültürel öğelerinden biri haline gelmiştir.⁷⁰

Tablo-4 Cinsiyete göre İslam'dan önceki inanç durumu

Cinsiyetiniz nedir?	İslam'dan önce herhangi bir inanç sahibi miydiniz?				Toplam
	Hristiyan-Katolik	Hristiyan-Protestan	Diğer	İnançsız	
Kadın	19	2	1	11	33
%	%57,6	%6,1	%3,0	%33,3	%100
Erkek	11	0	0	8	19
%	%57,9	%0,0	%0,0	%42,1	%100

Özetle insanlar her ne olursa olsun inanmaya, dine ihtiyaç duymaktadırlar. Katı sekülerizme rağmen Belçika'da da insanlar inanma gibi bir durum içinde olmaktadır.

Mühtedilerin İslam'dan önceki dini inançları, inançlara bakış açıları 3 grup altında ele alınabilir:

- 1) Yoğun bir dini inançtan sonra, inancından tatminsizlik duymaya başlayan ve bunun sonucunda arayış içinde olanlar,
- 2) Hiçbir dini temayülü olmayan veya kendisini dine sadece ismen mensup olarak görenler,
- 3) Hiçbir dini inancı olmayanlar.

⁷⁰ Weber, M., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Z. Aruoba, Hil yayınları, 1985, s.43; Henslin, H.M., *Essentials of Sociology, A Down-to-Earth Approach*, Ally and Bacon, 1996, s.338

Hidayet öncesi dini yaşam açısından mühtediler 4 grupta sınıflandırılabilir: Hıristiyan Katolik, Hıristiyan Protestan, diğer inanç mensupları ve hiçbir inancı olmayan, inancını kaybetmiş insanlar.

Araştırmamıza katılan 52 mühtediden 30'u Katolik (%57,7), 2'si Protestan (%3,8), 1'i Budist (%1,9), 19'u ise (%36,6) inançsız (ateist) idi.(bkz. Tablo 4) Dini inancını Katolik- Hıristiyan olduğunu belirtenlerden (29 kişi) 23'ü kendisini aslında ismen Hıristiyan olarak gördüğünü, Tanrı'ya inandığını ama Hıristiyanlığın ritüellerini yerine getirmediğini ve kiliseye sadece bazı ayinler için gittiğini ifade etmiştir. Kendisini dindar olarak tanımlayan insanların oranı oldukça düşüktür (3 kişi). Dinin, yaşamları üzerinde fazla bir rolü bulunmamasına rağmen, insanların dinle olan bağı sadece kültürel boyutta kalmaktadır. Kısacası halkın çoğunluğu ismen Hıristiyan'dır. Din artık insanların yaşadıkları değil, kısmen inandıkları bir şey veya kültürel bir olgu haline gelmiştir.

Tablo 4'deki verilerden hareketle, din değiştirmede önceki inanç durumunun etkisinden söz edebiliriz. Araştırmamıza katılan mühtedilerin neredeyse yarısının (%36,6) hidayet öncesi dini inançtan yoksun, ateist olduklarını görmekteyiz.Yine herhangi bir dine inandıklarını belirtenlerin büyük çoğunluğunun ifadelerinden, inandıkları dinin günlük hayatlarında etkisinin olmadığı, rutin bir eylemden öte gitmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insanların herhangi bir şeye inanma ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanmadığı dönemlerde, bu hususta bazen“hissedilen tatminsizlikle” bilinçli, bazen farkında olmadan bir arayış içinde olduklarını görüyoruz.

Mühtedilerin cinsiyetlerine bakıldığında kadınların ve erkeklerin çoğunluğunun Katolik olduğu, hem kadınlarda hem de erkeklerde inançlı olanların inançsız olanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Yine elde edilen verilerden kadınların erkeklere göre hidayet sürecinde daha istekli oldukları söylenebilir. Bu da kadınların dini inanç konusunda erkeklere kıyasla hassas olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo - 5 Kiliseye gitme oranı

	Sayı	%
Evet	19	36,5
Hayır	33	63,5
	52	100,0

Tablo- 6 Müslüman olmadan önce kiliseye gitme sıklık oranı

Hidayet öncesi kiliseye hangi sıklıkta giderdiniz?	Sayı	%
Hiç gitmezdim	25	48,1
Paskalya için yılda bir veya iki kez	18	34,6
Ayda bir kez	4	7,7
İki haftada bir	1	1,9
Muhakkak haftada bir kez	4	7,7
	52	100,0

Mühtedilerin İslam'a girmeden önce dini eğimleri ise şöyledir: 52 kişiden 19'u kiliseye gittiğini, bunlar içerisinde sadece 4'ü muhakkak haftada bir kez gittiğini (%7.7) belirtmiştir. 1'i iki haftada bir, 4'ü ayda bir kez, 18'i yılda bir kez paskalya veya cenaze merasimleri için gittiğini belirtirken, bazıları (8 kişi) bunu sıradan bir olay olarak görmüş, bilinçli ve istekle yapılan bir eylem olmadığını düşündüğü için olsa gerek ki, kiliseye gider misiniz sorusuna hayır cevabını vermiştir. Bunda Belçika devletinin paskalya gibi dini içerikli kutlamaları resmi tatil olarak kabul etmesinin de rolü vardır. Bütün bu verilerden, inanma ihtiyaçları içinde

önemli bir yere sahip olan kiliseye gitme gibi bir takım inanç ile ilgili ihtiyaçların karşılanmaması, yeni bir inanç ve kimlik arayışında, hidayet sürecinde oldukça etkilidir. (bkz. Tablo 5 ve 6)

Bu konuda Liniet şunları söylüyor:

“Hıristiyanlığa aslında kalben inanmıyordum. Çünkü Hıristiyanlık kafamdaki birçok soruya cevap vermiyordu. Kiliseye sadece ailenin ve çevremın beklentisinin bir sonucu olarak, paskalya günlerinde veya cenaze törenlerinde gidiyordum.”

İhtida ettikten sonra Ali ismini alan mühtedinin hayatı yoğun bir dinî inançtan sonra, dinî anlamda duyulan tatminsizliğe bir örnek teşkil eder. 60’lı yaşlarda hidayete eren Ali, işten eve geldiğinde eşinin iki çocuğuyla evde olmadığını, tüm eşyaları da alıp eşinin evini terk ettiğini söylüyor. Ve bu zorlu süreçte manen bir boşluk yaşadığını, kilisenin ve çevresinin kendisini yalnız bıraktığını, beklediği desteği bulamadığını belirtiyor.

“Yaşadığım bu dramatik olaydan sonra işyerimdeki ve çevremdeki arkadaşlarımın bana karşı olan ilgisizliği ve hatta alaycı tavırları beni olumsuz etkiledi. Din hissiyatı yoğun olan birisi olarak kiliseye gittiğim bir hafta boyunca bu hissiyatı hissedemiyordum. Benim için çok dramatik olan bu olayı yaşadktan sonra, bana moral veren, benim yanımda olan işyeri ve mahalleden tanıdığım Müslüman arkadaşlarım oldu. Bu beni çok ama çok etkiledi.”

B. DİN DEĞİŞTİRME SÜRECİNDE MÜHTEDİ

Kişilerin din değiştirme öncesindeki safhaları üç aşamada ele alabiliriz: Din değiştirmeden önce İslam/Müslüman algısının nasıl olduğu, İslam ile ilk temasın nasıl gerçekleştiği ve din hakkındaki bilgi seviyeleri.⁷¹

⁷¹ Demir, Zekiye, **agm.**, s.165

Öncelikle İslam'a sonradan ilgi duyanların Müslüman olma kararını vermeden önce, İslam dini hakkındaki fikirlerinin din değiştirmelerinde ne kadar rol oynadığı sorusu bu konuda yapılan çalışmaların üzerinde durduğu bir konudur.⁷²

Araştırmamızda İslam'ı seçenlerin ihtida öncesi Müslümanlarla ilgili kanaati sadece %13,5 oranında olumlu iken, %17,3 bir oranında kısmen olumsuz ve %63,4 gibi yüksek bir oranda ise olumsuzdur. (Tablo 7 ve 8) İngiltere'de yapılan bir çalışmada ise, sonradan Müslüman olanların %41'inin yeni dine dahil olmadan önceki İslam algılarının olumsuz olduğu tespit edilmiştir.⁷³ Bu verilerden yola çıkarak, yeni bir dine ilgi duymanın, önceki yaşamdaki bu yeni din hakkında pozitif veya negatif bir kanaate sahip olmanın kesin bir etkisinden bahsetmek güçtür.

Tablo- 7 Mühtedilerin İslam'ı tercih etmeden önce Müslümanlar hakkındaki düşüncesi

<i>Sizce Belçika toplumunun İslam'ı daha iyi anlayabilmesi için Belçika'daki Müslümanlar iyi bir örnek midirler?</i>	Sayı	%
Olumlu	7	13,5
Fikrim yok	3	5,8
Kısmen olumsuz	9	17,3
Olumsuz	33	63,4
Toplam	52	100,0

⁷² Demir, Zekiye, **agm.**, s.165

⁷³ Köse, Ali; **age.**, s.149

Tablo- 8 Hidayet öncesi ve sonrası İslam'a ve Müslümanlara bakışı

<i>Müslüman olduktan sonra İslam hakkındaki düşüncelerinizde bir değişiklik oldu mu?</i>	Sayı	%
Evet	41	78,8
Hayır	7	13,5
Fikrim yok	4	7,7
Toplam	52	100,0

Yeni dine yönelişte önemli olan diğer bir unsur, bu değişimde nelerin etkili olduğu yani yeni dinle ilk temasın nasıl gerçekleştiği, hangi etkenlerin önemli rol oynadığıdır. İhtida edenlerin İslam'la ilk buluşmaları, hangi sebeplerle ilgi duydukları elbette aynı değildir. Bazen Müslümanlarla yapılan komşuluklar, çeşitli gazete, dergi, televizyon, internet gibi yayınlar, kadın ya da erkeğin bazen bir Müslüman ile hayatını birleştirme talebi, sosyal grup içerisinde yapılan sohbetler, mevcut yaşamda manevi anlamda bir boşluk hissetme ve bunun sonucunda bir arayış içinde olma, seyahat edilen bir Müslüman ülkeden etkilenme, İslam'ı kabul etmiş bir aile bireyi gibi etkenler yeni bir inancın benimsenmesinde rol oynayabilirler.⁷⁴

“Yapılan bir çalışmada İngiliz Müslümanların İslam'la ilk temas yolları olarak; Müslümanlarla konuşma sohbet (%37), Müslüman bir ülkeyi ziyaret (%23), çeşitli yayınlar (%23), kadın-erkek ilişkisi (%14) sayılmıştır.”⁷⁵

Araştırmamızda Belçikalı Müslümanların İslam'ı tercih etme nedenleri arasında ilk sırada Müslüman komşu, tanıdık arkadaş ve akraba yer almaktadır.(bkz. Tablo 9) İslam'a ilgi duyma sebebinin, yaşamında değeri olan bir Müslüman ile ilişkisini evlilikle sonlandırmak olduğunu belirtenlerin oranı, erkeklerde kadınlara göre biraz da olsa daha fazladır. (Tablo 10) Bunun nedeni, gayri Müslim bir kadın için Müslüman bir erkekle olan ilişkisini evlilikle devam ettirebilmesi için Müslüman

⁷⁴Demir, Zekiye, **agm.**, s.166

⁷⁵ Köse, Ali, **age.**, s.149

olmak bir mecburiyet değilken, gayri Müslim bir erkek için ise, bunun bir zorunluluk olması olabilir.

Tablo- 9 İslam'ın seçilmesinde etken unsur

İslam'ı seçmenizde rol oynayan unsur nedir?	Sayı	%
Müslüman arkadaş veya grup	22	42,3
Medya-internet	1	1,9
Okuduğum kitaplar ve Araştırmalarım	20	38,5
Evlilik	7	13,5
Diğeri	2	3,8
	52	100,0

Hidayete eren kadın ve erkeklerin toplamı içinde kadınlar İslam'ı seçmede arkadaşlarından ve çevrelerinden en yüksek oranda etkilenmektedirler. Kadınlarda arkadaş ve çevreden etkilenmeyi kitaplar ve yapılan araştırmalar izlemektedir. Kadınların %30,8'i arkadaşlarından etkilenirken, erkeklerin %11,5'i arkadaşlarından etkilenmiştir. Dolayısıyla kadınlar erkeklere göre, arkadaşlarından Müslüman olma konusunda daha yüksek oranda etkilenmektedirler. (Tablo 10)

Tablo- 10 Cinsiyete göre İslam'ı seçmede etken unsur

Cinsiyetiniz nedir?	İslam'ı seçmenizde en önemli unsur nedir?					Toplam
	Müslüman arkadaş veya grup	İnternet kaynakları	Okuduğum kitaplar ve Araştırmalarım	Evlilik	Diğeri	
Kadın	Sayı 16	1	11	3	1	32
	% 50,0	% 3,1	% 34,4	% 9,4	%3,1	%100
Erkek	Sayı 6	0	9	4	1	20
	% 30,0	% ,0	% 45,0	% 20,0	%5,0	%100

Tablo 9'daki verilere baktığımızda “Müslüman arkadaş veya grup” ile “Okuduğum kitaplar ve Araştırmalarım” unsurlarını hidayet sürecinde ilk sırada yer almasında, uluslararası seyahat imkânlarının geçmiş dönemlere nazaran oldukça artması ve kolaylaşması, içinde bulunduğu toplumda Müslümanlarla görüşme imkânı olmayan veya İslam'la herhangi bir şekilde yolu kesiştikten sonra, İslam'ı Müslüman bir ülkede görmek ve tanımak isteyen birçok mühtedi için, Tunus, Türkiye, Fas, Mısır, Cezayir gibi Müslüman ülkelere seyahat imkanı sağlaması önemli bir etkidir. Nitekim görüştüğümüz mühtedilerden bazıları hidayet sonrasında İslam'ı daha iyi tanımak adına Müslüman ülkelere seyahat ettiklerini ve böylece İslam dünyası ile daha yakın bir iletişim kurma imkanı bulduklarını belirtmişlerdir.

“İslam'ı seçmenizde en önemli unsur nedir?” sorusuna 16 kadın Müslüman arkadaş ve grup olarak cevap vermesine karşılık, erkeklerde bu sayı 6'da kalmıştır. Buradan hareketle kadınların Müslümanlarla olan sosyal ilişkilerinin daha yoğun olduğu söylenebilir.

Yeni bir dine yönelişte önemli olan bir diğer konu ise, mühtedinin ihtida sürecinde İslam'la ilgili bilgisidir. Hakkında hiçbir bilgi sahibi olunmayan bir dinin benimsenmesi nerdeyse imkânsızdır. Bununla birlikte yeni bir inancın mensubu olmaya karar verme ile o din hakkında fazla bilgi sahibi olma arasında doğru bir orantının olduğu da söylenemez.⁷⁶ Nitekim böyle bir doğrusal ilişki olsaydı, İslam hakkında çok geniş araştırmaları ve bilgileri olan oryantalistlerin çoğunun Müslüman olması gerekirdi.

Araştırmamıza katılan mühtedilerin %94,2'si, İslam'ı seçme kararını almadan önce olumlu, olumsuz ya da kısmen olumsuz anlamda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Mühtediler İslam ile ilgili temel bilgi kaynakları olarak dini bilen bir kişiden (imam kitap veya herhangi bir dini otorite, arkadaş) ve internet kaynaklarından faydalandıklarını belirtmişlerdir.

2013 yılında İngiltere ve Almanya'da Müslüman olanlarla ilgili yapılan karşılaştırmalı bir çalışmada yeni din hakkında bilgi edinme ile ilgili, hem İngiliz ve

⁷⁶ Demir, Zekiye, **agm.**, s.167

hem de Alman mühtedilerin genel olarak internetten faydalandıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte Almanca İslami kaynakların İslam ile ilgili İngilizce kaynaklardan daha az olması sebebiyle İngiliz Müslümanların Almanlara göre daha çok doküman, kaynak araştırdığı belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle İngiliz mühtedilerin Alman mühtedilerden farklı olarak kendi araştırmalarıyla dini bilgi edinme çabasında olduğu, Almanların ise daha çok bir dini otorite veya imam gibi bir rehberden daha çok yararlandığı paylaşılmaktadır.⁷⁷

Kavakçı'ya göre ABD'deki mühtedilerin %18'i İslam ile, kitaplar aracılığıyla tanışmışlar ve araştırmaları sonucunda İslam'ı seçmişlerdir.⁷⁸

Belçikalı mühtedilerin ise, İslam dini hakkında bilgi edinme konusunda en çok Müslüman arkadaş, imam, dini otoriteden; daha sonra en çok kitap ve araştırmalardan, evlilik ve internet kaynaklarından faydalandıkları sonucuna varılmıştır.

Bu bağlamda yeni bir dini seçen insanların bu süreç içerisinde taşıdıkları kaygılar ve hangi nedenlerle yeni bir din anlayışına girdikleri ve seçtikleri önem arz etmektedir.

1.En Çok Kaygı Duyulan Konular

Kişi için bir dini bırakıp yeni bir dini seçme hadisesi, çok önemli ve aynı zamanda çok zor bir tercihtir. Çünkü vereceği karar yalnızca kendisini değil, başta aile, iş ve arkadaş çevresi olmak üzere ilişki içerisinde bulunduğu herkesi etkiler. Böylesine köklü ve etkileri yaygın olabilecek bir kararın alınmasında mühtedilerin hidayet öncesi ne tür kaygıları olduğu, ele alınmaya ve üzerinde çalışılmaya değer önemli bir konudur.

Mühtedilerin en büyük kaygıları aile içindeki ilişkilerinin zarar görmesidir. En çok endişe duyulan konulardan bir diğeri de arkadaş çevresini kaybetmektir.

⁷⁷ Demir, Zekiye, *agm.*, s.168; Neumüller, *age.* s.162

⁷⁸ Kavakçı, Merve, *Batıda Müslüman Olmak*, Beyan yayınları, İstanbul 2008, s.13

Bunu birkaç hafta gibi kısa bir süre önce Müslüman olan Shelsey'in anlattıkları teyit etmektedir.

“ Müslüman olduğum, yeni bir dini, hak dini seçtiğim için çok ama çok mutluyum. Ama aynı zamanda çok kaygılıyım. Müslüman olduğumu aileme henüz söylemedim. Çünkü onları kaybetmekten çok ama çok korkuyorum. ”

Buna benzer bir olayı bizatihi kendim Belçika'da öğretmenlik yaparken tecrübe ettim. Şöyle ki: Allah'a inanmayanların sonsuza kadar cehennemde kalacağını bir şekilde öğrenen ilkokul ikinci sınıf öğrencisi, öğretmeni için çok üzüldüğünü söyleyerek, ağlamış onun da cennete gitmesi için dua ettiğini söylemişti.

Diğer bir kaygı ise işini ve iş arkadaşı çevresini kaybetmedir. Esasen din değiştirme olgusu hem dini hem de dünya görüşünün değişmesi anlamına gelmektedir. Mühtedinin eski ve yeni dindaşlarının dünya görüşleri farklıdır. Konuyla ilgili olarak bir makalede şu görüşlere yer verilmiştir:

*“Bir kişinin dinî inancını değiştirmesi aslında onun din anlayışını temsil eden grubun veya mezhebin kendi din anlayışını yeni durumlara uyarlayabilme yeteneğinin zayıfladığına, dolayısıyla toplumda önemli değişmeler yaşandığı ve bunları dini açıdan anlayıp yorumlamada sıkıntılar çekildiğine de işaret etmektedir. ”*⁷⁹

Dolayısıyla mühtedi sadece dini yaşam konusunda değil, sosyal meselelerin nerdeyse tamamında olaylara yeni inancının etkisiyle farklı bir açıdan, perspektiften bakmak durumunda olacaktır. Bu da onun eski sosyal çevresi içerisinde farklılaşmasına hatta grup içinde belki de ötekileşmesine sebep olabilir.

2.Müslüman Olma Sebepleri

“Bir dine girişte etkili olan toplumsal, siyasal ve ekonomik faktörlerin zihinsel ve psikolojik etkenlere ağır bastığını belirten uzmanlar, söz konusu faktörleri sayarken toplumsal baskılar, ekonomik marjinallik, günlük sıkıntılar, etnik dışlanma,

⁷⁹ Marlett, Jeffrey D. (1997), "Conversion Methodology and the Case of Cardinal Newman", *Theological Studies*, Vol.58, Issue 4, December 1997, ss. 669-715

toplumsal statü, cinsiyetçi din yorumları, eş seçimi, dini kimlik ihtiyacı, topluluğun ölüm sonrasına inancı gibi faktörleri zikrederler.’’⁸⁰

Lofland ve Skonovd’a göre din değiştirmede etken unsurları 6 başlıkta toplamak mümkündür. Din Değiştirme Sebepleri isimli çalışmada din değiştirmenin altı sebebini şu şekilde açıklarlar:

Entelektüel,

Mistik,

Deneysel,

Duygusal,

İlhami (yeniden uyanış)

Zoraki.’’⁸¹

*‘Neumüller bunların yanı sıra sosyal, kültürel, etik, akademik ve ekonomik sebepleri sayar.’*⁸²Müzisyen John Coltrane, Boksör M.Ali ve düşünür Malcolm X’in hidayet örnekleri gibi, bazı araştırmacılar din değiştirmenin bazen bir protesto aracı bile olabileceğini savunurlar.⁸³

*‘‘Genel olarak bakıldığında, din değiştirme sebepleri genel olarak iki ana grupta toplanabilir: Bireysel ya da toplumsal stresin neden olduğu duygusal etkenler daha çok (pasif eylem) ve ‘hakikat’ konusunda duygu ve düşüncelerini değiştiren entelektüel faktörler (bilinçli ve aktif eylem)’*⁸⁴. Heon Choul Kim, *Kore’de en yüksek din değiştirme sebebi olarak İslam’ın inanç ve öğretilerinin çekiciliğinden (%41) bahsederken*⁸⁵, *Köse İngiltere’de kişilerin din değiştirmesinde en yüksek iki faktör olarak İslam dininin inanç ve öğretileri (%27) ile ahlaki prensipler, sosyal konular*

⁸⁰ Shell, A. . VNRs: “Who’s watching? How do you know?”, *Public Relations Journal*, 49 (12): 14 – 17, 1993

⁸¹ Demir, Zekiye, **agm.**, ss.170-171; Lofland ve Skonovd, *Din Değiştirme Sebepleri*,1981, s.379

⁸² Neumüller **age.**, s.55

⁸³ Murad. Abdulhamid, “Geçmişe Duyulan Özlem Olarak Hidayet: Büyük Misakın Uzantısı”, *Köprü Dergisi*, 2005, s.80

⁸⁴ Köse, Ali, **age.**, s.154

⁸⁵ Heon Choul Kim, *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı*, Kaynak yayınları, İstanbul 2003, s.135

ve meselenin ideolojik yönünü (%27) gösterir.”⁸⁶ Zikredilen çalışmalarda, din değiştirme nedenleri olarak yukarıda zikredilen entelektüel boyutun (bilinçli ve aktif eylem) daha etken olduğu görülmektedir.⁸⁷

Yaptığımız araştırmada ise din değiştirmede ‘Müslüman arkadaş veya gruptan sonra ‘okuduğum kitaplar ve araştırmalarım’’ seçeneği, yani birebir farklı kaynaklardan yaptığı araştırmalar en önemli ikinci etkidir. (20 kişi. bkz.Tablo 9). Dolayısıyla bizim çalışmamızda da din değiştirme nedenlerinde entelektüel boyut (bilinçli ve aktif eylem) önemli bir yer tutar. Belçikalı mühtedilerin din değiştirmelerinde en önemli etken arkadaş grupları olsa da önemli bir diğer etkenin de entelektüel sebep yani araştırma olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar arkadaş çevresi gibi başka etkenler ihtida sürecinde etkili ise de, bunlar çoğu zaman bir ilgi ve merak duyma konusunda etken olmaktadır. Nihayetinde yeni dini kabul ediş daha çok, söz konusu din hakkında mühtedilerin araştırma ve çalışmaları ile olmaktadır. Hangi sebeple olursa olsun din değiştirme olayı haftalar, aylar ve hatta bazen yılları alan uzun soluklu bir süreçtir.⁸⁸

A. DİN DEĞİŞTİRMEDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER

Kuşkusuz, din değiştirme sürecinde sosyal faktörlerin etkisi olduğu bir gerçektir. Din değiştirme hadisesi teolojik ve psikolojik olduğu kadar, bu süreçte toplumsal olaylarında etkisi olduğu açık bir gerçektir.⁸⁹

Buradan din değiştirme olgusunun birden fazla boyutu olduğu söylenebilir. Bu, onun dinle olan yakın ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dinin kutsal bir olgu olmasının yanında, toplumla iç içe olduğu da bilinmektedir. Teologlar açısından dinin kutsallık yönü daha önemli olduğu için, onlar din değiştirme hadisesinde aşkın ilahi gücün daha etkili olduğunu savunurlar. Psikologlar ise, din değiştirmeyi sadece

⁸⁶ Köse, Ali, *age.*, s.54

⁸⁷ Demir, Zekiye, *agm.*, s.170

⁸⁸ Barker, Eileen, *agm.*, ss.69-79

⁸⁹ Johnstone, Ronald L., *Religion in Society: A Sociology of Religion*, 2nd edition, New Jersey, Prentice-Hall Inc.1983

psikolojik bir olgu olarak değerlendirirken, din değiştirmede etken olan diğer faktörleri belki de yok saymışlardır. Sosyologlar ise toplumsal kurum ve mekanizmaların hidayet sürecinde birçok faktörü harekete geçirdiği, şekillendirdiği görüşünden hareketle din değiştirmeyi sosyal bir olgu olarak ele alırlar. Sonuç olarak din değiştirme olgusu her bilim dalı tarafından farklı bakış açısı ile ele alınıp değerlendirilmektedir. Buradan hareketle din değiştirme olayının yalnızca bir yönüyle ele alınması indirgemeci bir yaklaşım olacağından eksik olacaktır. Çünkü din değiştirme inanç, insan ve kültür bağlamında gerçekleşen bir olgudur. Bu sebeple din değiştirmenin her yönüyle anlaşılabilmesi için fenomenolojik bir yaklaşımla yani bütün nedensellerin ve verilerin dikkate alınarak ele alınması gereklidir. Özetle din değiştirme olgusunun dini ve psikolojik boyutları olduğu kadar sosyal boyutları da vardır.⁹⁰

Din değiştirme olgusunun gerçek anlamda anlaşılabilmesi için, “mühtediler böylesine önemli bir kararı kendi başarısına mı yoksa başka kişi ve fikirlerin etkisiyle mi almışlardır, din değiştirme ani bir içsel bir aydınlanma ile mi yoksa uzun bir süreç içinde mi gerçekleşmiştir, din değiştirme sadece mühtediyi mi yoksa sosyal bir olgu yönüyle sosyal çevre ve ilişkileri de etkilemekte midir?” gibi soruların ele alınması önemlidir. Aslında tüm bu sorulara verilecek cevaplar din değiştirme olgusunun her açıdan sosyolojik bir yönü bulunduğunun göstergesidir.

Din değiştiren kişinin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre, din değiştirme olgusunun temel bileşenlerinden biridir. Zira din değiştirme olayında bu değişime uygun bir toplumsal ortam önem arz etmektedir. Yeni dini hareketler konusunda yaptığı araştırmalarla ön plana çıkan sosyolog Eileen Barker da, insanı adeta kuşatmış durumda olan toplumsal çevre ve sosyal şartların, insanların eski inançlarını bırakıp yeni bir inanca adım atmalarında çok büyük bir etken olduğu görüşündedir.⁹¹ Potansiyel mühtedilerin din değiştirmelerine etki eden faktörler arasında, ilk sıralarda, “*sekülerleşme sürecinde insanların hayatına yön veren cemaatçi bağlar ve değerlerde gözlenen zayıflama, mevcut din anlayışından memnun olmama, manevi yönden kendini boşlukta hissetme ve bir anlam arayışı içinde olma*

⁹⁰ Kirman, M. Ali, **agm.**, s.82

⁹¹ Barker, Eileen, **agm.**, ss.69-79

zikredilir.”⁹² Anlaşılan böyle bir arayış içinde olan insanlar, ailesinin veya toplumun sunduğu din veya değerleri kendi fikir ve yaşantısına uygun bulmaz. Bu durumda kişi, 'moratoryum' (geciktirme) olarak ifade edilen bir evreye girer. Bu evrede ailesinin veya toplumun inançları ve değerleri üzerinde bir yargıda bulunmaz; çünkü onların doğruluğu veya yanlışlığı hakkında bir karar verememektedir. Bu evrede kişi, dinine ismen (nominal) bağlıdır.⁹³ Karşılaştığı problemleri eski dinine müracaatla çözmez, eski dinine dönmeyi bilinçli bir şekilde devre dışı bırakır. İşte bu aşamada farklı etkenlerden (bir şekilde tanıştığı herhangi bir kişi ve grubun inanç, ibadet ve davranışlarından etkilenme vb. gibi) etkilenerek din değiştirebilir. Böylece yeni bir kimliğe bürünmüş olur.⁹⁴

“The Problem of Christianity in Muslim Perspective” (Müslüman’ın bakış açısından Hıristiyanlığın Problemi) adlı makalesinde İslam’ı yakından tanıyan İngiliz David Kerr, Hıristiyanlığın ahlaki açıdan çağdaş dünyanın isteklerine karşı duramayarak, çok tavizkar bir tutum sergilediğini ve İslami propagandanın Batı’da bu açıdan şanslı olabileceğini ileri sürerek şöyle der:

“Müslümanlar Hıristiyanlığın Batıdaki başarısızlığından bahsederken, onun ahlaki konulardaki aşırı tavizci tutumunu delil olarak kullanırlar ve bunun da sekülerizmin bir sonucu olduğunu öne sürerler. Bu bağlamda Hıristiyanlığa yöneltilen tenkitler üç grupta değerlendirilebilir:

a) Cinselliğin reklam aracı olarak kullanılması sonucu kadının asaletinin zedelenmesi

b) Kadının annelik vasfının temel olduğu ailenin parçalanması

*c) Gençliğin şiddet, uyuşturucu ve alkole yönelmesi. Bütün bunlar bugün batıdaki mühtedilerin ve Müslümanların söz konusu ettikleri önemli meselelerdir.”*⁹⁵

David Kerr’in belirttiği gibi bu ve bunun gibi bazı konular batılıların, bu meseleler üzerinde düşünmelerine, sorgulamalarına ve araştırmalarına sebep

⁹² Wilson, Bryan, *age*, ss.148-179

⁹³ Köse, Ali, *age*., ss.53-56

⁹⁴ Kirman, M.Ali, *agm.*, s.83

⁹⁵ David Kerr, *The Problem of Christianity in Muslim Perspective*, 1981, s.158

olabilmektedir.İşte bu noktada hidayet sürecinde etkili olan faktörlerin neler olabileceği daha da bir önem arz etmektedir.

1.Anlama İsteği

Din değiştirme süreci üzerinde yoğunlaşan Barker'a göre, “*din değiştiren insanları pasif birer kurban, patolojik vakıa olarak nitelemek yerine mevcut toplumsal, dini, siyasi ve ekonomik şartların etkisinden kurtulmak için bir arayış içinde olan insanlar olarak değerlendirmek daha geçerli bir yol olacaktır.*” Mevcut literatür içerisinde din değiştirme olayları ele alınırken faillerin aktif ve pasif olma durumlarına göre değerlendirildiği bilinmektedir. Ancak farklı bir yaklaşım sergileyen Barker, 'tercih' kavramını yakın incelemeye alır ve bu tercihin nasıl olduğunu sorgular. Ona göre din değiştirme kararını etkileyen üç önemli faktör söz konusudur. Bunlar mevcut durumun yansıması; geçmişin hatırlanması ve yakın geleceğin hayalidir. Bir insan, içinde bulunduğu mevcut dini, toplumsal, ekonomik ve psikolojik durumdan rahatsızlık duymaya başladığı andan itibaren önünde bulunan seçenekler arasında bir tercihte bulunmayı düşünür. Böyle bir durumda kararını etkileyen faktörler arasında önceden oluşmuş değerler ve çıkarlar ile geçmiş tecrübeler yardımcı olur.⁹⁶

⁹⁶ Barker, Eileen, "Bringing Them In: Some Observation on Methods of Recruitment Employed by New Religious Movements", *New Religious Movements and the Church*, (eds.) A.R.Brockway and J.P.Rajashekar, Geneva, 1987, ss.76-77

Tablo- 11 Eğitim durumunun İslam'ı seçmede etken unsurla olan bağı

Eğitim Durumunuz nedir?	İslam'ı seçmenizde en önemli unsur nedir?					Toplam	
	Müslüman arkadaş veya grup	Medya- Internet	Okuduğum Kitaplar ve Araştırmalarım	Evlilik	Diğeri		
Lise	Sayı	10	0	10	2	0	22
	%	% 45,45	%0	% 45,45	% 9,1	%0	%100
Ön lisans	Sayı	3	0	4	2	0	9
	%	% 33,3	%0	% 44,5	% 22,2	%0	%100
Yüksek okul	Sayı	4	1	1	1	1	8
	%	% 50,0	% 12,5	% 12,5	% 12,5	% 12,5	%100
Lisans	Sayı	4	0	4	2	0	10
	%	% 40,0	%0	% 40,0	% 20,0	%0	%100
Meslek kursları	Sayı	1	0	1	0	1	3
	%	% 33,3	%0	%33,3	%,33,3	%33,3	%100

Akılcılık çağdaş kültürün öne çıkan en belirgin özelliklerinden birisidir. Bu kültür içinde yetişen bir insan için en önemli doğruluk kriteri doğal olarak akla ve bilime uygunluktur. Nitekim Muhammed Esed, Malcom x gibi bazı aydınların hidayetlerinde akılcı ve bilimsel araştırmalar önemli rol oynamıştır.

Araştırmamıza katılan mühtedilerden elde ettiğimiz verilere göre 52 kişiden 20'si, İslam'ı seçmesindeki etken unsurun okuduğu kitaplar, yaptığı araştırmalar olduğunu belirtmiştir. İslam'ı seçen mühtedilerin 27 kişi ile %51,9 gibi yüksek bir oranla lise üzeri bir eğitim sahibi oldukları görülmektedir. İkinci sırada ise %42,3 oranla lise mezunları yer almaktadır. Hem lise hem de yükseköğrenim almış mühtedilerin hidayetinde arkadaş çevresi ve kitaplar en önemli iki etkendir. Bunları evlilik takip etmektedir. Medya ve internetin %1,9 gibi çok düşük bir oranda olmasında (tablo 10) medya ve internetteki İslam propagandasının daha çok olumsuz yönde olması önemli bir etken olabilir. "Okuduğum kitaplar ve araştırmalarım"

unsurunun ikinci sırada etken olmasından mühtedilerin zihinsel ve kalbi bir tatmin arayışı içerisinde oldukları söylenebilir. Bu arayış bazen sosyal etkileşim, bazen yapılan araştırmalarla hidayetle sonuçlanmaktadır.

Din değiştirmede eğitim durumu ile etken unsura baktığımızda ise yükseköğrenim mezunlarında, “Müslüman arkadaş veya grup” etkeninin “okuduğum kitaplar ve araştırmalarım” unsurundan daha fazla olduğu görülmektedir. Yine lise mezunlarının İslam’ı seçmesindeki “okuduğum kitaplar ve araştırmalarım” etkeninin yükseköğrenim mezunlarına göre oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Bundan hareketle eğitim durumunun din değiştirmede etken kayda değer bir etkisini olmadığı söylenebilir. Nitekim yükseköğrenim mezunu mühtedilerde Müslüman arkadaş veya gruptan etkilenme oranı, okunan kitaplar ve araştırmalar unsurundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mesela Kur’an-ı Kerim ile ilgili yapılmış bazı çalışmalarda, Kur’an’ın insanların bir takım zihinsel ihtiyaçlarına tatminkar cevaplar verdiğini göstermiştir. Akılcı ve bilimsel düşünceye sahip bu insanların hidayet süreci, araştırma çalışmalarından dolayı haliyle uzun bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bu inceleme-araştırma sonucunda kişide oluşan zihinsel tatmin ve entelektüel doğrulama, tatmin inanç ya da din değiştirmenin belirleyici etkeni olmaktadır.⁹⁷

Konuyla ilgili olarak, örnek olması bakımından, yeni ismiyle Omar şunları aktarmaktadır:

“ Annem ile babamın ilişkisi pekiyi değildi. Babam motosiklete karşı aşırı düşküdü. Motokros yarışmalarına katılır, motokros kulübünden arkadaşlarıyla başka şehirlere ve ülkelere motosiklet turları yapar, çoğu zaman onlarla bir araya gelir ve aşırı alkol alırdı. Annem ile aram hiç iyi değildi. Babam zaten kendi dünyasında yaşıyordu. Maddî durumumuz iyiydi. Fakat ben ne evde ne de okulda mutlu değildim. Hayatı anlamlandıramıyor ve değersiz görüyordum. Bir akşam eve geldiğimde, televizyon kanallarında gezerken, Hollanda’dan belli aralıklarla yayın

⁹⁷ Hökelekli, Hayati, *Din psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2010, s.295

yapan bir televizyon kanalında Kur'an okunuyordu. Bir an dinlemeye koyuldum. Alt yazıda verilen ayetlerin Felemenkçesiyle farklı duygular hissettim. İlk işim Kur'an-ı Kerim tercümesi almak oldu. Uzun bir inceleme-araştırma ve okumadan sonra (yaklaşık 7 ay kadar) kafamdaki sorulara cevap bulduğumu hissettim ve Müslüman olmaya karar verdim.”

2.Kimlik Bunalımı, Varoluşsal Güvenlik İsteği (Kendini Güvende Hissetme İsteği)

Günümüz çağı, ideolojilerin ve bazı siyasi sistemlerin başarısızlığına ve çöküşüne sahne oldu. İdeolojik bağlanma ve siyasi gruplaşmalar içerisinde kendine bir kimlik ve güvenlik sağlayan çoğu genç insan, bu gelişmeler sonucu kendilerini zihnî ve manevî bir boşlukta buldular. Böyleleri için İslam; belirsizlikten, güvensizlikten, bunalım ve mutsuzluktan kurtulup, kendini ve kâinatı yeniden tanımlama ve dahası kendini yeniden tanımlama ve kendini sağlam bir yere yerleştirmeye geçişi ifade etmektedir. Bu kimseler için İslam'ı seçiş, tatmin edici cevaplar verme hususunda çağdaş düşünce sistemlerinin güçsüzlüğünü ve yetersizliğini tasdik etme anlamına gelir.⁹⁸

Bunlar, hayatlarına bir anlam vermek, bu ruhsuz dünyaya yeniden bir ruh bulmak için maddeci ve dinsiz toplumu, sahte ihtiyaçların ve tüketimin dünyasını terk etmişler, hayatta yapılacak bir şeyler olduğuna inanmışlar ve bunu gerçekleştirmek için dine yönelmişlerdir.⁹⁹

Dünyanın pek çok yerinde bir inancı seçme yaygınlaşmaktadır. Birçok sebeplerle mutluluk arayışı içerisinde giren insanlık, maddenin kendisine bu bağlamda yardımcı olmadığını nispeten anlamış, hayatın anlamını yeniden tanımlama ihtiyacıyla manevi bir ihtiyaçla belki de inanç dünyasına yeni keşif yapmaktadır. Çünkü dini her türlü düşünce ve felsefenin dışında tutan izimler insanlığa huzur verememiştir. Günümüzde her istediğini yapma peşinde bir nevi bir dünyevileşme ve

⁹⁸ Hökeleki, Hayati, *age.*, s.269

⁹⁹ Rocher, Lisbeth, “Les Conversion a l’Islam en Occident”, *Lumen Vitae*, XLII, 1987, s.216

günübirlik kültürü girdabında olan insanlık, hayatı sorgulama ve sorumluluk duygusundan uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşmanın etkisiyle, insanlık adeta huzursuzluğa sürüklenmiştir. İşte insanlık içine düştüğü bu girdaplardan kurtulmanın bir arayışı içindedir.

Nitekim İslam'a girmeden önceki hayatlarını anlatırken mühtediler, yeni bir şeye ihtiyaç hissettiklerini, kafalarında mevcut sorunlara cevap verebilecek yeni bir akım, inanç sistemi arayışı içinde olduklarını belirtmişlerdir. İslam'ın hayata bir bütün olarak bakan bir din olduğunu düşündükleri (keşfettikleri) için İslam'ı seçtiklerini beyan etmişlerdir.

Belçika'nın Anvers şehrindeki "De Koepel" isimli Caminin başkanı ile Ali ile 2013 yılının temmuz ayında kendi makam odasında yaptığımız mülakatta, bu konuda söyledikleri bunu destekler mahiyettedir:

"İslamiyet öncesi hayatımda Hıristiyanlık benim için sadece kilisedeki ayinlerden, törenlerden ibaret olan bir dindi. Yaşadığım hayatla ilgili olarak yani günlük hayatımla ilgili bana bir yaşam tarzı çizmiyor, ne yapmam nasıl yapmam gerektiği ile ilgili çoğu zaman bir şeyler söylemiyordu. Daha açıkçası Hıristiyanlık sadece kiliseye gittiğimde farkına vardığım, adeta dört duvar arasında kalmış bir dindi. Yaptığım araştırmalar, okuduklarımdan öğrendiğim, anladığım kadarıyla, İslam hayatın her alanında kendini hissettirir, bir şeyler söyler, size belli bir hayat tarzı ve sınırları çizer."

Araştırmamıza katılan mühtedilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, toplumun aşırı sekülerleşmesi, toplumda dini değerlerin yok denecek kadar azalmasının kendilerinde farklı yeni bir yaşam tarzı arayışı meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu kişiler İslam'a ilgi duymalarını, zihinlerindeki anlamakta zorlandıkları konulara İslam'ın tatmin edici net, anlaşılır ve kesin cevaplar vermesi olarak belirtmişlerdir.

Netice olarak, araştırmamızın verilerinden anlaşılmaktadır ki; mühtedilerin hidayet öncesi tam anlamıyla onları tatmin eden bir dinî bir kimlik edinemedikleri,

çünkü toplum içinde dini bir kimlik oluşturma, dini özdeşleşme için gerekli ve uygun olan ortamın oluşmadığı sonucuna ulaşılabilir.

3. Dramatik Tecrübeler

İnsanların hayatlarında yaşanan çok sevilen birisinin kaybı, kaza, hastalık gibi bazı acı tecrübeler, onları bazen inanç veya yaşam şekillerini sorgulamalarına neden olabilmektedir. Büyük bir acıyla sarsılan insanın bazen hayata bakışı değişir ve mutlak hakiki değerlerin ilahi bir güç olduğu fikrine taşıyabilir. Yani başka bir ifadeyle bu acı tecrübelerden birisini yaşayan bazı insanlar dünya hayatının faniliği, her şeyin yegane sahibinin Tanrı olduğu ve insanın ölüm gibi konularda ne kadar güçsüz olduğunu derinden hissederler.¹⁰⁰

Bununla birlikte, dramatik tecrübelerin meydana getirdiği şok ve depresyonun etkisi her zaman uzun süre devam edip gitmez. Ancak bu tür travmalar bazen olumsuz bir hal de alabilir. Bazı kişilerde bu tür acı tecrübelerden sonra dine karşı çok olumsuz bir bakış açısı gelişebilir.¹⁰¹

Bu konuyla ilgili olarak, araştırmamıza katılan 48 yaşındaki Patrica 2013 Temmuzunda yaptığımız mülakatta şunları söylüyor:

“ Çok sevdiğim erkek arkadaşımın ayrılınca, o kadar çok üzülüyordum ki artık yaşamak istemiyordum. Bu sebeple intihar etme girişimim sırasında büyük bir ışık gördüm. Daha sonra bu ışık gibi gördüğüm şeyin çok kanatlı olduğunu fark ettim, Daha sonra bu zor durumda Allah'a yaptığım duaların karşılığında bunun benim için işaret olduğunu anladım.”

¹⁰⁰ Hökelekli, Hayati, age. s.296

¹⁰¹ age. s.296

4.Sosyal Etkileşim

Sosyal etki kuramı din değiştirme olgusunu aynı toplumda yaşayan insanların bir şekilde inanç, ibadet ve davranışlarından etkilendiği sosyal bir etkileşimle açıklar. Böylelikle insan her yönüyle yeni bir kimliğe, kişiliğe sahip olur.¹⁰² Başka bir deyişle din değiştirme olgusunun sosyalizasyonla sıkı bir ilişkisi vardır. İnsanların kişilik ve kimliklerinin oluşmasında sosyal ilişkilerin etkisi büyüktür. Din değiştirme sosyolojisi buradan hareketle bireyin kimlik, kişilik ve değerlerinde ciddi mahiyette bir değişim olduğunu belirtir.¹⁰³

Teolojik, psikolojik veya kognitif (bilişsel) faktörlerin din değiştirme olayında etken olabilmesi genellikle toplumsal şartların uygun olmasına bağlıdır. “Nitekim din değiştirmede bir süreç model ortaya koymuş olan Lofland ve Stark'ın geliştirmiş oldukları model, bağlam, kriz, anlam, karşılaşma, etkileşim, bağlanma ve sonuç şeklinde yedi aşamadan oluşmaktadır.”¹⁰⁴ Bu modelin belli yönlerden eleştirildiği ve yeni süreç modellerinden söz edildiği bilinmekle birlikte, özellikle üçüncü aşamadan sonrakiler bireylerin dışında olup daha ziyade sosyal karakterlidir.¹⁰⁵ Bilhassa beşinci ve yedinci aşamalarda sosyal karakter ön plandadır. Kişi dahil olacağı yeni gruptaki bir ya da birden fazla insanla öncelikle duygusal manada bir ilişki içine girmesi gerekir. Bu etkileyici duygusal ilişki ile yeni grubun kendisini benimsemesi ve bu sayede ona yeni bir kimlik verilmesi şeklinde süreç devam eder.¹⁰⁶ Kısacası sosyal etkileşim ve sosyal faktörlerin din değiştirme sürecinde önemli bir etkisi vardır.¹⁰⁷

İnsanın günlük hayattaki ilişkilerinde çevresindeki insanların gerek söz gerekse davranışlarından etkilenmesi normaldir. Fakat evlilik vb. gibi özel durumlardaki etkilenmeler din değişimi gibi köklü sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

¹⁰² Bainbridge, William S., **agm.**, ss.178-191

¹⁰³ Kirman, M.Ali, **age.**, s.83

¹⁰⁴ Rambo, Lewis, **age.**, ss.6-7

¹⁰⁵ Johnstone, Ronald L., **age.**, s.111

¹⁰⁶ Köse, Ali, **age.**, ss.94-95

¹⁰⁷ Johnstone, Ronald L. **age.**, s.112

Bazen başka bir inanca mensup bir kişinin örnek hal, hareketleri ve yaşantısı din değiştirmede ilk kıvılcıma sebep olabilir.¹⁰⁸

Belçikalı mühtediler İslam'ı farklı sebeplerle, farklı yollardan seçmişlerdir. Bazısı İslam'a karşı duyduğu merakla araştırmakta, bazısı bir Müslüman ile evlenebilmek için, bir diğer kısmı evlendikten bir süre sonra tecrübe neticesinde İslam'ı seçmiş, bazıları ise sosyal etki içerisinde Müslüman arkadaşlarının etkisinde kalarak din değiştirmişlerdir. Bunun yanında eski inancına bir tepki olarak İslam'ı seçenler olduğu gibi bazıları ise Müslümanlar ile hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen (3 kişi) İslam'ı seçmişlerdir. Araştırmamız sonuçlarına göre, büyük çoğunluk İslam'ı seçmeden önce herhangi bir sebeple (okul veya iş arkadaşlığı, komşuluk, ortak programlarda bir araya gelme gibi..) Müslümanlarla temas halinde olmuşlardır. (tablo 10)

İhtida sürecinde sosyal etkileşim etkenini; evlilik, komşuluk ilişkisi, iş veya okul arkadaşlığı olarak ele alacağız.

4.1.Evlilik Yoluyla İhtida

Bireylerin kişiliklerinin oluşması süreci olarak oldukça genel ve geniş bir kavram olan sosyalleşmenin içerisinde yer alan bir boyut da, "dini sosyalleşme"dir. Bu kavram, "kişinin toplumun dini kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dini kişiliğinin oluşması" sürecini ifade etmektedir.

Dini sosyalleşme aile içinde ve çoğu zaman etkileşim yoluyla meydana gelir. Aile, din ve birey arasındaki en önemli iletişim kanallarından biridir. Üyelerinin dini kişiliği üzerinde etki yapması ve hatta onu büyük ölçüde belirlemesi, aileyi dini sosyalleşmeye etkisi yönünden önemli kılmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar, aynı inanca mensup eşlerin, farklı inanca mensup olanlara göre, çocuklarını aile içinde dini sosyalleştirme yönünden daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁰⁸ Kirman, M.Ali, **agm.**, s.83

Aynı toplumda yaşayan, aynı ülkeyi, şehri, mahalleyi, sokağı paylaşan insanların birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunmaları, birbirleriyle iletişim içinde olmaları kaçınılmazdır. Bu hem hemcinslerde hem de karşı cinslerde söz konusudur. Aynı sosyal çevreyi paylaşan karşıt cinsler arasında, farklı inanç veya kültüre sahip olmalarına rağmen, bazen duygusal anlamda bir yakınlaşma söz konusu olabilir.

Araştırmamıza katılan mühtedilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, evlilik ihtida sürecinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim deneklerimizden 4'ü kadın, 3'ü erkek toplam 7 kişinin İslam'ı seçmelerinde evlilik etken olmuştur. (Tablo 10) Ve yine evlenen kişinin dinî bir yaşantıya sahip olmasının, ihtida sürecinde yeni kabul edilen dinin içselleştirilmesinde, daha bir benimseyerek kabul edilmesinde önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Böyle olmadığında ise genellikle din değiştirme sadece bir ritüel olarak kalmakta ve yeni dinin mensubunun yaşamında pek fazla bir değişim olmamaktadır.

Nitekim İslam'ın Belçika toplumunda doğru bir şekilde algılanması için aktif çalışmalarda bulunan ve hidayete erdikten sonra Ali ismini alan mühtedinin anlattıkları bunu destekler mahiyettedir:

“Daha küçükken okuldaki Müslüman arkadaşlarımdan etkilenmişim. İslam'a ve Müslümanlara karşı gönlümde bir sıcaklık ve sempati oluşmuştu. Yıllar sonra işim gereği yaşlıları ziyarete gittiğim yaşlı bakım evinde, yaşlıların etrafında pervane gibi dönen, yaptığı işi bir işten öte, severek yaptığı gözlerindeki sevgi ve bakışlarından ve de her hareketinden belli olan müstakbel eşimi gördüğümde; işte benim evleneceğim kadın bu dedim. Ve kısa bir süre sonra evlendik. Eşimin hayatında İslam'ı, hissederek ve hissettirerek yaşaması beni o kadar etkiledi ki İslam'ı içselleştirmemde, daha bir benimseyerek kabullenmemde çok büyük bir etkisi olduğunda hiç kuşku yok. Bu hususta onun benim için Rabbimin bir lütfu olduğunu düşünüyorum her zaman ve ona müteşekkirim.”

Başka bir mühtedi katılımcımız olan Patrica ise bu hususta şunları paylaşmıştır:

‘‘Eşimle yaptığım evlilik için İslam’ı tercihim aslında başlangıçta bir formalite gibiydi. Ben böyle hissediyordum. İslam’ı kabul edişim başlangıçta tam anlamıyla bir içsel tatminden uzak gibiydi, öyle hissediyordum. Ama eşimle olan evliliğimden sonra ise, onun Müslüman kişiliği, İslam’ı hayatında yaşama azmi ve gayreti ve de samimiyeti, hidayet sürecimde olumlu bir rol oynadı’’

4.2.Komşuluk İlişkisi

Araştırmamıza katılan mühtedilerin ifadelerinden hareketle, din değiştirmede sosyal etkilerden diğer bir motifin de komşuluk ilişkisi olduğunu görmekteyiz. Nitekim sosyal hayatta komşuluk ilişkileri içerisinde bulunan insanların birbirlerinden etkilenmesi normaldir. Farklı inançta olan dindar bir komşunun örnek davranışlarının karşı tarafta bıraktığı iz, din değiştirme olgusunda ilk kıvılcım etkisi yapabilir. Özellikle batı kültürüyle yetişen bir kimse için, komşuluk ilişkilerindeki değerler farklı olduğu için, Müslüman komşusunda gördüğü farklı komşuluk değerleri onu derinden etkileyebilmektedir.

Uzun yıllar Belçika’da kaldığım süre zarfında, ihtida sürecinde ilk etkilenme ve araştırma sebeplerinden birisi sayılabilecek, sosyal etki kapsamında komşuluk ilişkisini müşahede etme fırsatım oldu. Örneğin çevresiyle sosyal iletişimi pek olmayan, insanların kendisiyle iletişim kurmaktan çekindiği, yalnız yaşayan komşumuza, komşuluk ilişkisi çerçevesinde evde pişirilen bir şeyi verdiğimizde çok şaşırmış ve bir o kadar memnun olmuştu. Daha sonraki günlerde ise bize karşı sıcakkanlı ve içten davranışlarda bulunmuş ve hatta çocuklara bir miktar harçlık bile vermişti. Epey bir aradan sonra medyanın etkisiyle Müslümanlardan çekindiğini, korktuğunu söylemiş, aslında bunun bir önyargı olduğunu anladığını itiraf etmişti.

Başka bir komşumuz ise, kendisine Aşure günü aşure tatlısı ikram ettiğimizde, almak istememiş, sebebini sormuş ve hatta ücretini ödemek istemişti. Yaşlı olan bu komşumuz, eşinin hastalığı nedeniyle çocuklarının onu yaşlı bakım evine yerleştirmesine çok üzülmüş ve bir çocuk gibi ağlayarak üzüntüsünü bizimle

paylaşmıştı. Daha sonra eşinin arkasından çocukları onu da yaşlı bakım evine yerleştirmişti. Yaşlı bakım evinde kendilerini ziyaret ettiğimizde, çok şaşırmış, bir o kadar da sevinmişlerdi. Bize içecek bir şeyler ikram etmek istediğini fakat mahcubiyetle o an için yanında parası olmadığını söylemişti. İkramların ücretlerini biz ödediğimizde, gözleri dolmuş ve bir daha ki sefer muhakkak kendisinin ısmarlayacağını söylerken, kendilerine medya aracılığı ile Müslümanların ve İslam'ın yanlış tanıtıldığını defalarca söylemiş, bizlere sarılmıştı.

Bunun gibi örnekler bize, hidayet sürecinde, sosyal etkileşim kapsamında komşuluk ilişkilerinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Nitekim mülakat çalışmamıza katılan mühtedilerin bazılarının hidayet sürecinde -ki Müslüman arkadaş etkisi ile hidayet sayısı 22, yani %42,3 oranındadır- (tablo 10) komşuluk ilişkileri İslam'ın kabul edilmesinde, araştırma ve sorgulamanın belki de ilk kıvılcımını gerçekleştirmiştir.

4.3.İş veya Okul Arkadaşlığı İlişkisi

Din değiştirme, esas itibariyle, mühtedinin dini-dünya görüşünün değişmesi demektir. Din değiştiren insanların eski ve yeni dindaşlarının dünya görüşleri farklıdır. Dolayısıyla din değiştirme, eski inançtan ayrılma değil, yeni inanca varmadır. Muhtemelen din değiştiren kişi, eski inancından tam olarak ayrılmayıp, onu yeniden yorumlamış olabilir.¹⁰⁹

Hidayet sürecinde etken olan sosyal çevre kapsamındaki arkadaşlık ilişkisinin bir diğer tezahürü ise iş veya okul arkadaşlığıdır. Aynı okul veya iş ortamını paylaşan insanların bazen birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Böyle bir etkileşimi çalışmamızın verilerinde de görmekteyiz. Örneğin Shelsy, 17 yaşında çok genç bir mühtedi olarak şunları anlatmaktadır:

¹⁰⁹ Marlett, Jeffrey D., *agm.*, ss.669-715

“Okulumda ve de sınıfta Müslüman arkadaşlarım vardı. Onların birbirleri ile olan diyalogları, ilişkileri, hal ve tavırları dikkatimi çekmeye yetmişti. Çünkü aralarındaki ilişki, çok sıcak ve samimiydi. Bir arkadaştan çok dostane bir ilişkiyi andırıyordu. Mesela selamlaşırken kucaklaşmaları ve bunu her seferinde yapmaları bende derin bir iz bırakmıştı. Çoğu kez derslerimde bana yardımcı olmuşlar, benimle olan ilişkilerinde, asla bana başka bir inanca sahip olduğum hissiyatını vermemişler, bana da kendilerinden biri gibi davranmışlardı. Zamanla onlardaki bu farklılığın, inançlarından olduğunu fark ettim. Ve onlara İslam ile ilgili sorular yöneltmeye başladım. Daha sonra Müslüman bir arkadaşımınla birlikte Belçikalı Müslümanlara ait camiye gittik. Birkaç ziyaretimden sonra Müslüman olmaya karar verdim”

Evinde bizi kabul eden ve bize hidayet sürecini anlatan Zekeriya ise şunları anlatmaktadır:

“ Küçük bir kasabada, okulumda Müslüman arkadaşlarım vardı. Biraz daha samimi olduğum arkadaşlarla birlikte evlerine ve bazen de cami lokaline giderdim. Orada bana gösterilen ilgi ve insanların sıcakkanlılığı beni derinden etkilemiş, onları sanki ailemden birileri gibi hissetmeye başlamıştım. Bu insanların misafirperverliği, beni kendi ailelerinden birisi gibi görmeleri; kendi çocuğuna harçlık verirken bana da vermesi, bu insanların bizdeki gibi materyalist bir dünya anlayışına sahip olmadıklarını bir işaretiydi benim için. Hiç aklıma bile getirmediğim bir anda Müslüman olmaya karar verdim.

Bu arada kız arkadaşım da benim Müslüman arkadaşlarımla olan ilişkilerimden ve İslam’ı seçme kararımın etkilenmişti. Bir müddet sonra o da İslam’ı seçmişti. Yine Müslüman arkadaşlarımla yardımıyla kız arkadaşımınla evlendik. İslam’ı tanımamda ve hidayeti bulmam da bu Müslüman arkadaşlarımla katkısını asla unutamam. Beni onlarla karşılaştıran Rabbime hamdediyorum. Arkadaşlarıma karşı ise her zaman bir vefa duygusu taşıyorum.”

Yine aynı iş yerini paylaştığı Müslüman arkadaşıyla olan münasebeti sebebiyle, İslam’ı merak ettiğini ve kalbinin İslam’a ısındığını söyleyen Paul, “De Koepel” camiinde, 2013 Temmuzunda şunları bizimle paylaşmıştır:

“Başka bir inanca sahip oldukları ve de yabancı oldukları için, başlangıçta Müslüman iş arkadaşlarımıza karşı herkes gibi ben de, medyanın ve kamuoyunun olumsuz yönlendirmesi ile pekiyi şeyler düşünmüyordum. 11 Eylül olayları ile bu ön yargı daha da bir artmıştı. İslam’ı terör ile özdeşleştirdiğim için, onlardan mümkün mertebe uzak durmam gerektiğini düşünüyordum. Ama zamanla yanlış düşündüğümü anlamamı sağlayacak birkaç olay yaşadım. Mesela iş yerinde makinemle ilgili yaşadığım sorunu Müslüman bir işçi gelerek bana yardım etmiş ve sorunu gidermişti. Ona teşekkür etmiştim. O ise mütebessim bir çehre ile önemi yok demiş, her zaman yardım etmenin kendisini mutlu edeceğini söylemişti. Ben ise kendisine bu kadar soğuk davrandığım ve sorumluluğu olmayan bir kimsenin bana yardım etmesine pek fazla bir anlam veremiyordum o zamanlar.

Bir başka seferinde ise, öğle azığımı evde unutmuşum. Müslüman iş arkadaşlarım kabul etmek istememe rağmen azıklarını benimle paylaşmak istemişler ve ısrar etmişlerdi. O gün ekmeklerini benimle paylaşan bu kimselerle aynı masayı paylaşmışım. Ve ilk defa o masada arkadaşım bana “Komşusu açken tok yatan bizden değildir” peygamberî düsturunca böyle davrandığını söylemişti. İşte o zaman İslam’a karşı bende bir merak uyanmıştı. Belki de ön yargılarımın esiri olmaktan kurtaracak ilk kırılma noktası bu andı benim için.”

Bu ve bunun gibi örnekler bize, İslam’ı kabul etmede, hidayet sürecinde sosyal etkinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ne var ki tahmin edilebileceği gibi bu etkinin olumlu veya olumsuz olması muhtemeldir. Burada esas olan sosyal etkileşim içerisinde bulunan Müslüman kimsenin İslam’ı temsil durumu ve karşı tarafın tutumudur.

Yani bu tür sosyal etki sonrasında İslam’a karşı ön yargıları daha da artan insanlara rastlamak pek mümkündür. Bizim araştırmamız mühtediler üzerine olunca genelde olumlu bir sosyal etkileşim örnekleriyle karşılaştık.

Nitekim ünlü İngiliz müzisyen, hidayet sonrası ismiyle Yusuf İslam, medya ve çevresindeki Müslümanların İslam imajı ilgili şunları söylemiştir:

“Eğer Kur’an’la tanışmadan evvel Müslümanlarla tanışsaydım herhalde İslam’ı tercih etmez, Müslüman olmazdım.”

5.Eski Dine Karşı Tepkiler

Araştırmamıza katılan mühtedilerden 5’i eski inançlarına ve içinde yaşadıkları toplumun; politik sayılabilecek, İslam coğrafyasındaki olaylara bakış ve tutumlarına karşı bir tepki olarak İslam’la ilgilendiklerini ve bunun hidayetlerinde ilk adım olduğunu söylemişlerdir. Önceki Katolik Hıristiyan inançlarından özellikle (hiç anlayamadık dedikleri) teslis inancı, kilisede rahibin günah çıkarması, Hz. İsa’nın ulûhiyeti, asli günah, son zamanlarda ortaya çıkan rahiplerin ahlak dışı davranışları ve eşcinsellerin kilise nikâhı yapabilmesi gibi benzeri konularda eski inançlarına karşı bir tepki içinde olduklarını görüyoruz.

Diğer taraftan Filistin ve Suriye’deki olaylar ile ilgili olarak, ülkelerinin takındıkları tavır da onların İslam’a yönelmelerinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta içlerinden birisi, bu tavrın yeni Müslüman olmuş İslam’ı henüz tam anlamıyla öğrenememiş İslam hakkında yeterli doğru bilgiye sahip olmayan mühtedilerin, daeş (işid) gibi terör örgütleri tarafından temiz ve saf duygularının sömürülmesine ve bu insanların kandırılmasına sebep olduğunu öne sürüyor. Bu insanların bu şekilde İslam’a ve Müslümanlara yardım ettiğine inandırılarak kandırıldığını belirtiyor.

Bu tür zihinsel tatminsizlikler karşısında yeni arayışlar içerisinde bulunan kişilerin, çevresindeki insanlardan etkilenmesi pek muhtemeldir. Mesela, aktivist Malcolm X, müzisyen John Coltrane ve boksör M. Ali’nin Müslüman oluşunu buna örnek gösterebiliriz.¹¹⁰

¹¹⁰ Murad, Abdulhamid, **agm.**, s.82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHTİDA SONRASI DEĞİŞİM

A.İHTİDA SONRASI SOSYAL YAŞAM

İslam ibadetler yanında hayatın alış veriş, ahlak, siyaset gibi hemen hemen her sahasında söz sahibidir. Hâlbuki mühtedilerin büyük çoğunluğunun eski dinleri günlük hayatlarında onlara dini sorumluluk adına pek fazla bir şey yüklememektedir.¹¹¹ Mesela bir mühtedinin kiliseye olan bakışı ile ilgili söyledikleri bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.O kiliseyle olan bağını “Benim için *Kiliseye gitmek ile Mc.Donalds’a gitmek arasında fark yoktu*” diye ifade etmektedir.¹¹² Bu bağlamda kiliseye gitmenin sıradan, dini inançla bağı olmayan belki de kültürel bir eylem olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Din değiştirme sadece bir inancı, bir dini kabul etmekten ibaret olmayıp kalmayıp isim değişikliği, ibadet şekli, yeme içme ve giyinme seçimleri, eğlence kültürü, aile ve arkadaş ilişkileri gibi neredeyse hayatın tamamında bir değişimi beraberinde getirir. İşte hidayet sürecinde bu değişimle ilgili olarak, değişimlerin günlük hayatta nasıl ve ne ölçüde gerçekleştiği, mühtedilerin bu değişimlerle hayatlarında ne gibi zorluk ve problemlerle karşılaştıkları cevaplanması gereken sorular arasında yer almıştır.

Belçikalı mühtediler, İslam’ı seçmeleriyle, yeni bir kişiliğe, kimliğe bürünmüşlerdir. Din, iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi temel değerleri insana kazandıran bir ahlak sistemini genelde içerdiği için, kimlik oluşumunda en önemli unsurlardan biridir.¹¹³ Batıda son yıllarda sekülerleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte din batı toplumundaki rolünü, önemini ve etkisini kaybetmiş, bu da dinin insanın

¹¹¹ Demir, Zekiye, **agm.** s.171

¹¹² Köse, Ali, **age.**, s.114

¹¹³ Baumeister, R.F., *İdentity: Cultural Change and the Struggle for Self*, Oxford University Press,Oxford 1986 s.248; Shafranske, E. P. “Religion and Mental Health in Early Life”, *Religion and Mental Health*,1992, s.167

kimliğinin oluşmasında güçlü bir etken olma özelliğini kaybetmesine sebep olmuştur.

Din değiştirme aslında kişinin kimliğini, kişiliğini, inançlarını, hayata bakış açısını, düşünce yapısını, hayattan beklentisini, hal ve davranışlarını da bir nevi değiştirmesidir aslında. Konunun araştıran uzmanları, bütün bu alanlarda köklü ve derin bir değişikliğin gerektiği hususunda genelde aynı fikri benimsemişlerdir.¹¹⁴

Bir dinden diğerine geçme süreci kişinin birçok alanında değişikliği gerektirir. Din değiştirmek, kişilik sisteminin dinî inanç ve ibadetleri de kapsayacak halde tekrar şekillendirilmesidir. Kişilikteki bu yönelme iki faktörce belirlenir; birincisi, kişinin yeni dininin sosyal ideolojisine ne derece bağlı olduğu; ikincisi, kişinin din değiştirmeden önceki kimliği ile sonraki kimliği arasındaki benzerliktir. Birinci faktör konusunda Lofland ve Stark ismen din değiştirenlerle(verbal converts), yani yeni dine katılımı asgari düzeyde kalanlarla, her şeyi ile din değiştirenler (total converts) arasında bir ayırım yaparlar.¹¹⁵

Din değiştirmeye gelen kişilik değişikliğinin kapsamı aynı zamanda kişinin din değiştirmeden önce ve sonra kendisini nasıl tanımladığına da bağlıdır.¹¹⁶

Gillespie, kişinin din değiştirerek kimlikle ilgili üç alanda kazanımları olacağını belirtir:

- a) Din değiştiren kişi bir aidiyet ve kabul edilme duygusuna sahip olur.
- b) Din değiştirme kişiye bir bireysel kimlik vererek onun kendisini köklü olarak yeniden düzenlenmesini sağlayabilir.
- c) Kişi kozmik bir kimlik kazanır.¹¹⁷

¹¹⁴ Snow D. and R. Machalek, "The Convert as a Social Type", *Sociological Theory*, (ed.) R.Collins, London: Asia Publishing House, 1983, s.264

¹¹⁵ Gillespie, V.B., *The Dynamics of Religious Conversion, Alabama: Religious, Education Press* 1991, s.67

¹¹⁶ Parrucci, D. J., "Religious Conversion: A Theory of Deviant Behavior", *Sociological Analysis*, 1968, s.145

¹¹⁷ Gillespie *age.*, s.73

Araştırmamızın verilerine göre din değiştirme yani hidayet olayı, mühtedinin hayata bakışı, anlamı ve gayesini büyük oranda değiştirmiştir. Hidayet sürecinde mühtedinin kendi iradesi ile yeni bir dini kabul etmesi, hayata farklı bir açıdan bakmasında etkilidir. Nitekim araştırmamıza katılan mühtedilerin büyük çoğunluğu (48 kişi) hidayet sonrası, hayatın kendileri için anlamının tamamen değiştiğini belirtmişlerdir. Netice itibarıyla mühtediler, yeni kimlikleri ile hem bireysel hem de toplumsal yaşam anlamında yeni bir hayata adım atmışlar ve bu değişim için bir gayret içinde olmuşlardır.

Mathias'ın konuyla ilgili olarak söyledikleri Hz. Peygamber efendimizin aktardığı, 100 kişiyi öldürdüğü halde cennetlik olan adamın kıssası ile benzerlik göstermektedir. Nitekim o şunları söylemektedir:

“Müslümanların yoğun olarak bulunmadığı, ibadetlerimi yapabileceğim bir caminin olmaması yani sosyal çevrenin yeni kimliğimle, Müslüman olarak yaşayabilmem için uygun ortamın olmaması beni buradan, yaşadığım şehir Leuven'den taşınmaya sevk etti. Ve Müslüman kimliğimle daha rahat bir sosyal çevre oluşturma imkânı bulabileceğimi düşündüğüm Anvers şehrine taşındım. Çünkü sosyal çevre olarak Leuven şehrinde zorlanacağımı çok iyi biliyordum. Yıllarca yaşadığım, doğup büyüdüğüm bu şehirden ayrılmak kolay olmadı benim için ama Müslüman kimliğimle hayata yeniden tutunabilmek ve daha da ötesi yeni kimliğimi korumak ve de devam ettirebilmek için kendimi buna mecbur hissediyordum.”

Paul'un şu ifadesi, İslam'la yeni bir kimlik kazanmış olan mühtedilerin anlayışlarında ve hayata bakışlarında ortaya çıkan değişiklikleri göz önüne sermektedir:

“İslam'la birlikte, bir şey hakkında peşin hükümlü olmamayı, olaylara önyargılı bakmamam gerektiğini anladım. Çünkü hakkında en çok önyargım olan İslam dininin bir müntesibi olmuş ve de İslam hakkında ne kadar önyargılı olduğumu anlamıştım. Ve artık şimdi bir konuda peşin hükümlü değilim, daha hoşgörülü ve sabırlıyım”

Araştırmamıza katılan mühtedilerden bazıları ihtida süreci sonrası bazı kaygılar taşımaktadırlar. Bu kaygıların genelde sosyal ilişkilerle ilgili ve daha çok genç mühtedilerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Mesela Shelsy, kaygılarını şöyle dile getirmektedir:

“Müslüman olduktan sonra kendimi çok daha huzurlu hissediyorum. Gönlümü İslam’a açan Allah’a şükrediyor ve kendimle gurur duyuyorum. Fakat diğer yandan ailemin Müslüman olduğumu öğrenmesiyle, onları kaybetmekten korkuyorum.”

Mevcut durumlarını manen yüceltmek için din değiştirenlerin genelde eski yaşantılarını günahkâr ve ahlaktan yoksun gördükleri, ihtida öncesi ıstıraplarını veya günahlarını abarttıkları bazı araştırmalarda ortaya konmuştur.¹¹⁸ Bizim çalışmamıza katılan mühtedilerin beyanlarına göre ise, bu tür duyguların ihtida öncesinde değil de ihtida sonrasında daha yoğun hissedildiği anlaşılmaktadır. İhtida öncesi ise, hayatın gayesizliği, tatminsizlik, sosyal hayattaki materyalizm ve seküler yaşam tarzları gibi konular hidayet sürecinde daha etkili olmuştur.

Mesela Martine’nin söyledikleri bunu destekler mahiyettedir:

“İslam öncesi hayatımda dini inancım yoktu. Kiliseyle olan bağım sadece yılın belli günlerindeki paskalya gibi ritüel - geleneksel – törenler, cenaze ve düğün merasimlerinden ibaretti. Hidayet öncesi yaşantımda farklı erkeklerle çıkmak hoşuma gidiyor, nefsim hoş geliyordu. Ama genelde kalben huzursuzdum, kendimi mutlu hissetmiyordum. İçimden bir ses yanlış yolda olduğumu, yanlış yaptığımı söylüyordu. İslam’la yeni bir kimlik kazandıktan sonra, bir utanma ve pişmanlık duygusunu yoğun olarak hissettim iç dünyamda.”

Buna benzer bir olayı bizatihi kendim Belçika’da öğretmenlik yaparken tecrübe ettim. Şöyle ki: Allah’a inanmayanların sonsuza kadar Cehennemde

¹¹⁸ Ullman, C., “Psychological Well-being Among Converts in Traditional and Nontraditional Religious Groups”, *Psychiatry*, 1989, s.15

kalacağını bir şekilde öğrenen ilkökul ikinci sınıf öğrencisi, öğretmeni için çok üzülüğünü söyleyerek, ağlamış onun da cennete gitmesi için dua ettiğini söylemişti.

B.İHTİDA SONRASI YENİ BİR KİMLİK

Özellikle batıda modernleşmeyle beraber yaşamın birçok alanında sekülerleşme ve rasyonelleşme eğiliminin arttığı görülmektedir. Okullaşma oranının artması ve eğitim seviyesinin yükselmesinin de etkisiyle, toplumda yaygın olarak benimsenen dini fikirlerin, yeni fikir akımları karşısında etkisini kaybettiği ve bunun neticesi olarak dinin kendi özel sahasına çekildiği görülmektedir. Bu sekülerleşme sonucu hem dini kurumlar ve düşüncelerin hem de din adamlarının eski güç ve itibarlarını kaybetmişlerdir. Böylece kamusal alanda dini kurum ve inançların yerini siyaset ve ekonomi tek hakim olmuş, din ve inançlar ise sadece özel yaşam alanıyla sınırlı kalmıştır.¹¹⁹

Din değiştirme olayı sonrasında aslında kişinin hem dinî hem dünya görüşünün de değişmesi bir anlamda kaçınılmazdır. Çünkü mühtedi farklı dünya görüşleri olan yeni dindaşlarının çevresi içine girmiştir. İnsanın içinde yaşadığı toplumda kendi din anlayışını temsil eden grubun veya mezhebin din anlayışını yeni durumlara uyarlayabilme imkânının zayıfladığı, bunun neticesinde toplumda önemli değişimler yaşandığı ve bunları dini açıdan ele alıp değerlendirmede güçlükler yaşandığı tespitinde bulunulmuştur.¹²⁰ Mesela din değiştirme hadiselerinin, İkinci Dünya Savaşından sonra dünya genelinde gerçekleşen hızlı ve kapsamlı değişimlerle eş zamanlı olarak özellikle sanayileşmiş batı toplumlarında ortaya çıkan "yeni dinî hareket" olgusu ile paralellik göstermesi oldukça ilginçtir. Eldeki verilerden hareketle, din değiştirme hadiselerinin, şehirleşme gibi değişimin ve etkileşimin hızlı, dolayısıyla senkretik (bağdaştırmacılık) meyillerin çok baskın olduğu süreçte

¹¹⁹ Kirman, M.Ali, age. ss.83-84; Wilson, B., *Contemporary Transformation of Religion*, Oxford: Clarendon, 1992, s.149

¹²⁰ Marlett, Jeffrey D. "Conversion Methodology and the Case of Cardinal Newman", *Theological Studies*, Vol.58, Issue 4, December 1997

çok fazla olduğu, değişimin çok hızlı olmadığı ve Ortodoks eğilimlerin daha baskın olduğu dönemlerde ise çok daha az olduğu görülmektedir.¹²¹

İletişim çağı olan günümüzde teknolojik araçlar insanların bir konuda tercih yapmalarını kolaylaştırmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları ve teknolojinin gelişmesi insanlara farklı inançlarla ilgili daha fazla bilgi alma imkânı sağlamıştır. İnsanlar sadece bir tuşla çeşitli gazete, dergi, kitap, makale, konferans, radyo ve televizyon gibi araçlara kolaylıkla erişebilmektedirler. İnsanlar bu imkânlar sayesinde edindiği bilgilerin doğruluğunu bazen kendileri bizzat tecrübe etme bazen de tecrübe etmiş bir kişiden duyma fırsatını elde etmişlerdir. Hatta dini grupların çoğu böyle bir talebi teşvik babında gerçekleştirmeye yardım etmektedirler.¹²² Dini gruplar bazen yaptıkları çeşitli toplantı, sohbet veya ibadet ritüellerine davetler düzenlemektedirler.

Batılı toplumlarda çoğulcu yapı, rasyonelleşme, bireycilik ve sekülerleşme eğiliminin baskın olması ile din değişimi arasında bir bağ kurmak mümkündür. Çünkü genellikle çoğulcu bir yapıya sahip toplumlarda insanlar yeni bir dini seçme veya bir dini gruba katılma hakkına sahiptirler. Seküler yaşam biçim tarzının her geçen gün batı toplumunda artmasıyla, Hıristiyanlık toplum üzerindeki etkisini neredeyse büyük ölçüde yitirmiştir. Böylece seküler yaşam düşüncesi batı toplumu için bir yaşam felsefesi haline dönüşmüş, insanların dini değerlere ilgisi gittikçe azalmıştır. Bireysellik neredeyse toplumun tamamına nüfuz etmiş, özel hayat çok değer kazanmış; din, modern insan zihninde belki de sadece bir alt bellek olarak kalmıştır. Sosyal statüde meslek, eğitim ve maddi gelir etken bir faktör haline gelmiştir. Çocukları geleceğe hazırlayan, sosyalleştiren yani toplumla çocuklar arasında adeta bir köprü vazifesi üstlenmiş olan ailenin rolü ve önemine her geçen gün zarar verilmiştir. Her açıdan büyük bir gerileme sergileyen kiliselerin devlet ile olan ilişkisi oldukça zayıflamıştır. Bu durumu Ali Köse İngiltere'deki mühtediler üzerine yaptığı bir çalışmada rakamlarla ortaya koymaktadır. Araştırmada İngiltere'de halkının 1/5'i ateist olduğu, kiliseye üye olanların oranının sadece % 15

¹²¹ Shell, A. *agm.*, ss.14-17

¹²² Kirman, M.Ali, *agm.*, s.84; Rambo L.R. "Current Research on Religious Conversion", *Religious Studies Review*, 1982, s.15

olduğu bilgileri verilmektedir.¹²³ Sonuç olarak sekülerleşme süreci ile din değiştirme olayı arasında bir bağ olduğu söylenebilir.

Bazı araştırmalarda, cami veya kilise gibi ibadethanelere giderek ibadet edenlerin sayısında gözlenen düşüş, sekülerleşmenin bir zaferi olarak görülebilse de, yapılan başka araştırmalar, insanların seküler tercihlerini terk etmediğini, dinî yaşayışlarını yeni durum ve şartlara uyarladıklarını göstermiştir. Dolayısıyla toplumsal planda bir dindarlıktan farklı olarak bireysel dindarlık öne çıkmıştır. İlk durum "nicel sekülerleşme", ikinci durum "nitel sekülerleşme" olarak isimlendirilmiştir.¹²⁴ Bir diğer ifadeyle, sekülerleşme sürecinde uygulanabilirliklerini kaybeden dinler, artık 'yaşanılan – uygulanan' değil, sadece 'inanılan' bir olguya dönüşmüştür. Bunun neticesi olarak, bu durumdan pek hoşnut olmayan bazı kişilerin yeni ve farklı bir din, inanç ve anlam arayışına yöneldikleri ve bu arayışları nihayetine kendi fikirlerine, anlayışlarına uygun olduğunu düşündükleri inanca adım attıkları bir gerçektir. Bu çerçeve de insanlara göre gizemli bir yapıya olan ve seküler yaşam tarzına yakın olan Budizm gibi Uzakdoğu dinlerine bir rağbet olduğu görölmektedir.¹²⁵

Bütün bunlara rağmen Batılı insanlar bu arayış içerisinde genellikle sekülerleşmenin en az hissedildiği dinleri tercihe daha fazla meyletmektedirler. Bu açıdan seküler yaşam tarzına ters düşen İslam dini bu tercih aşamasında bir adım önde bulunmaktadır. Zira Köse'nin İngiliz mühtediler üzerinde yapmış olduğu araştırmada bir mühtedi İslam'ı kabul edişini "seküler bir kültürden daha az seküler olan bir başka kültüre geçiş" olarak ifade etmektedir.¹²⁶

Sekülerizm, İslam'a bu anlamada fazla bir zarar verememiş, Müslümanlara ait ölkelerde genellikle İslam kültürü belirlemede en önemli etken olmuştur. Yani din toplumun ahlak ve sosyal birliğinin devamında önemini kaybetmemiştir. Batı

¹²³ Köse, Ali, **age.**, s.61

¹²⁴ Kirman, M.Ali, **age.** s.85; Introvigne, Massimo , "The Future of Religion and New Religions", 15-17 Haziran 2001 tarihlerinde İsveç'te düzenlenen The Future of Religion konulu sempozyuma sunulan tebliğ, İsveç, 2001

¹²⁵ Kirman, M.Ali, **agm.**, s.85

¹²⁶ Köse, Ali, *Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-sosyolojik Bir İnceleme*, İSAM Yay., İstanbul, 1997, s.64

toplumlarında din ile toplumsal bağın nerdeyse tamamen ortadan kalkması sebebiyle olmalı ki mühtedilerin hidayet öncesi birçoğunun bir dini kimliğe sahip olmadığı bilinmektedir. Çünkü insanlar toplumda dini özdeşleşme adına uygun bir ortamı bulamamışlardır. Bu nedenle mühtediler eski inançlarını sosyal bir adet olarak görmüşler ve kendilerinin bu adeti bilinçsiz bir şekilde kabul ettiklerini söylemişlerdir.¹²⁷

1. İnanç ve Davranış Değişikliği

Din değiştirmenin en temel değeri yeni bir dinî kimliğin, yeni dinî inançların kabul edilmesidir. Kelime-i şahadetle Allah'ın varlığını ve birliğini Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğini kabul eden mühtediler, inanma noktasında sıkıntı duydukları teslis inancı, günah çıkartma gibi çıkmazlardan kurtulmuşlardır. İslam'ı tercih etmek aslında bir bakıma onlar için bir öze dönüş, Hz. Âdem (as) ile başlayıp, Hz. İbrahim'le belirginleşen hak din yolunun son merhalesi olan İslam'ı seçmek demektir.

Nitekim David dinî yaşamındaki değişim ile ilgili olarak şunları söylüyor:

“İslam'ı seçmeden önce teslis inancındaki Allah'ın peygamber dahi olsa bir insanla aynileştirilmesini hiçbir zaman kabullenemedim. Bunun mantıklı olmadığını biliyordum ve hep bir arayış içindeydim. İslam'a girerken kelime-i şehadeti söylerken yıllarca aradığım soruların cevaplarını bulduğumu fark ettim.”

Yeni bir dini kabul etmekle yeni bir inanca, yeni bir kimliğe kavuşan mühtedinin aile yakınları ile hissettikleri oldukça dramatiktir. Aileleri onlara bu tercihlerinden dolayı çok şiddetli ve sert tepkiler koymuş olmasına rağmen, onlar aileleri için kaygılanmışlardır. Onlar için dua ettiklerini bildirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Zekeriya şunları söylemektedir:

“İhtida sürecimle birlikte belli bir aradan sonra, yeni bir inancın, dinin müntesibi olarak annem ve babamla ilgili olarak yıllar sürececek olan, endişeyi,

¹²⁷ Kirman, M.Ali, **agm.**, s.86

kaygıyı duymaya başlamıştım. Her ne kadar onlar İslam'ı tercihimden dolayı bazen tepki göstermişlerse de onlar benim annem ve babamdı ve onların üzülmelerine, onları kaybetmeye asla gönlüm razı gelmiyordu. Bu nedenle her gün onlar için dua ediyordum. Yıllar sonra annemin bir Ramazan ayında bizimle beraber oruç tutarken, Müslüman olmasına o kadar sevinmişim ki bir çocuk gibi ağlamıştım. Hz. Ebubekir'in yaşadıklarını ve sevincini iliklerimde hissettim. Ve Allah'a hamdediyorum. Babamın hidayeti için ise dualarım devam ediyor.”

2.Yeni Bir İsim

Şahıs isimleri, bireysel kimlikleri göstermeleri ve kültürel aidiyeti ve toplumsal var oluşu simgeleyen kodları temsil etmeleri bakımından oldukça önemlidirler. *“İsimler sosyokültürel bağlamda şekillenen anlam ve formları bakımından toplumsal kimliğin sembolik araçlarıdır. İsimler, tarihsel ve kültürel özgüllüğü simgeleyen kolektif bir hafızadan süzülüp gelmeleri nedeniyle, toplumsal dünyaya ve kimliğe referans olurlar.”*¹²⁸

Kültürel sistemde isimlerin bir iletişim kodu olarak da görev üstlenmişlerdir. Bu iletişim kodlarının kendi sistem dahilinde çalışması, iletişimin aynı sistem dairesinde yaşayan çevre içinde fonksiyonelliğini sürdürmesine bağlıdır. Buradan hareketle isimlerin farklılaşmayı ortaya koyan sistem kodları olduğunu, diğer bir ifadeyle iletişimi gerçekleştiren manalı simgelerdir. İsimler, kültürel bir sembol olarak hem yatay (toplumsal) ve hem de dikey (zaman) sistem sınırlarına bağlı, sosyal çevrede iletişimi temin eden araçlar olarak fonksiyoneldir. Birey bağlamında bir tanımlama ve aidiyet işareti olan isimler, grup ve kültür düzeyinde bazen bir farklılaşma ve ayrımlaşma ya da bazen özdeşleşme araçları olarak önemli bir yere sahiptirler. İsimlerin bu manada bir kimlik ve farklılaşma aracı olmasında, sembolik öğeler haline gelmesinde dini inanç ve anlayışların yanında kültürel, ideolojik

¹²⁸ Çelik, Celalettin, *İsim Kültürü ve Din*, Çizgi yayınevi, Konya 2005, s.119

kabuller de etkendirler. Nerdeyse bütün kültürlerde temel bir etken olarak dini, isim verme uygulamalarının norm ve meşrulaştırma kaynağında görmek mümkündür.¹²⁹

İsimler, sosyo-kültürel yapıda dinamik ve değişken nitelikleriyle anlam kazanırlar. Aynı zamanda isimler toplumsal etkileşimin özel boyutlarını yansıtmaları nedeniyle bir bütünleşme veya çatışma simgeleri olarak da algılanabilirler. Bütün bu niteliklerinden dolayı şahıs isimleri sosyolojik analizin sahasına girerler. Sosyolojik yaklaşımda isimlerin sadece dilsel ve tarihsel boyutları değil, ayrıca toplumsal boyutu da ele alınır. Böyle bir çözümlenme ile isimlerden hareketle; değişimler, düşünceler, eğilimler, tutumlar ve grup kimlikleri hakkında çıkarımlar yapılabileceği gibi, bundan başka belli kimlik yönelimlerinin odaklandığı isimleri de ayırtırmak mümkündür.¹³⁰

İsimlerde belirginleşen eğilim ve farklılaşmaların sosyo-kültürel değişme süreçleri ile bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumda isimleri, kişileri bir sosyal sisteme ve dünyaya ait kılan yani onları toplumun kendine ait yaşam sisteminde iletişime açık bireyler haline getiren, belli bir anlamı olan kodlar olarak görmek mümkündür. Bu nitelikleriyle genellikle istikrar ve devamlılığın sembolü bir fonksiyona sahip olan isimler, bunun yanı sıra kültürde meydana gelen değişimleri de gösterme potansiyelleri ile oldukça ilginçtir.¹³¹

İsimler kişileri tanımlamanın dışında onları genel toplumsal ve kültürel sisteme refere ederler, ortak dil dünyası içinde anlamlı bir sürece katarlar ve geçmişle bağlantı kurarlar. Ancak bu sembolik gösterge öznel düzeyde kişiyi belirsizlikten kurtararak bir anlamı içselleştirmesine, nesnel düzeyde ise kozmos ve sosyal kimlikle özdeşleşmeden doğan bir sükûnete ulaştırır. İsim bir tanımlama olduğu kadar aynı zamanda temsil ettiği özne için de nesnel bir sınırlamadır, ancak onun burada bireysel ve toplumsal ilişkileri düzene sokan anlam fonksiyonu bu sınırlamayı çekilir kılmaktadır.¹³²

¹²⁹ Çelik, Celalettin, *age.*, s.120

¹³⁰ Çelik, Celalettin; “Kültürel Sembol Sistemi Olarak isimler: isim Sosyolojisine Giriş”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 Sayı 2 Temmuz- Aralık 2006, s.42

¹³¹ Çelik, Celalettin, *age.*, ss.110-120

¹³² Çelik, Celalettin, *age.*, s.121

Toplumsal ilişkilerde isimlerle ilgili karşılaşılan önyargılardan ve bunun zararlarından kurtulma isteğinin, isim ve soy isimlerde değişiklik sebepleri içerisinde önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.¹³³

Bazı dinlerde kendilerine katılan kimselerin yeni bir isim alarak resmî kimliklerini değiştirmelerini talep ederler ki, bu da kişinin harici kimlik sembolleri ile grup faaliyetlerine daha fazla katılımını ve grupla daha kuvvetli özdeşleşmesini sağlar.¹³⁴ İslam'ı kabul edenlerin ilk yaptığı iş genellikle yeni bir isim almaktır. Yeni bir isim alma, genelde bir merasimle kelime-i şahadet getirerek İslam'a girdiğinde gerçekleşir. Aslında İslam'a girmek için yeni bir isim almak zorunlu olmadığı halde etrafındaki Müslümanlar, hidayetle adeta yeni bir kimlik, kişilik kazanan mühtedinin yeni bir isim almasını tavsiye ederler. Şayet mühtedi böyle bir merasimle yeni bir isim almamışsa kendileri ona bir isim verirler.

Araştırmamıza katılan 52 mühtedinin tamamı yeni bir isim almıştır. Bu yeni isim alma çoğunlukla bir merasimde olmuş, az bir kısmı ise Müslüman arkadaşların yeni bir isim vermesiyle olmuştur.

Yeni isim alanların çoğu, Yahudi-Hıristiyan ve İslam kültüründeki ortak isimlerden kendi isimlerine benzeyenleri tercih etmektedirler. Mesela eski ismi Josef olanlar Yusuf, Maria olanlar Meryem, David olanlar Davud ismini tercih etmektedirler. Kimisi de hayatını okuyarak etkilendiği bir peygamber veya sahabe ismini tercih etmişlerdir. Hidayet sonrası İbrahim ismini alan mühtedimiz, bize bunu kendisinin doğru dini ararken gösterdiği çabayı Hz. İbrahim'in Allah'ı arayışına benzettiği için bu ismi tercih ettiğini açıklıyor.

Başka bir mühtedi ise Ömer ismini almasında kendisinin adaletle çok önem veren, asla haksızlığa tahammül edemeyen yapısından dolayı, adaletin sembolü olan Hz. Ömer'in ismini tercih ettiğini belirtiyor ve İslam'ı seçerken eski inancına, içinde yaşadığı batı dünyasının, dünya gündemindeki olaylara karşı tavrına tepki olarak, İslam dünyasına ilgi duymaya başladığını da belirtmeden geçmiyor.

¹³³ Çelik, Celalettin, *age.*, s.122

¹³⁴ Beit – Hallahmi, B. , *Prolegomena to the Psychological Study of Religion, London: Associated, University Press, 1989, s.101*

Yeni bir isim alma konusunda Belçika’da bulunan camilerin ve özellikle “Anvers -Bougerhout’ta” bulunan Belçikalı Müslümanlara ait “De Koepel” isimli caminin önemli bir yeri vardır. Yeni Müslüman olan mühtedi, bilgi ve iletişim çağı olan günümüzde, “De Koepel” camiiyle bir şekilde yolu muhakkak kesişir. Böylece İslam’ı tam olarak benimsemesinde, yeni kimliğine alışmasında ve yeni dinini öğrenmesinde bu cami önemli bir yere sahiptir.

Araştırmamızla ulaştığımız bir husus ise oldukça dikkat çekicidir. Şöyle ki; yeni isim alan mühtedilerin hidayet sonrası, bu isimlerini yalnızca Müslümanlar arasında kullandıkları, Belçika toplumunda günlük yaşamlarında ise eski isimlerini kullanmaya devam etmektedirler. Bunun sebebini sorduğumuzda ise, batıdaki İslam fobiden dolayı kendilerine karşı olumsuz tavır takınılmasından kaçınmak olduğu ve eski isimleriyle yani batılı bir kimlikle, hem Belçikalı olup, hem de Müslüman olunabileceğini göstereceklerini ve İslam’ı daha iyi temsil ve tebliğ edeceklerini ifade ediyorlar. Her iki gerekçe de gerçekten haklı ve yerli yerindedir. Çünkü eski ismi ve kimliğiyle, Belçika toplumu üzerinde daha fazla bir etki bırakmışlardır. Batılı bir kimsedeki İslam’a karşı ön yargıyı en başta bertaraf etmişlerdir.

Belçika toplumu ile aynı kültürü paylaşan bir mühtedinin, içinde yetiştiği toplumdaki insanları daha yakından tanınması ve onlar üzerinde daha etkili olması gayet doğaldır. Nitekim yeni Müslüman olmuş mühtediler genelde, daha önce İslam’ı seçen başka bir mühtedi ile görüşmeyi tercih etmektedir. Bunu özellikle Anvers şehrindeki “De Koepel camisinde yeni mühtediler için organize edilen “İslam’a İlk Adım” isimli programlarda görmekteyiz. Bu buluşmada yeni mühtediler, yeni inançlarıyla ilgili veya sosyal hayatta karşılaştıkları veya karşılaşmaktan endişe ettikleri bazı meseleleri yeni kimliğiyle özdeşleşmiş mühtedilere soruyorlar. Onlar da bilgi ve tecrübelerini burada paylaşıyorlar.

Nitekim Cami dernek başkanı Ali, bu çalışmanın yeni Müslüman olmuş mühtedilerin İslam’ı tam anlamıyla kabullenmelerinde, benimseyip içselleştirmelerinde çok büyük katkısı olduğunu, daha sonra kendilerine çok teşekkür ettiklerini belirtiyor.

3. Günlük Yaşamda Değişim

Yeni bir dini seçen kişinin inanç, ibadet alışkanlıkları, davranışları gibi günlük yaşamında değişimler meydana gelir. Günlük yaşamda yeme-içmeden başlayan değişim, giyim kuşam ve gündelik davranışlar, alışkanlıkları da etkiler.¹³⁵

Giyim, kuşam; din değiştiren, mühtedi kadınlar için, hem kendilerine Müslüman olduklarını hissettiren hem de içinde yaşadığı çevresine kendilerinin Müslüman olduğu konusunda işaret veren en etkili sembollerden biridir.¹³⁶ Kadın ve erkeğin günlük hayatlarında tamamıyla değiştiklerini belirttikleri konular arasında giyim kuşam en ön sırada yer almaktadır. Giyim kuşam konusunda kadınların erkeklere nazaran daha fazla değişim yaşadıkları görülmektedir. Kadınların hidayet öncesi kıyafetleri ile sonrası kıyafetlerinde çok belirgin bir değişim söz konusudur. Nitekim kendileriyle görüştüğümüz kadın mühtedilerin sadece biri dışında (o da 17 yaşında ve daha henüz 1 hafta gibi kısa bir süre önce Müslüman olmuş genç bir bayan) tamamının başörtüsü taktıklarını gözlemledik. Başını örten kadın mühtedilerin büyük bir kısmı başlangıçta başlarını örtmede zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan kadın mühtedilerin hepsi de uzun kollu ve vücudu tam olarak kapatan elbiseler giymektedirler.

Bunun yanında 19 erkek mühtediden sadece 1 tanesinin kıyafetlerini tamamıyla değiştirdiği, Faslıların ve Tunusluların giydiği cellabe tarzı uzun elbise giydiği gözlenmiştir.

Yeni dine göre hayatını devam ettirme arzusundaki mühtedinin eski alışkanlıklarını terk etmesi, onun yeni bir kimliğe kavuşma sürecini hızlandırmıştır. Nitekim mühtedilerin neredeyse tamamı alkol, domuz eti, içkili partilere katılma, flört ve evlilik dışı ilişkiler gibi İslam'ın yasaklarına uyma konusunda gayret göstermişler ve kısa bir zaman içerisinde bunları terk etmişlerdir. Mühtedilerin tamamı domuz eti yemediklerini söylemişler, fakat 3 kişi daha önce alkolik denecek kadar fazla alkol tükettikleri için, şu an bu bağımlılığın etkisiyle çok az da olsa bazen

¹³⁵ Demir, Zekiye, *agm.*, ss.172-173

¹³⁶ Suleiman, Yasir, *Narratives of Conversion to Islam in Britain Female Perspectives*, Centre of Islamic Studies, University of Cambridge 2013, s.31

alkollü içecek aldıklarını söylemiştir. Alkol tüketiminin, batı toplumu için alışkanlığın da ötesinde bir kültür, bir yaşam biçimi haline geldiği söylenebilir. Konuyla ilgili İngiliz Müslümanları üzerine yapılan başka bir çalışmada şu cümleler oldukça ilginçtir:

“Müslüman olalı epey zaman olmasına rağmen nadiren bir bardak bira içerim. Bu her şeyden öte, bir alışkanlığın tatmini olsa gerek. Belki de bir çeşit kültürel alışkanlık. Uzunca bir kır gezisinden sonra tepelerden inerken bu gezi ile birahaneye gitmeyi özdeşleştiriyorsunuz. Eğer gidip bir şeyler içmezseniz sanki gününüz eksik kalacakmış hissine kapılıyorsunuz.”¹³⁷

İslam’ı yeni bir yaşam nizamı olarak kabul eden mühtediler, İslam’la birlikte birçok arkadaşlıklarını sona erdirdiklerini, hidayet sonrası gece hayatlarına son verdiklerini, kadın erkek ilişkilerine daha çok dikkat ettiklerini, herkese açık karışık yüzme havuzlarına artık gitmediklerini söylemişlerdir. Bazısı işini değiştirdiğini, ibadetlerini daha rahat ve kolay yapabilmek için taşındığını, İslam’ı seçmelerine aşırı tepki gösteren aileleriyle ve yakın çevresiyle pek sık görüşmediklerini ifade etmişlerdir.

Günlük yaşamda değişimlerini ele aldığımız mühtedilerin yeni dinleri olan İslam’ın yasakladığı şeylerden kısa bir zamanda uzaklaştıkları, bunları terk ettikleri görülmüştür. İslam’ın emirleri olan ibadetleri yerine getirme konusunda ise durum çok daha farklıdır. İslam’ın emirlerini hayatlarına aktarmak genellikle daha uzun bir zaman diliminde mümkün olmuştur. Bunu şu şekilde açıklamak mümkün olabilir: İbadetleri yerine getirebilmek için mühtedilerin öncelikle ibadetlerin nasıl yapıldığını öğrenmesi gerekirken, yasakları yerine getirmek için ise sadece yapmamak, terk etmek yeterlidir. Mesela namaz ibadetini yerine getirmek isteyen mühtedi sureleri, duaları ve namazın kılınışı öğrenmek için belli bir zamana ihtiyaç duyacaktır. Ancak bundan sonra bu ibadeti yerine getirebilecektir.

¹³⁷ Köse, Ali, **age.**, s.77

4. Hidayet Sonrası Sosyal Çevre ile Olan İlişkiler

4.1. Aile ve Yakınlarla Olan İlişkiler

Barker'e göre "anne babaların din değiştiren çocuklarına karşı gösterdiği tepkiler, genellikle kızma, hiddetlenme, reddetme, suçluluk duygusu, hayal kırıklığı, korku, şaşkınlık ve endişe şeklinde özetlenebilir."¹³⁸ Evlatlarının yeni bir dini seçtiğini öğrenen ebeveynler, her ne kadar farklı tepkiler gösterebilirler de, genelde terk edilmişlik ve yalnızlık duygusuna kapılırlar ve reddedici bir davranış içine girerler. Anne babalar yeni bir dini inancı benimseyen çocuklarına karşı genellikle aşırı bir reaksiyon gösterirler ve çok soğuk bir tutum sergilerler. Öyle ki bazen bu soğukluğu, bazen çocuklarıyla olan ilişkilerini koparmaya veya evlatlıktan reddetmeye kadar götürürler. Evlatlarının din değiştirmesi olayını bir "utanç vesilesi" sayan ebeveynler de görülür. Zamanında evlatlarını bir birey olarak görmeyen ve onların sorunlarıyla ilgilenmeyen ihmalkâr anne babalar, onların din değiştirmesi karşısında şok olurlar ve adeta çılgına dönerler. Bir yandan evlatlarına kızarken bir yandan da evlatlarının benimsediği dini inancı veya katıldığı dini grubu ölçsüzce eleştirme şeklinde bir tavır gösterirler. Bu kategoriye giren anne babalar, evlatlarının kendilerine sırt çevirdiğini ve çocuklarını yetiştirdikleri inanç ve değerlerin terk edildiğini düşünürler. Aslında anne babaların veya ailedeki inanç ve değerlerin reddi bütünüyle bir ret olmayıp, daha ziyade gencin özgürlüğünün bir göstergesi durumundadır. Ancak aileler bu gerçeği fark etmezler ve evlatlarının din değiştirmesini bir tür "sosyal ölüm"¹³⁹ olarak değerlendirirler.

Her ne kadar başlangıçta din değiştirene karşı ailede gösterilen tepkiler şiddetli ise de, zamanla bir yumuşamanın gerçekleştiği görülür. Bunun bir sebebi, ailenin her şeye rağmen inancını değiştiren evladına karşı kendini sonuna kadar sorumlu hissetmesi; diğeri ise, gencin önceki toplumsal dünyasının kendisi için taşıdığı anlamı tamamen unutmamasının mümkün olmadığıdır. Bir kişi yeni anlamlar ve değerlerin bulunduğu farklı bir dünyaya girdiği zaman dünya görüşünü değiştirmek veya yeniden şekillendirmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu kolay olmamaktadır.

¹³⁸ Barker, Eileen, *age.*, ss.7-8

¹³⁹ *age.*, ss.94-95

Zira dini inanç düzeyinde meydana gelen değişiklikler bir "yeniden sosyalleşme"yi zorunlu kılmaktadır. Ancak bunu gerçekleştirmek ailede gerçekleşen ilk sosyalleşmeden çok daha zordur. Bütün bu nedenlerden dolayı din değiştiren bireyin zamanla anne babasıyla ilişkilerini yeniden kurma eğilimine girdiği görülür.

Bir başka grup anne baba ise, çocuklarının din değiştirmesini olumlu karşıladıkları gibi, üstelik teşvik edici bir tutum da izlerler. Daha ziyade her ikisi de sosyo-ekonomik açıdan yüksek gelir düzeyli bir işte çalışan ve kariyer yapma arzusunda olan anne babalar, genelde evlatları ile yeterince ilgilenmedikleri, onları ihmal ettikleri için tek istedikleri şey çocuklarının kendilerini sevmeleri ve mutlu olmalarıdır. Her ne kadar kendi dini inançlarını terk etmiş olsa da, evlatlarını tamamen kaybetmek istemeyen anne babalar daha esnek ve yumuşak bir tutum sergilerler. Böylece evlatlarına yakın olmaya çalışırlar. Evlatlarının isteklerini her şeyin üstünde tutan ve onların gösterecekleri tepkilerden çekinen anne babalar çocuklarının din değiştirmesini, mecburen de olsa, onaylamak durumunda kalırlar. Bu tür anne babalar, evlatlarının tatmin olacağı bir şey bulmalarına sıcak bakmaktadırlar. Ender bir örnek olsa da, bazı anne babalar birkaç yıl sessiz kaldıktan sonra çocuklarının hayatta olup olmadıklarını bilmediklerini söylemektedirler.¹⁴⁰

Mühtedilerin aileleri ve yakınlarıyla hidayet sonrası yaşadıkları bu problemlerin, İslam'ın ilk yıllarında sahabelerin aileleri ve yakınlarıyla yaşadıkları sorunlarla benzeştiğini görmekteyiz. Omar'ın bu hususta anlattıkları oldukça trajiktir:

“Babam Müslüman olduğumu öğrenince oldukça sert çıkmış ve bana ‘eşcinsel olsam bu kadar çok kızmayacağını söylemişti. Ve benimle yıllarca konuşmadı. Faslı Müslüman olan eşimle evlendiğimde düğünüme gelmedi. Eşimle birlikte ziyaretine gittik, bizimle pek ilgilenmedi. Şu an iki çocuğum var. Babam ismi Muhammed olan çocuğumu çağırırken sırf Muhammed ismini söylememek için onu ‘Mo’ diye çağırıyor.”

Constantia'ın ailesiyle yaşadıkları aynı şekilde trajiktir:

¹⁴⁰ Barker, Eileen, *age.*, s.88

“Babam Müslüman olduğumu öğrenince benimle hiç konuşmamış ve bu tepkisi yedi yıl kadar sürmüştü. Kalp kriziyle tek taraflı felç geçirmiş ve hastaneye kaldırılmıştı. Babamın hastalığı ağır olunca, kardeşlerim onunla fazla ilgilenmemişler, sadece ara sıra ziyarete geliyorlardı. Ben nerdeyse her gün hastaneye babamın yanına gidiyor, onunla ilgileniyordum. Babam konuşamıyordu.(Anlatırken burada ağlıyordu) Bir kâğıt ve kalem istemiş ve benimle yıllarca konuşmadığı halde niçin kendisiyle bu kadar ilgilendiğimi yazmıştı. Kendisini çok sevdiğimi ve yeni inancımın bana bunu emrettiğini söyleyince gözleri dolmuştu. Ve kâğıda bana haksızlık yaptığını yazmış ve vücudunun tek tarafıyla bana sarılmıştı. Bir çocuk gibi ağlıyordu. O’na birkaç kez benimle aynı inancı paylaşmasını söyledim. Gözlerime sevgiyle baktı ve gülümsedi. Ve birkaç hafta içinde babam vefat etti. İnşallah babamın imanla ruhunu teslim ettiğini ümit ediyorum.(Bu cümleleri hıçkırıklarla anlatıyordu)”

Araştırmamıza katılan Patrick bu konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

“Annem ve babam ayrılmışlardı. Ben annemle kalıyordum. Annemle olan ilişkim hiç iyi değildi. Çoğu kez okuldan sonra eve geç geliyordum. Genellikle hafta sonları diskoteğe gider, aşırı alkol alırdım. Annemle sık sık tartışır bazen ona ağır sözler sarf ederdim. İslam’la tanışıp, Müslüman olunca yeni bir kimliğe bürünmüştüm. Yeni kimliğe uyum sağlamam uzun bir süreçten sonra mümkün oldu. Artık eve çok fazla geç gelmiyor, anneme ev işlerinde yardım ediyordum. Annem bendeki bu büyük değişimi fark etmişti. Ve bunun sebebini sorduğu zaman ona Müslüman olduğumu söyledim. Annem o kadar çok şaşırılmıştı ki o an gösterdiği tepkiyi hiç mi hiç unutamıyorum. Bana bütün gücüyle bağırması, üzerime yürümüş ve hatta ilk defa bana el kaldırmıştı. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra annem bana İslam’ı bırakmamı söylemişti. Ben ise ona İslam öncesi Patrick’in geri gelmesini istiyorsa kabul edebileceğimi söyleyince, annem hidayetim sonrası Patrick’teki büyük değişimi gördüğü için tercihini yeni kimlik sahibi Patrick’ten yana yapmıştı.”

Anway din değiştiren kadınlar üzerine yaptığı çalışmada ailelerin din değiştiren kızlarına karşı tepkilerini ele almış ve bu bağlamda şu sonuçları paylaşmıştır:

*“Din değiştirmeyi kabullenme (ilk endişeleri geçtikten ve emniyette olduğundan emin olduktan sonra kabullenme), bazı şüphelerle birlikte kabullenme, kabullenmeye yönelik uğraşlar, kabullenmeye sırt çevirme, ilişkiyi tamamen kesme veya en aza indirme şeklinde tezahür etmektedir.”*¹⁴¹

Başka bir araştırmada ise ailelerin şu tepkilerine yer verilmektedir.

*“Müslüman olmuş çocuklarının evliliği kilisede olmadığı müddetçe kabullenmeyeceğini söyleyen aileler, çocuklarının yeni dini için Allah’a giden farklı bir yol deyip anlayışlı davranan aileler de bulunmaktadır.”*¹⁴²

Bütün bunlar ailelerle ilişkilerin din değiştirme sonrasında çok hassas bir süreçte devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Kore’deki mühtediler üzerine yapılan bir çalışmada ise şu verilere yer verilmektedir:

*“İslam’a girenlerin % 39,7’sinin aileleri ilişkilerinde olumsuz tavır sergilerken bir o kadarının ailesi de (% 39,7) yansız tavır sergilemiştir. Din değiştirme sonrası aileleri ile ilişkileri olumlu seyredenlerin oranı da sadece % 17,6’dır.”*¹⁴³

Amerika’da mühtedi kadınlar üzerine yapılan başka bir çalışmada ise; *“kadınların % 46’sı Müslüman olduklarında ailelerinin tepkisinin negatif ve sıkıntılı, % 23’ de stressiz ve fkesiz olduğunu belirtmiştir.”*¹⁴⁴

İngiltere’de İslam’ı seçenler üzerine yapılmış olan farklı bir çalışmada da; *“anne babanın din değiştirme karşısında (İslam’a giriş)  tür tutum sergilediği*

¹⁴¹ Demir, Zekiye, **agm.**, s.173; Anway, Carol L., *Bir Başka Dünyanın Kızları*, İz yayıncılık, İstanbul 2004, s.76

¹⁴² Demir, Zekiye, **agm.**, ss.174-175; Suleiman, Yasir, **age.**, s.26

¹⁴³ Heon Choul, **age.**, s.144

¹⁴⁴ Anway, Carol L.; **age.**, s.69

kaydedilmiştir: Sessiz kalanlar (% 31);olumlu karşılayanlar (%14) ve aşırı tepki gösterenler (%19)”¹⁴⁵

Din değıştirme konusunda İngiliz ve Alman mühtedilerle yapılan bir araştırmada; İngiliz mühtedi kadınlarının nerdeyse yarıya yakınının ve mühtedi İngiliz erkeklerin de yaklaşık beşte birinin aile bireyleri din değıştirmelerini olumsuz karşılamışlardır.Yine aynı konuda olumsuz tepki veren Alman yakınların oranı ise kadın mühtedilerde üçte bir, erkek mühtedilerde ise yarıdan daha fazladır.¹⁴⁶

Belçika’daki mühtedi kadın ve erkeğin aileleri genellikle bu değışime olumsuz ya da sessiz kalarak tepki vermişlerdir. Olumsuz tepki verenlerin oranı (%96) olumlulardan bir hayli daha fazladır. (Tablo 12 ve 13)

Tablo- 12 Sosyal çevre Tepkisi

İslam'ı kabul ettikten sonra sosyal çevrenizden olumsuz tepki aldınız mı?	Sayı	%
Evet	50	96,2
Hayır	2	3,8
	52	100,0

¹⁴⁵ Köse, Ali, *age.*, ss.186-187

¹⁴⁶ Neumüller, *age.*, s.407

Tablo-13 Hidayet sonrası sosyal çevreden alınan tepki

Müslüman olduktan sonra en çok hangi sosyal çevrenizden olumsuz tepki aldınız?	Sayı	%
Ailemden	20	38,5
Arkadaşımdan	10	19,2
Bütün sosyal çevreden	20	38,5
Tepki almadım	2	3,8
	52	100,0

4.2. Hidayet Sonrası Arkadaş Çevresinin Tepkisi

Kişi için önem arz eden sosyal çevresi içinde ailenin yanında arkadaşlar da önemli bir yere sahiptir. Yeni bir inancı seçme, din değiştirme olayında arkadaş çevresiyle olan ilişki ve arkadaş çevresinin bu olaya bakışı, tepkisinin ne olduğu da önemlidir. Heon Choul Kim'in¹⁴⁷ yaptığı çalışmanın verilerine göre din değiştirme sonrasında arkadaşlarla ilişkilerin %77,9 olumsuz, %17,6 tarafsız ve %4,4 oranında olumlu seyretmektedir.

Araştırmamızın verilerine göre ise, 10 mühtedi arkadaşlarından direkt olarak olumsuz tepki aldığını, 20 kişi ise %57,7 gibi bir oranla bütün sosyal çevresinden olumsuz tepki aldığını belirtmiştir. Buna göre İslam'ı seçen mühtedilerin 50'si, %96,2 gibi çok yüksek oranla sosyal çevrelerinden olumsuz tepki almışlardır.(bkz. Tablo 12 ve 13)

Mühtedilerin bu kadar olumsuz tepki almasında, hidayet ile beraber onların sosyal yaşamlarında meydana gelen değişikliklerinde etkisi vardır. Mesela yeni

¹⁴⁷ Kim, Heon Choul, *age.*, s.148

inançla birlikte gece hayatı, alkol gibi eski alışkanlıklarını terk etmesi ve sınırsız bir yaşamdan, çizgileri, sınırları olan bir yaşama geçmesi mevcut arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde etkili olmuştur.

Din değiştiren kişinin mensubu olduğu yeni dinin inanç değerlerine göre hayata bakış açısında, giyim kuşamında, yeme içmesinde eğlencesinde kısacası hayatının birçok alanında değişiklikler olması doğal bir sonuçtur. Yeni bir dini kimlikle beraber, mevcut arkadaş ilişkilerini gözden geçirip belki de, yeni arkadaş çevresi edinme noktasında ilk adımı atacaktır.¹⁴⁸

Bu konuda Mathias şunları söylemektedir:

“İslam’ı seçtikten sonra yeni kimliğimle eski arkadaşlarımla paylaştığım birçok ortak paydamı kaybettiğimi anladım. Çünkü hayata bakışlarımız, yaşam tarzlarımız artık çok farklıydı. Bunu rahatlıkla hissedebiliyordum. Ve bu hissiyat beni yeni Müslüman arkadaşlar edinmeye sevk etti.”

Belçikalı mühtedilerden erkeklerin ve kadınların İslam’ı seçtikten sonra arkadaşlık ilişkilerine bakıldığında, “*eski arkadaşlarımla beraber yeni arkadaşlar edindim*” diyenlerin yanı sıra “*eski arkadaşlarımı kaybettim, onların yerine yeni Müslüman arkadaşlar edindim*” diyenlerde olmuştur.

5.Mühtedilerin İçinde Yaşadıkları Batı Toplumunda Yadırgandıkları/Eleştirildikleri /Tepki Aldıkları Konular

Araştırmamıza katılan, kadın-erkek 52 Belçikalı mühtediden 50’si, hidayet sonrası inançları hakkında, yeni kimliklerinden dolayı çevreleri tarafından yadırgandıklarını, olumsuz manada eleştirildiklerini söylemişlerdir. Çalışmamıza katılan 33 mühtedi kadından 32’si başörtülüdür ve en çok kıyafetlerinden özellikle de başörtülerinden tepki ve eleştiri aldıklarının belirtmişlerdir. Zira mühtedi kadınların

¹⁴⁸ Demir, Zekiye, **agm.**, s.176; Süleiman, Yasir, **age.**, s.30

giyim kuşamlarıyla, din değıştirdikleri açık bir şekilde toplumca fark edilmektedir. Nitekim yeni dinin bir değeri olarak başörtüsü, kadınların dini tercihini en açık biçimde gösteren bir semboldür.

Nitekim Constantia'nın şu ifadeleri hidayet sonrası karşılaştığı sıkıntıyı şöyle anlatıyor:

“Özel bir sağlık sigortasında memur olarak çalışıyor ve müşterilerle birebir görüşmelerde bulunuyordum. Müslüman olduğumu iş yerinde söylememiştim. Ta ki başörtüsü takıncaya kadar. Amirim beni odasına çağırdı. Ona İslam'ı seçtiğimi söyleyince çok şaşırđı. Şaşkınlığı biraz üzerinden attıktan sonra, İslam'ı seçmemin kendi tercihim olduğumu, ancak başörtüsüyle çalışmamın imkânının olmadığını söyledi. Ve eğer başörtüsü çıkarırsam işime devam edebileceğimi söyledi. Kabul etmeyince beni müşterilerle görüşülmeyen arka büroda bir yere yönlendirdi. Orada ise psikolojik bir baskıya maruz kaldım. Kimse bana selam vermiyor, konuşmuyordu. Daha fazla dayanamadım ve işyerinden istifamı vererek ayrıldım”

Başka bir mühtedi Eva ise şunları aktarmıştır:

“Müslüman olduktan sonra mahalledeki komşularımın, sokaktaki insanların kılık-kıyafetinden ve özellikle başörtümünden ötürü bana iyi bakmadıklarını, adeta bir hınç beslediklerini bakışlarından anlayabiliyordum”

Netice olarak hidayet sonrası Belçikalı erkek mühtedilerin daha çok yeni inanç sebebiyle, Belçikalı kadın mühtedilerin ise kıyafetlerinden özellikle başörtülerinden dolayı eleştirilere ve olumsuz anlamda tepkilerle karşılaştıkları söylenebilir. Çünkü mühtedi kadınlar erkek mühtedilere göre toplum tarafından daha çabuk fark edilmektedir. Zira başörtüsü İslam'ın bir sembolüdür ve bu batı toplumunda gayet iyi bilinmektedir. Dolayısıyla başörtülü mühtedi bir kadın yaşadığı çevresi ve toplumca kolayca tanınabilmektedir. Erkek mühtediler için bu fark edilme süreci daha uzun sürebilmektedir.

6. Hidayet Öncesi Hayattan Kalan Alışkanlıklar

İnsan doğup büyüdüğü kültürel çevrenin etkisinde hayatını şekillendirir. İnsanın din değiştirme yoluyla olsa da, kısa sürede kültürel çevresinin izlerini silmesi, yeni kimliğinin gereklerine göre bir hayata uyum sağlaması hiç de kolay değildir. Kişisel ve çevresel faktörlere göre, her yeni mühtedinin uyum süreci farklılık gösterir. Kimisi yeni kimliğin getirdiği değişime daha hızlı ayak uydururken, kimisi de uzun ve sıkıntılı bir sürecin ardından yeni kimliklerine uyum sağlayabilmişlerdir. Mühtedilerin yeni dinin gereklerini uygulamada farklılıklar göstermesi oldukça doğaldır. Din değiştirme öncesi hayata ait kalan alışkanlıkları iki gruba ayırmak mümkündür:

- Dinen yasak olan alışkanlıklar (alkol, kumar gibi)
- Kültürel alışkanlıklar (Noel kutlaması, doğum günü gibi)¹⁴⁹

Bu kapsamda araştırmamızda Belçikalı mühtedilerin hidayet öncesi hayatlarından yeni kimliklerine ters düşen hangi alışkanlıklarını terk edemedikleri ve hali hazırda yapmaya devam ettikleri bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Böyle bir ayırımdan hareketle, ilk bakışta dinen açıkça yasaklananlardan daha çok mühtedilerin kültürel alışkanlıklara devam etme olasılığının daha fazla olduğunu söylenebilir. Yapılan bazı araştırmalarda, bu konunun da kültüre karşı duyarlı olduğunu göstermektedir. Nitekim 1985 yılına ait bir araştırmada, Koreli mühtedilerin çoğunun (neredeyse dörtte üçü) hidayet sonrası da dinin haram kıldığı yeme (domuz), içme (alkol) alışkanlıklarına devam ettikleri gözlenmiştir. Koreli mühtediler için bunlar adeta bir inançtan daha ziyade kültürel bir alışkanlık olarak görülmektedir.¹⁵⁰ Belçikalı mühtedilerde ise bu oranın Koreli mühtedilere nazaran oldukça düşük olduğunu görmekteyiz. Nitekim araştırmaya katılan 52 kişiden sadece 1'i bu türden alışkanlıklarına devam ettiğini belirtmiştir. Buradan hareketle şu çıkarımda bulunulabilir: Belçikalı mühtediler hidayet sonrası dinen daha yoğun bir

¹⁴⁹ Demir, Zekiye, *agm.*, s.178

¹⁵⁰ *agm.*, s.178; Kim, Heon Choul, *age.*, s.23

hassasiyet göstererek, yeni dinlerinin yasak kabul ettiği alışkanlıklarını terk etmişlerdir.

Doğum günü ve anneler günü kutlamaları, yılbaşı kutlaması batı kültürü için önemli bir kültürel öğedir. *“İngiltere’de ve Almanya’da yapılan bir çalışmada bu gibi alışkanlıkların bir kültür olarak görüldüğü, mesela katılımcıların yarısından fazlasınca yılbaşının dini bir ritüel olmaktan çok aileleri bir araya getiren bir gelenek olarak görüldüğü ve bu tür kutlamaların yeni inançlarına aykırı olmadığı fikrini taşıdıkları ifade edilmektedir.”*¹⁵¹

Bu çalışmada da 52 kişiden 15’i (%28,8) hidayet sonrası kültürel alışkanlıklarını büyük oranda sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bazıları bunu aileleriyle ortak bir zeminde bir araya gelmek için bir fırsat gördüklerinden ve bunların dinî bir hüviyet taşımadığı düşüncesiyle kutlamaya devam ettiklerini ve bunda bir beis görmediklerini belirtmişlerdir.

7. Yeni Kimliğin Tezahürü: İbadet Hayatı

İslam dininde periyodik olarak yapmakla sorumlu olunan günlük (günde 5 vakit namaz gibi), haftalık (cuma namazı gibi), yıllık -bayram namazları, yılda bir ay oruç, yine yılda bir defa kurban ve zekât gibi- ibadetler vardır. Sadaka vermek ve Kur’an okumak gibi isteğe bağlı olan ibadetler de vardır. Orucun belki de en zor ibadetlerden birisi olduğu söylenebilir. Nitekim batılılar, Avrupa’da yaşayan Müslümanların ramazan ayında tuttıkları oruç ibadetinde akşama kadar su dahi içmediklerini öğrendiklerinde oldukça şaşırırmaktadırlar. Hatta bazısı tecrübe etmek adına oruç tutmayı denediklerini belirtmiştir. Bütün ilahî dinlerde oruç ibadetinin farklı şekillerde var olduğunu biliyoruz. Bu açıdan oruç, dinî tecrübenin hissedilmesi, yaşanması adına önemli bir ibadettir. Oruç diğer ibadetlerden farklı olarak nefsin terbiye edilmesi, sabrın öğrenilmesi adına önemlidir. Bu araştırmaya katılan

¹⁵¹ Demir, Zekiye, **agm.**, s.178; Neumüller, **age.**, s.149

mühtedilerin hidayet sonrası en düzenli yaptığı ibadetin Ramazan orucu olduğunu görmekteyiz. Mühtedilerin tamamı Ramazan orucunu tuttuklarını belirtmişlerdir. Oruç ibadetinin namaz ibadetine göre daha düzenli olmasında, namaz ibadeti için mekân ve zamanla ilgili karşılaşılan sorunlar etkilidir. Ayrıca orucun 1 ay ile sınırlı olması, namazın ise her gün 5 vakit olması da başka bir etkendir.

En düzenli yapılan ikinci ibadet ise 5 vakit namazdır. Bütün inançlarda aşkın ilahi güç ile irtibat kurma, dua etme kapsamında çeşitli dinî merasimler, ayinler vardır. Bu kapsamda İslam dininde namaz en önemli dinî merasimdir. İslam inancına göre olmazsa olmaz konumunda olan namaz, kulun Allah'a en yakın olduğu yer olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı, mühtedilerin hidayet sonrası hayatlarında namaz kılma ile ilgili durumları önem arz etmektedir. Sadece 2 mühtedi 5 vakit namazı düzenli olarak bazı gerekçelerle -işyerinde müsait bir yer ve zaman bulamadıkları için- kılamadıkların ifade etmişlerdir. (Tablo 14)

Tablo- 14 Hidayet sonrası İbadet hayatı / Namaz kılma oranı

<i>Hidayetinizden sonra 5 vakit Namazı kılıyor musunuz?</i>	Kişi	%
Evet	46	88,5
Hayır	2	3,8
Bazen	4	7,7
	52	100,0

8. Mühtedilerin Hidayet Sonrası Yeni Dinlerinde En Çok Zorlandıkları Konular

Mühtedilere kabul ettikleri yeni dinleri, ibadet ritüelleri, emir ve yasaklarıyla adeta yeni bir hayat sunmaktadır. Doğal olarak mühtedilerin bu yeni hayata uyum

sağlamada, yeni dinlerinin gereklerini uygulamada bazen zorlanmaları ihtimal dairesi içinde yer alır. Bunları kişisel zorluklar ve toplumsal zorluklar olmak üzere iki grupta ele alabiliriz. Kişisel zorluklar daha çok yeme-içme ve giyinme gibi alışkanlıklarında kendini gösteren değişimlerde ve namaz, oruç gibi bireysel anlamda ibadetlerini yerine getirmede tezahür etmektedir. Mühtedi toplumsal zorluklarla ise, yeni hayat biçimine göre yaşayabilme kadına kendi iradesinin dışında, uygun iş, eş, arkadaş ve ibadet ve eğlence yeri bulamama, helal gıda temininde sıkıntılar gibi çevrenin uygun olmaması gibi durumlarda karşılaşabilmektedir. Araştırmamıza katılan Belçikalı mühtediler bazen bireysel zorluklarla karşılaştıklarını ama daha çok toplumsal sorunlarla mücadele ettiklerini belirtmişlerdir.

Mesela yeni dinleri hakkında eğitim alma, ibadetlerini yapabilmek için uygun ortam bulma ve helal gıda temini, evlenmek için uygun eş, İslam'a uygun giyinme, çalışma ortamı, İslam'ın koyduğu sınırlar içerisinde eğlence, yüzme gibi sosyal faaliyetlere katılım genel itibariyle mühtedilerce en çok zorluk çekilen konulardır.

Kadın mühtediler en çok İslam'ın ön gördüğü bir giyinme konusunda zorluk çektiklerini belirtmektedirler. Bu zorluk Müslüman kadın mühtediler için kendisini her alanda hissettirir. Bazen sokakta, okulda, iş yerinde kadın mühtediler bu sıkıntıyı yaşadıklarını hissettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların bu giyinme sorunu, görünüşte kişisel bir sorun gibi gözükse de sonuçları açısından toplumsal boyutları da olan bir durumdur.

Daha önce yukarıda anlatılan Constantia'nın iş yerinde ne kadar zorlandığı, dışlandığı ve istifa etmek zorunda kaldığı burada bir kez daha hatırlanabilir.

9. Mühtedilerin Hidayet Sonrası İslam'la İlgili Faaliyetleri

Mühtedilerin yeni dini yaşamlarına devam ederken dini hizmet faaliyetlere ne oranda katıldıkları ayrı bir merak konusudur. Belçikalı mühtedilerin %73'ünün İslam'ı anlatmak ve daha iyi temsil etmek adına başka mühtediler ve Müslümanlarla birlikte çeşitli çalışmalar yaptıkları verisine ulaşılmıştır. Bazen Anvers'deki "De

Koepel’’ camiinde, bazen evlerde küçük gruplar şeklinde, bazen ise sanal âlemde oluşturulan sitelerde bu çalışmalarına devam etmektedirler.(bkz. Tablo 15)

Tablo- 15 Hidayet sonrası mühtedilerin İslam’ı tebliğ Çalışmaları

<i>Hidayetinizden sonra diğer mühtedilerle birlikte çalışmalarınız oldu mu?</i>	Sayı	%
Evet	38	73
Hayır	14	27
	52	100,0

‘‘De Koepel’’ camiinde Belçikalı mühtedilerin camii derneği çatısı altında yaptığı çalışmalar bir hayli yoğundur. Bu çalışmalar kapsamında hapisanelerdeki mahkûmlara yönelik spor aktiviteleri, cuma namazlarında hutbelerin Felemenkçe okunması, yazılı ve görsel medyanın da katılımlarını sağlayarak yapılan cami açık kapı günleri ile İslam’ın ve Müslümanların daha iyi ve doğru tanıtılmasını gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda yeni Müslüman olmuş mühtedilerin yeni dinlerini öğrenmesi ve de Belçikalılara İslam’ı daha doğru tanıtmak için seminerler, paneller düzenlemektedirler.

Yine bazı mühtedilerin evlerinde bir araya gelerek yaptıkları sohbetlere, kitap okumalarına İslam’a karşı ilgi duyan arkadaşlarını davet ederek onların da İslam ile tanışmalarında, yeni bir kimlik kazanılmasında belki de önemli bir hizmeti üstlendiklerini söyleyebiliriz.

SONUÇ

21.yüzyılda Dünya genelinde özellikle nüfus yoğunluğu olan Çin, Amerika ve Avrupa'da insanların dini inançlara ilgilerinin arttığı yönünde tespitler yapılmaktadır. Günümüz insanı kafasına takılan bazı sorular için bir arayış içine girmiş ve soruların cevaplarını dini inanç sistemleri aramaya başlamıştır. Bu da dinin ilmi araştırmalara konu olmasını sağlamış, böylece dini araştırmaları esas alan bilimlerin ortaya çıkmasına imkân hazırlamış ve kısa sürede gelişmesini sağlamıştır. Böylece dinin toplum, siyaset, uluslararası ilişkiler, ahlaki değerler ile olan bağları yeniden gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Yani din insanlığın gündemine daha güçlü bir şekilde girmiş, bunun neticesinde insanlar dine bir yöneliş eğilimine girmişlerdir. Aynı şekilde günümüz dünyasında insanların karşılaştığı ve üstesinden gelmeye çalıştığı bir takım problemlerde her türlü izimler, düşünce akımları fikirlerini ve çözüm yollarını ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda dinlerin bu sorunlara bakış açısı ve yaklaşımları insanlarda ayrı bir ilgi, merak oluşturmuştur. Bu gibi etkenlerle dine bir yaklaşım içinde olan insanlar aynı zamanda farklı dini inançları da araştırmaya öğrenmeye ilgi duymaya başlamışlardır.

Bu çalışmada, din değiştirme süreci ele alınmış, bu süreçle ilgili olarak, hidayette etken unsurların neler olabileceği, günlük hayatta tutum ve davranışlarda bir rolünün olup olmadığı, hidayet sonrası ne gibi zorluklarla karşılaştıldığı, mühtedilerin sosyal çevreleri ile olan ilişkilerinin durumu, 52 Belçikalı mühtedi ile yapılan anket ve mülakat çalışmasından elde edilen veriler çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmamızla ilgili olarak bazı bulguları başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

* Din değiştirme yaş aralığının 26 kişi ile daha çok 17-28 olduğu görölmüştür. Bu da bize yaşça daha genç olanların ileri yaştaki insanlara oranla yeni bir dini seçmede daha istekli ve meraklı olduklarını göstermektedir.

* Mühtedilerin farklı meslek sahibi oldukları (memur, işçi, işveren, öğrenci, emekli gibi) belirlenmiştir. Bu durum toplumun içerisindeki her meslek grubundaki insanların bazen bir arayış, bazen bir etkilenme gibi farklı nedenlerle dine yöneldiklerini ortaya koymaktadır.

* Mühtedilerin İslam'ı seçmelerinde farklı etkenler bulunmaktadır. Müslüman arkadaş, komşu, tanıdık veya grup, manevi bir arayışla okunan kitaplar ve yapılan araştırmalar, medya-internet, evlilik, kimlik bunalımı, dramatik tecrübeler ve eski dine tepkiler gibi etkenler hidayet sürecinde öne çıkmaktadır. Hangi sebeple İslam'dan etkilenmiş olunursa olsun, mühtedilerin esas anlamda uzun bir süreç olan yeni dinin araştırılması ve öğrenilmesi İslam'ın tam manasıyla tercih edilmesinde önemli bir yere sahiptir.

* Din değiştirmede etken unsurlarda eğitim durumunun kayda değer bir etkisini olmadığı söylenebilir. Nitekim lise mezunu mühtedilerde okunan kitaplar ve araştırmalar unsurunun yükseköğrenim mezunu mühtedilerden az da olsa fazla olduğu verisine ulaşılmıştır. Aynı şekilde yükseköğrenim mezunu mühtedilerde okunan kitaplar ve araştırmalar unsurunun, Müslüman arkadaş veya gruptan etkilenme unsurundan daha az olduğu görülmüştür.

* Belçikalı mühtedilerin en fazla sosyal çevrenin etkisiyle İslam'ı seçtikleri görülmektedir. Sosyal çevre ve diğer etkenlerin sonucunda mühtediler yeni dinleri üzerinde araştırma ile hidayet süreçlerini tamamladıkları sonucuna varılmıştır.

* Bir dinden yeni bir dine geçiş, kişilikte büyük ölçüde gerçekleşecek bir değişikliği gündeme getirir. Tabii bu değişimin boyutları önceki dinle yeni din arasındaki farklılıkların mahiyetine de bağlı olacaktır. Araştırmamıza katılan mühtedilerin çoğunluğunun önceki inancı Hıristiyanlık kültürüdür. İslam hayatın kendisini ilgilendiren konularda Hıristiyanlıktan çok farklı ve kesin prensipler, ilkeler ortaya koyduğu için mühtedilerde temel dinî kimlikte büyük ölçüde bir değişim meydana gelmektedir.

* Mühtediler Belçika'daki Müslümanların İslam'ı temsil konusunda iyi bir örnek olarak yetersiz görmektedirler. Buna rağmen İslam'ı seçme unsurlarında en

fazla sosyal çevrenin etken olması, temsil gücünün ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

* Mühtedilerin çoğunluğunun İslam'dan önce Hıristiyan Katolik oldukları ve inançlarının günlük hayatlarında etkisinin olmadığı, rutin bir eylemden öte gitmediği hatta kiliseye gitmenin kültürel bir olgu olarak görüldüğü söylenebilir.

* Hidayet öncesi İslam ve Müslümanlarla ilgili düşünceleri genelde olumsuzdur. Bunda batılı görsel ve yazılı medyanın İslam hakkındaki yayınlarının olumsuz olması en büyük etkendir.

* Mühtediler hidayet sonrası başta aileleri ve arkadaşları başta olmak üzere sosyal çevrelerinden olumsuz tepki almışlardır. Bu tepkiler inanç konusunda olduğu gibi en çok ibadet, giyim kuşam konularında ortaya çıkmaktadır. Bunun neticesinde mühtedilerin aileleri ve yakın çevreleriyle ilişkileri konusunda bir takım sorunları ve kaygıları bulunmaktadır.

* Belçikalı mühtedilerin yeni bir isim alma oranına bakıldığında; büyük çoğunluğunun yeni bir isim aldığı görülmektedir. Yeni ismini ise daha çok Müslüman arkadaş çevresinde kullanmaktadır. İsim değişikliğine gidilmemektedir.

* Mazeretleri olanlar dışında mühtedilerin büyük çoğunluğu Ramazan orucunu tuttıklarını, günlük beş vakit namazı eda ettiklerini, her yıl zekâtlarını verdiklerini belirtmişlerdir. Kısacası oruç, günlük beş vakit namaz, zekât, sadaka, sohbet ve zikir, Kuran okuma gibi ibadetlerin günlük hayatlarında var olduğu anlaşılmaktadır.

* Mühtedilerin günlük hayatında kısmen veya tamamen değiştiklerini belirttikleri önemli konuların yeme- içme alışkanlıkları, kılık kıyafet, ibadet anlayışı, eski alışkanlıkları terk etme gibi konular olduğu gözlemlenmiştir.

* Hidayet sonrası mühtedilerin İslam'ın yasaklamış olduğu, eski alışkanlıklarını büyük oranda terk ettikleri, ancak önceki yaşamdan kalan bazı kültürel alışkanlıkların korunduğu, hali hazırda devam ettirildiği görülmektedir.

* Yeni bir dinle birlikte mühtedilerin özellikle yaşadıkları çevrede bazen helal yiyecek bulamama, eğlenme (yüzme gibi bir takım sosyal faaliyetler) ihtiyacını karşılayamama, evlenme isteğinde uygun eş konusunda zorlanma, ibadetlerin yerine getirilememesi gibi güçlükler yaşadıkları görülmüştür.

Bazı mühtedilerin hayat hikâyeleri, onların hayatın anlamı, ölüm ve benzeri gibi konulardaki sorulara cevap arayan aktif, sürekli ve zahmetli bir arayış süreci yaşadıklarını, eski inanç ve hayat şekillerini gözden geçirdiklerini gösterir. Bu insanlar kendilerini rahatsız eden entelektüel problemleri neticede İslam'ı kabul etmekle aştıklarını; çünkü İslam'ın kendilerine hayatın bütününe kapsayan bir felsefe sunduğunu, ölüm ötesinde bir dünya vaat ettiğini ve bununla ilgili olarak insana sorumluluk yüklediğini, “insanın bu dünyadaki yeri nedir?” gibi sorulara cevap verdiğini belirtmektedirler.

Mühtediler ile ilgili araştırma konusu oldukça ilginç ve dikkat çekicidir. Her geçen gün ihtida olgusu farklı zaman ve mekânlarda farklı şekillerde var olacaktır. Sosyal medya alanındaki gelişmeler belki daha fazla mühtediye ulaşma imkânı sunmasıyla, çok farklı ve yeni bulgular elde etme fırsatı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Niyazi ve Çapçioğlu, İhsan (ed.) (2008). Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay.
- Anway, Carol L. (2004) Bir Başka Dünyanın Kızları, İz yayıncılık, İstanbul.
- Argyle, Michael ve Beit-Hallahmi Benjamin (1992) “Yaş ve Din”, çev. A.Kurt UÜİFD, s.4.
- Arı, Aydoğan ve Karabulut, Yusuf (2011) Neden Müslüman Oldum? İhtida Öyküleri, DİB Yayınları, Ankara.
- Aslan, Adnan (2001) “Küreselleşme ve Din”, Küreselleşme ve İslam Dünyası Üzerine, İSAV Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Atak, Hasan (2011) “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme” Current Approaches in Psychiatry.
- Aydın, M.Zeki ve Yardım Müşerref (2008) Belçika’da İslamofobi ve Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık. C.Ü ilahiyat Fakültesi Dergisi XII/1 ss.8-26.
- Aydın, Mehmet Zeki ve Manço, Altay (2002) “Belçika'daki Türk Yerleşiminin Sosyal, Ekonomik ve Tarihî Boyutları” Belçika’da Türkler, Brüksel, s.868.
- Bainbridge, William S. (1992), "The Sociology of Conversion", Handbook of Religious Conversion. (eds.) H.Newton Malony and Samuel Southard, Birmingham, Alabama, Religious Education Press, 1992, ss.178-191.
- Bal, Hüseyin (2002) Kent Sosyolojisi (2. Baskı), Fakülte Kitabevi, İsparta.
- Barker, Eileen (1987) "Bringing Them In: Some Observation on Methods of Recruitment Employed by New Religious Movements", New Religious Movements and the Church, (eds.) Geneva, s.22.
- Baumeister, R.F. (1986) Identity: Cultural Change and the Struggle for Self, Oxford: Oxford University pres.
- Bayyigit, Mehmet (ed.) (2013) Din Sosyolojisi, Konya.
- Beit – Hallahmi, B. (1989) Prolegomena to the Psychological Study of Religion, London Associated University Press.
- Bozkurt, Veysel (2004) Değişen Dünyada Sosyoloji, AlfaYay., İstanbul.
- C.Sagesser ve V. De Coorreyter (2000) “Cultes et Laicite en Belgique” , Dossier du CRISP, Bruxelles.
- Canatan K. (1995) Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan yayınları. İstanbul.
- Canatan, Kadir (2007) “İslamofobi ve Anti-İslamizm- Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım”, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, ed. Kadir Canatan ve Özcan, Hıdır, Eskiyei Yay., İstanbul.
- Cardini, Franco (2004) Avrupa ve İslam (çev. Gural Koca), Literatür Yay., İstanbul.
- Clark, G. K. (1962) The Making of Victorian England, Mass: Harward University Press.

- Clark, W.H. (1958) *The Psychology of Religion*, NY: Macmillan.
- Converts in Britain and Germany, Saarbrücken, Scholars' Press.
- Coser, Rhea ve Steffan, Nock (1983) *Introduction Sociology*, HBJ.
- CRE ve IRFAM. (2000) Manço, A. (yönetiminde) *Sociographie de la population turque et d'origine turque : 40 ans de présence en Belgique (1960-2000). Dynamiques, problématiques, perspectives*, Brüksel.
- Cuillier, A. (1972) *Sociologie des Religions*, Paris.
- Çelik, Celalettin (2005) *İsim Kültürü ve Din*, Çizgi yayınevi, Konya.
- Çelik, Celalettin (2006) "Kültürel Sembol Sistemi Olarak isimler: isim Sosyolojisine Giriş" Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6 Sayı 2 Temmuz-Aralık, s.42.
- Dassetto F. (1997) *Facettes de l'Islam Belge* Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.
- David, Kerr (1981) *The Problem of Christianity in Muslim Perspective*.
- Demir, Zekiye (2013) "Din Değiştirmede Cinsiyet Rolü: Belçika Örneği" Milet ve Nihal 10.cilt. ss.158-160-172-173.
- Den Exter J. ve Kutlu E. (1993) "Emirdag: over de effecten van migratie op een Turks district", *Migranten studies*, n°4.
- DPT (1989), *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, No: 2 165-Ö.K: 338, Nisan. Ankara: dpt Yayınları.
- Durkheim, E. (1998) "Din Sosyolojisi ve Bilgi Teorisi", *Din Sosyolojisi Derleme*, Y. Aktay ve M.E. Köktaş, Vadi Yay., Ankara, s.140.
- Durkheim, Emile (2009) *Dini Hayatın İlk Şekilleri*, TDV, Ankara.
- Dursun, Ahmet, Hidayet: "Dine Yöneliş Zamanı" *Köprü Dergisi* 91.sayı 2005, s.3.
- Earl H. Furgeson (1965) "Why I Embraced Islam", *Muslim News International*, January, ss. 29-30.
- Earl H. Furgeson (1965) "The Definition of Religious Conversion", *Postoral Psychology*, ss.8-16.
- Elmalılı, Hamdi (1999) *Hak dini Kuran Dili*, Akçağ yay. İstanbul.
- Employed by New Religious Movements (1992) New Religious Movements and the Church*.
- ENAR Dergisi (2010) Haziran sayısı, Brüksel. s.23.
- Er, Tuba (2009) *Avrupa'da İslam imajı ve Müslüman kadının Konumu*, (Yüksek Lisans tezi), Bursa.
- EUMC (2006) *Les Musulmans au Sein de l'Union Europeenne: Diserimination et İslamophobie* ss.59-63
file:///C:/Users/%C4%B0lahiyat/Downloads/156-Manifestations_FR.pdf
- Fichter, Joseph (1990) *Sosyoloji Nedir?* (Çev.: Nilgün Çelebi), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Gartrell C.D. ve Z. Shannon (1993) "Contacts, Cognitions , and Conversion: A. Rational Choice Approach", *Review of Religious Research*, *Les Cultes en Belgique et l' Argent des Pouvoirs Publics*, Bruxelles.

- Gartrell, C.D. and Z.Shannon (1993) "Contacts, Cognitions, and Conversion:A Rational Choice Approach" Journal of Nervous and Mental Disease, s.10.
- Giddens, Anthony (2004) Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Giddens, Anthony (2012) Sosyoloji, çev. Cemal Güzel, Kırmızı Yay. İstanbul.
- Gillespie, V.B (1991) The Dynamics of Religious conversion, Alabama: Religious Education Press.
- Goody, Jack (2005) Avrupa'da İslam Damgası, çev. Şehabettin Yalçın, İstanbul: Etkileşim Yay.
- Gölcük, Şerafettin (1999) Din ve Toplum, Esra Yay. Konya.
- Günay, Ünver (1981)"Türkiye'de Dini Sosyalleşme", Din Eğitimi Semineri, Ankara.
- Günay, Ünver (2014) Din Sosyolojisi, İnsan Yay. İstanbul.
- H.Newton Malony ve Samuel Southard (1992) Birmingham, Religious Education Press, Alabama.
- Hadzhi, Mustafa Alish (2007) Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları (Bulgaristan Örneği), Marmara Ün, Sosyal Bil. Ens. yayınlanmamış doktora tezi.
- Hall W. (1995) "Batı Avrupa'da Türk Göçmenleri" Bainbridge, Dünyada Türkler Say Yay. İstanbul.
- Heirich, Max (1977) "Change of Heart : A Test of Some Widely Held Theories about Religious Conversion", American Journal of Sociology, ss.83-653-680.
- Henslin, H.M. (1996) Essentials of Sociology, A.Down-to-Earth Approach,Ally and Bacon.
- Heon, Choul Kim (2003) Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Hıdır, Özcan (2012) Avrupa'da Müslüman Olmak, Hayat Yay. İstanbul.
- Hökelekli, Hayati (2010) Din psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
<http://www.diyamet.be> (12/08/ 2015).
<http://www.pewforum.org/faith-in-Flux.aspx> (18/08/2015).
<http://www.pewforum.org/Faith-in-Flux.aspx> (13/05/ 2016).
<https://wikikids.nl/België> (15/09/2017).
- Info-Türk (1987) Intégrisme islamique en Turquie et immigration, Brüksel.
- Info-Türk et CESRIM (1992) Manço, Altay ve Manço,Ural yön., Turcs de Belgique. Identites et Trajectoires d'une Minorite, Brüksel, s.288.
- Introigne, Massimo , "The Future of Religion and New Religions", 15-17 Haziran 2001 tarihlerinde İsveç'te düzenlenen The Future of Religion konulu sempozyumda sunulan tebliğ.
- Johnstone, Ronald L. (1983) Religion in Society: A Sociology of Religion, 2nd edition, New Jersey, Prentice-Hall Inc.
- Karabaşoğlu, Metin (2000) Yollarda İhtida Öyküleri, Kara Kalem yayınları, İstanbul.
- Kavakçı, Merve (2008) Batıda Müslüman Olmak, Beyan yayınları, İstanbul.

- Kesen Kurçak, Ayşe (2012) Türkiye’de Din Değişirme Üzerine Yapılan Çalışmaların Sosyolojik Analizi, K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi.
- Kıray, Mübeccel (1999) Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Bağlam Yay. İstanbul.
- Kim, Heon Choul (2003) Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı, Kaynak Yay. İstanbul.
- Kirman M.A. (2004) "Din Değişirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", Dini Araştırmalar, cilt.VI, ss.75-85-88.
- Kirman, M. Ali (2003) “Küresel Bir Olgularak Din Değişirme ve Aile Kurumuna Etkisi”, Dinî Araştırmalar, C.6, Sayı 17, Eylül-Aralık.
- Kirman, M.Ali (2004) Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yay. İstanbul.
- Korkmaz, Arif (2011) Göç ve Din (İsveç’teki Kululular Örneği), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Köse, Ali (1997) Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psikososyolojik Bir İnceleme, İsam Yay., İstanbul.
- Köse, Ali (2012) Neden İslam'ı Seçiyorlar, İz yay., İstanbul.
- Köse, Ali (2000) “İhtida”, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 21, İstanbul, s.555.
- Kurt, Abdurrahman (2012) Din Sosyolojisi, Sentez Yay., İstanbul.
- Lofland, j. ve N.Skonovd (1981) “Conversion Motifs”, Journal for the Scientific Study of Religion, ss.4-373
- Lofland, J. and R.Stark (1965) “Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective”, American Sociological Review, s.30
- Lundberg, G.A., Schrang, C.C. ve Larsen, O.N. (1970) Sosyoloji, çev. Ö.Ozankaya ve Ü.Gürkan, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını No: 19, Ankara, s.152.
- Macionis, John J. (1995) Sociology, 4'h edition, New Jersey: New Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Manço, Aliayet Ural (2003) "Les Turcs en Belgique: le Repli Communautaire comme Dynamique Bruxelles.
- Manço A.U. (2000) Voies et voix musulmanes de Belgique, Editions des Facultes Universitaires Saint-Louis, Bruxelles.
- Manço, Altay (2000) Sociographie de la Population Turque et d'Origine Turque de Belgique, Ed. Europeennes, CRE, Brüksel.
- Manço, Ural ve H.Bouhoute (2003) L’İslam, Vous Connaissez, En collaboration avec EMB et du Ministère de l’Enseignement, Bruxelles.
- Manço, Ural (2000) Les musulmans de Belgique et d’Europe, Ed. Europeennes, CRE, Bruksel
- Mardin, Şerif (1986) Din ve İdeoloji, İletişim Yay., İstanbul.
- Marlett, Jeffrey D. (1997) "Conversion Methodology and the Case of Cardinal Newman", Theological Studies, Vol.58, Issue 4, December 1997, ss.669-715

- Marques-Balsa C. (1979) "Situation scolaire des enfants des travailleurs etrangers", Recherches sociologiques, n° 2.
- Marx, K. Ve Engels, F. (1998) "Din ve İdeoloji", Din Sosyolojisi Derleme, Y. Aktay, M.E. Köktaş, Vadi Yay., Ankara, , s.120.
- Massey D. S. (1993) "Theories of International Migration: Reviewand Appraisal", Population and Development Review, cilt 19, n° 3.
- Meadow R. Kahoe (1984) Psychology of Religion, London: Harper and Row.
- Mensching, Gustav (2004) Dini Sosyoloji, çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay. Konya.
- Mensching, Gustav (2006) "İslam'ın Sosyolojisi", çev. Ahmet Çekin, İslami Araştırmalar, c.19, s.4.
- Migrations Societe (1992) Dossier Immigres de Turquie, cilt 4, n° 20.
- Murad, Abdulkakim "Geçmiş Duyulan Özlem Olarak Hidayet: Büyük Misakın Uzantısı", Köprü Dergisi, 2005, sayı 91.
- Murad, K. (2005) İslamic Movement in the West, Leicester: Islamic Fondation.
- Nayer A. (1991) La Discrimination dans l'acces à l'emploi et l'integration Professionnelle en Region Bruxelloise, Brüksel: CERP, Universite Libre de Bruxelles.
- Neumueller, Caroline A. (2013) The 21st Century New Muslim Generation.
- Nonneman et Ark. (1992) Muslim Communities in the New Europe, Ithaca: Reading.
- Okkerse, L. ve Termote A. (2009) Statistische Studiën nr 111: Hoe Vreemd is Vreemd op de Arbeidsmarkt / Etudes Statistiques n° 111: Singularité des Etrangers sur le Marché de l'Emploi, Bruxelles: Nationaal Instituut Voor de Statistiek / Institut National de la Statistique, s.52.
- Özdemir, Ali (2008) Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar Beta yayın, İstanbul.
- Özgüden D. (1984) Portrait de l'immigration de Turquie, Info-Türk, Brüksel.
- Parrucci, D. J. (1968) "Religious Conversion: A Theory of Deviant Behavior", Sociological Analysis, ss.29-145-154.
- Peker, Hüseyin (2000) Din Psikolojisi, Samsun: Aksiseda Matbaası.
- Peker, Hüseyin (2000) Din Değişirmede Psiko- Sosyolojik Etkenler (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
- Petek-Salom G. (1992) "Jeunes de l'immigration turque: stigmates de l'identite", Migrations-societe, cilt 4, n° 20, mars-avril, ss.47-53.
- Rambo L.R. (1982) "Current Research on Religious Conversion", Religious Studies Review, s.15.
- Rambo, Lewis (2011) Understanding Religious Conversion, New Haven and London: Yale University Press.
- Ritzer, G. (1996) Sociological Theory, New York: Forth Edition, The McGraw-Hill Companies, Inc. sayı 1, s.95.

- Rocher, Lisbeth (1987) "Les Conversion a l'İslam en Occident", *Lumen Vitae*, XLII, s.216.
- Sevinç, Bayram (2006) *Hıristiyan Olan Türkler ve Türk Misyonerler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi.
- Shafranske, E. P. (1992) "Religion and Mental Health in Early Life" *Religion and Mental Health*, s.167.
- Shafranske, E.P. (1992) *Religion and Mental Health in Early Life*, Oxford University Press.
- Shell, A. (1993) VNRs: "Who's watching? How do you know?". *Public Relations Journal*, 49 (12): ss.14-17.
- Snow, D. and R. Machalek (1983) *The Convert as a Social Type*, London: Jossey-Bass.
- Sorokin, Pitirim Alexandrovitch (1994) *Çağdas Sosyoloji Kuramları II*, (Çev.: M. Münir Rasit Öymen), T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Steinberg L. (2002) *Adolescence*, 6th Ed. New York, McGraw Hill.
- Straus, R.A. (1979) "Religious Conversion as a Personal and Collective Accomplishment", *Sociological Analysis*, s.16.
- Subaşı, Necdet (2004) *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yay. İstanbul.
- Suleiman, Yasir (2013) *Narratives of Conversion to İslam in Britain Female Perspectives*, Centre of Islamic Studies, University of Cambridge.
- Taştan, A.Vahap (1996) *Değişim Sürecinde Kimlik ve Din*, Kayseri B.Ş. Belediyesi Kültür Yay.
- Thomson, W.E; and Hickey, J.V. (1999) *Society in Focus*, Third Edition, Longman, New York.
- Topçu, Nurettin (2001) *Sosyoloji*, Dergah Yay. İstanbul.
- Travisano, R.V (1970) "Alternation and Conversion as Qualitatively Different Transformations" ss.594-606.
- Tümer, Günay "Din", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, cilt 9, s.316.
- Ullman,C.(1989) "Psychological Well-being Among Converts in Traditional and Nontraditional Religious Groups", *Psychiatry* s.15.
- Ural, Manço ve Meryem kanmaz, *Belgique: İntegration des Musulmans et Reconnaissance du culte İslamique*.
- Ural, Manço, "Les Musulmans de Belgique et d'Europe"
<http://www.medeainstitute.org/index.html?page=&lang=&doc=1122>. (15.01.2014)
- Uysal, Enver (2013) "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler", *UÜİF Dergisi* c.12,s.68
- Ülgener, F.Sabri (1981) *Zihniyet ve Din*, İstanbul: Dergah Yay.
- Vanhoren I. (1993) "Ethnisch ondernemers schap in het Brussels hoofstedelijk gewest", *Nieuws brief steun punt migranten*, n° 2, septembre
- Vergin, Nur (2000) "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış", *Din, Toplum ve Sosyal Sistem*, İstanbul

- Vergote, Antoine (1969) *Psychologie Religieuse*, 3.edt. Charles Dessart Edt. Bruxelles.
- Weber, Max (2011) *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, İstanbul: Deniz Yay.
- Weber, Max (1985) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Z. Aruoba, İstanbul : Hil yayınları
- Weber, Max (2012) *Din Sosyolojisi* (çev.Latif Boyacı), Yarın Yay. İstanbul.
- Wijeickrema N. (1990) *Nuptialiteit en reproductie bij de moslim-minderheden in Belgie*, Brüksel: Workingpaper, n° 1990-1, CS/VUB.
- Wilson Bryan (1992) *Religion in Sociological Perspective*, Oxford, Oxford University Press.
- Wilson Lofland, J. (1977) “Becoming a World-Saver Revisited”, *American Behavioral Scientist*, s.6
- Wilson,B. (1992) *Contemporary Transformation of Religion*, Oxford: Clarendon.
- www.allesoverantwerpen.nl/ (15/09/2017)
- www.fibif.be (13 Ağustos 2015)
- www landen.net/belgie/ (15/09/2017)